

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 6 (236) 2016

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор

Володимир ПОПИК,

член-кореспондент НАН України,
генеральний директор

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK,

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General

of Vernadsky National Library of Ukraine

Редакційна колегія

О. Воскобойнікова-Гузєва (*заступник головного редактора*)

В. Горовий (*заступник головного редактора*)

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Боряк

О. Василенко

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузїна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Видання індексується Google Scholar

Журнал включено

до Переліку наукових фахових видань України
у галузях історичні науки
(наказ МОН України №1021 від 29 вересня 2015 р.)
та соціальні комунікації
(наказ МОН України №1328 від 21 грудня 2015 р.)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Editorial board

О. Voskoboinikova-Huzeva (*Deputy Editor-in-Chief*)

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

T. Hrachak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrokov

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnytska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010

Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt Holosiivskiyi, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The journal is indexed in Google Scholar

The opinions expressed herein are solely the views
of the authors and do not necessarily reflect those
of the editorial board.

Зміст

Попик В. Стратегія розвитку спеціалізованих наукових бібліотек	3
Гранчак Т. Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті.	7
Кунанець Н., Липак Г. Європейський досвід створення консолідованих інформаційних ресурсів	15
Каліберда Н., Ясінська О., Півнюк О. Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки.	21

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору»	29
---	----

ЮВЛЕЇ

Науковій бібліотеці Інституту історії України НАН України – 80.	53
---	----

***

Показчик змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2016 рік	55
---	----

Contents

Popyk V. The development strategy of specialized scientific library	3
Hranchak T. Socio-cultural discourse of national libraries of Ukraine as a tool of formation of national memory	7
Kunanets N., Lypak H. The European experience of creation consolidated information resources	15
Kaliberda N., Yasinska O., Pivniuk O. Electronic informational resources in the system of librarian and informational service of scientific library	21

CHRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

International Scientific Conference «Library. Science. Communication: Formation of the national information space»	29
--	----

ANNIVERSARIES

Scientific Library of the Institute of the History of Ukraine of NAS of Ukraine – 80-year anniversary	53
---	----

***

Index of Contents «Bibliotechnyi visnyk» for 2016.	55
--	----

Володимир Попик,

д-р іст. наук, проф., член-кореспондент НАН України,
генеральний директор Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Стратегія розвитку спеціалізованих наукових бібліотек

У статті розглянуто теоретичні підходи та принципові вимоги до вироблення стратегії розвитку спеціалізованих наукових бібліотек як важливої складової загальнодержавної стратегії науково-інформаційного забезпечення науки і вищої освіти на найближчі десятиліття. Наголошено на провідній ролі наукових бібліотек у формуванні цілісного національного науково-інформаційного простору, на необхідності інтеграції зусиль усіх позабібліотечних учасників науково-інформаційного процесу – наукових установ, закладів освіти, видавництва, редакцій фахових журналів, електронних інформаційних центрів, громадських організацій вчених і освітян.

Ключові слова: стратегія розвитку інформаційного забезпечення науки і освіти, спеціалізовані наукові бібліотеки, національний науково-інформаційний простір, бібліотечно-інформаційні технології, інформаційні центри.

Існує чимало ознак того, що сучасна інформаційна революція, яка є основою розбудови суспільства знань, вступає у новий етап. За оцінками спеціалістів, упродовж буквально кількох наступних років у світі відбудеться широке практичне впровадження теоретичних і технологічних напрацювань значно вищого рівня. Визначальне місце у комунікаційному просторі остаточно посядуть високоінтелектуальні, когнітивні технології, засоби прискореного обміну інформацією. Утвердяться нові принципи інтеграції, опрацювання, поширення і використання наукової, освітньої, соціокультурної інформації. Це істотно позначиться на усьому характері бібліотечно-інформаційної діяльності, оскільки ще більше зміняться форми роботи читачів з інформацією, їхні запити і вимоги до бібліотек.

Водночас посиляться й певні загрози для бібліотек тенденції – електронні інформаційні центри і корпорації дедалі сильніше витискатимуть їх на узбіччя комунікаційного простору. Цей процес нині йде повним ходом і ігнорувати його вже не можна. Як і у всьому світі, в Україні невинно скорочується кількість відвідувачів бібліотек, зростає покоління, котре вважає, що всю необхідну інформацію можна одержувати в Інтернеті, поза бібліотеками. Побутуванню таких уявлень значною мірою сприяє те, що вітчизняні бібліотеки далеко не повністю використовують наявні можливості формування власних електронних інформаційних ресурсів, які за визначенням мають суттєві переваги перед тими суто електронними ресурсами, що створюються поза їх межами, «на чистому місці», без застосування нагромадженого бібліотечними установами багатющого досвіду, ретельно відпрацьованих технологій інтеграції, систематизації та поширення знань.

Окреслені реалії настійно вимагають від фахівців вироблення і реалізації сучасної стратегії розвитку бібліотек, адекватної змінам, які вже відбуваються і які прогнозуються на найближче майбутнє. Причому – стратегії не задля забезпечення власного «виживання», а для примноження інформаційного, знанневого потенціалу усього суспільства. Йдеться про стратегію, що має втілюватися як на загальнонаціональному, державному рівні (окреслюється переважно бачення шляхів вирішення проблем правового, фінансового, організаційного забезпечення бібліотечної сфери загалом), так і на рівні галузевих бібліотечних мереж, яка б враховувала їх специфічні умови та завдання, а також на рівні регіонів та окремих бібліотек (тут формулюються завдання, форми і методи організації інформаційних процесів, впровадження технологій і сервісів відповідно до специфічних завдань кожної бібліотеки).

Особливо гострим є питання стратегічного розвитку спеціалізованих наукових бібліотек та провідних регіональних універсальних публічних бібліотек. На чому тут слід наголосити у першу чергу: перед спеціалізованими науковими бібліотеками нині стоять завдання особливої ваги і складності, вони далеко не тотожні тим, що вирішуються загалом публічних бібліотек. Задовольняючи інформаційні потреби науки, освіти, державного управління, ділового життя країни, наукові бібліотеки відіграють важливу роль у формуванні засад динамічного економічного, науково-технологічного, політичного і соціального поступу українського суспільства. Електронні інформаційні ресурси спеціалізованих наукових бібліотек, як переконливо довела проф. Харківської державної академії культури, д-р наук із соціальних комунікацій Г. В. Шемаєва, становлять

основу національної системи наукових комунікацій і є найбільш динамічною й активно запитуваною частиною інтелектуального надбання держави [1]. На жаль, ці незаперечні і, здавалося б, усім зрозумілі істини абсолютно нівелюються в процесі реалізації державної інформаційної політики.

Нині дедалі нагальнішою є необхідність розгортання вже впродовж найближчих років якісно нової системи цільового адресного задоволення динамічно зростаючих інформаційних потреб фундаментальних та прикладних досліджень й підтримки впровадження їх результатів у практику економічного і суспільно-політичного життя, соціокультурного розвитку. Йдеться також про якнайшвидше подолання розрізненості окремих відомчих інформаційних «автаркій» і формування єдиної електронної бібліотечно-інформаційної мережі науки і вищої освіти як цілісної системи нагромадження, опрацювання та поширення наукової, освітньої інформації, а також про забезпечення більш динамічного входження української науки і освіти до європейського й світового науково-інформаційного простору.

На жаль, мусимо констатувати, що Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року під назвою «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», яку було розроблено Міністерством культури спільно з Українською бібліотечною асоціацією (при майже повному ігноруванні пропозицій науковців) і схвалено Урядом у березні 2016 р. в якості офіційного документа [2], і яка мала би стати основою здійснення державної політики, реально далеко не у всьому може допомогти науковим бібліотекам.

Цей документ, хоча й містить чимало правильних декларацій, все-таки є занадто традиційним, розрахованим лише на певне покращення роботи публічних бібліотек, масових бібліотек – у межах можливого. У ньому жодного слова немає про справді стратегічні завдання задоволення інформаційних потреб науки, технологічного, інноваційного й соціального розвитку, про роль і місце бібліотек у цій роботі. Вельми показовим є те, що у Стратегії йдеться не про впровадження у практику роботи вітчизняних бібліотек новітніх інтелектуальних технологій для створення і оперування великими масивами знань, дистанційних сервісів, необхідних для розбудови цілісної загальнонаціональної системи швидкісного цільового забезпечення читачів і віддалених користувачів потрібною інформацією, а лише про доволі рутинний процес «комп'ютеризації» – елементарного оснащення бібліотек комп'ютерами, який для

світової практики є вже завершеним. Тобто, за великим рахунком – усе це давноминулий день.

Як бачимо, має місце недостатнє розуміння важливості проблем формування бібліотечного сегмента національного науково-інформаційного простору на державному рівні. Такий підхід є дуже небезпечним, тому що може втілюватися у подальші хибні управлінські, організаційні рішення, зокрема, щодо формування напрямів діяльності бібліотек, різних програм і проектів, визначення обсягів і пріоритетів їх фінансування.

На наше глибоке переконання, фахове співтовариство спеціалізованих наукових бібліотек вже найближчим часом мусить запропонувати серйозні корективи у справу реалізації державного курсу розвитку бібліотечно-інформаційної роботи. І не лише запропонувати, але й обов'язково відстояти важливі для держави пріоритети.

Стратегія розвитку спеціалізованих наукових бібліотек у наш час має орієнтуватися на забезпечення їх провідної ролі у подальшій розбудові цілісного, багатокомпонентного національного науково-інформаційного простору. Необхідно виробити і реалізувати на практиці таку модель інтеграції й кооперації зусиль з усіма іншими учасниками вітчизняного інформаційного процесу, яка б забезпечила об'єднання їх широкого кола саме навколо бібліотек. Цьому, за оцінкою академіка НАН України О. С. Онищенко, сприяє «сама природа бібліотеки як багатоголового накопичувача і систематизатора знання, що висуває її в число першорядних інформаційних експертів» [3], здатних кваліфіковано зорієнтувати читачів у пошуку актуальної для них об'єктивної інформації. Проте, підтвердження першорядної ролі бібліотек у сучасних реаліях є справою дуже непростю. Адже у формуванні науково-інформаційного простору нині беруть участь численні державні і недержавні центри науково-технічної інформації, спеціалізовані науково-інформаційні мережеві системи, які створюються академіями наук; міністерствами й відомствами; науковими інститутами і університетами; регіональними органами влади; видавництвами та редакціями фахових періодичних видань; книготорговельними закладами; різними приватними структурами, функцією яких є підтримка інноваційної діяльності; нарешті, науковими товариствами та асоціаціями вчених.

Отже, у наш час ні про яку «замкненість» наукових бібліотек самих на себе говорити не доводиться – бо це шлях до їх занепаду. Навпаки, спеціалізовані наукові бібліотеки мусять ініціативним, «явочним» порядком виступити інтегратором

всього простору наукових комунікацій. Вони мають для цього системні можливості і повинні не лише надавати дослідникам інформаційний ресурс, але й орієнтувати їх у всьому обширі наукової інформації. Це зробить їх значно більш затребуваними науковим і освітянським співтовариством.

Звідси – необхідність вироблення і активної наступальної реалізації стратегічного курсу на розбудову спеціалізованими науковими бібліотеками цілісної загальнонаціональної інтегрованої, і водночас раціонально розподіленої, системи взаємоповнюючих потужних баз і банків даних у галузі точних, природничих, гуманітарних та соціальних наук, електронних архівів інтелектуально опрацьованої, максимально підготовленої для використання дослідницькими установами, окремими вченими, наукової інформації – бібліографічної, реферативної, професійно систематизованих повнотекстових фахових репозиторіїв, електронних бібліотек, органічно поєднаних з бібліометричними та наукометричними системами управління знаннями; на створення бібліотеками власних наукомістких інформаційних продуктів високого теоретичного і методичного рівня – аналітичної бібліографії, систем реферування, аналітико-прогностичних оглядів, оперативно поповнюваних баз біобібліографічної інформації, нарешті, цифрових колекцій, інших ресурсів, синтезованих у процесі кваліфікованого науково-інформаційного пошуку за певними проблемно-тематичними напрямками, особливо галузевого призначення, або спрямованих на цільове інформаційне забезпечення реалізації досліджень за пріоритетними напрямками науки і техніки, дослідницькими програмами і проектами державного значення. При цьому бібліотеки повинні робити все можливе, щоб якомога більша частина наукової інформації перебувала у необмеженому, вільному та ще й комфортному доступі. Інакше користувач змушений буде шукати – і неодмінно знайде – альтернативу бібліотечним ресурсам (нехай навіть дуже недосконалу, піратську).

Так само стратегічно важливим є спрямування спільних зусиль спеціалізованих наукових бібліотек на подолання нераціонального дублювання ресурсів і технологічних процесів. Про це останніми роками в Україні багато говориться, але переважно під кутом зору необхідності інтеграції зусиль бібліотек у межах окремих відомчих мереж, де дійсно спостерігається певне просування вперед. Хоча дедалі більше дослідників наголошує на необхідності активної взаємодії бібліотек з іншими, позабібліотечними, документно-інформаційни-

ми структурами у впровадженні єдиних вимог і технічних параметрів, зокрема, щодо здійснення електронного опису видань і статей у бібліотечному форматі, аналітичної діяльності, створення інформаційних продуктів, електронних видань та розміщення в Інтернеті баз даних своєї продукції [4]. Отже, справа тут не лише і не стільки в економії бюджетних коштів, скільки у створенні додаткових, більш широких, інформаційних можливостей, формуванні цілісного національного науково-інформаційного простору. Потрібно вести мову про досягнення принципово нового рівня задоволення потреб користувачів. Інтеграція ресурсів має передбачати залучення всього спектра позабібліотечних учасників науково-інформаційного процесу. Саме на таких засадах можна сподіватися на раціональне вирішення проблеми цільового забезпечення досліджень, насамперед, за пріоритетними науковими напрямками.

Зрозуміло, на шляху реалізації зазначених ініціатив постає і поставатиме чимало перешкод. Їх коріння, їх живильне середовище пов'язане з вузькими відомчими інтересами, прагненнями перетворити інформаційні ресурси, що нині перебувають у вільному доступі, на прибутковий товар. Чималу роль тут відіграють намагання будь-що-будь долучитися до освоєння бюджетних коштів. Саме у такому ключі можна розглядати нещодавно ухвалене на державному рівні рішення про створення так званого Репозиторію академічних текстів. По суті, він дублюватиме той величезний інформаційний ресурс, який вже давно створений і підтримується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Його просто необхідно додатково оснастити окремими програмними надбудовами, зокрема, для виявлення плагіату. Між тим, реалізація згаданого рішення, залежно від того, за яким алгоритмом вона здійснюватиметься, потенційно загрожує припиненням надходжень до найбільшої бібліотеки країни електронних версій вітчизняних фахових журналів і продовжуваних збірників. Відповідно, може припинитися і вільний безкоштовний доступ до них. Так само, як Міністерство освіти і науки України своїм рішенням від 2011 р. унеможливило розміщення на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського електронних версій авторефератів дисертацій.

Що ж стосується, прописаної у схваленій Урядом Стратегії розвитку бібліотек, ідеї формування Національної електронної бібліотеки, то головне, щоб тут не звалити в одну купу завдання формування ресурсів культурно-освітнього спрямування

для широкого кола користувачів і ресурсів наукової та науково-технічної інформації. Це – суттєво відмінні завдання, постановка і вирішення яких перебувають у різних площинах.

Отже, нагальною необхідністю є розроблення спеціальної стратегії розвитку наукових бібліотек, точніше – загальнонаціональної стратегії науково-інформаційного забезпечення науки і вищої освіти на найближчі десятиліття. Вона не може бути вузькогалузевою, відомчою. Тут має йтися про усі мережі академічних і університетських бібліотек стосовно їх взаємодії з позабібліотечними учасниками наукових комунікацій. Лише виробивши таке узагальнене бачення, можна говорити про реалістичну стратегію розвитку бібліотечної мережі НАН України, національних галузевих академій наук, спеціалізованих наукових бібліотек Міністерства освіти і науки України, інших відомств. І вже на цій основі розробляти значно більш деталізовані стратегії розвитку окремих наукових бібліотек, насамперед, провідних. Якщо підемо зворотнім шляхом – а така загроза є цілком реальною – результатом стане вироблення формально-бюрократичних документів, які зроблять міжвідомчу інтеграцію ще більш утрудненою, ніж зараз.

Розроблення сучасної стратегії розвитку бібліотечної науково-інформаційної справи принципово не може бути здійснене у вузькому кабінетному колі. Воно вимагає значних інтелектуальних зусиль всього кваліфікованого бібліотечного співтовариства, спеціальних теоретичних і методичних напрацювань, а також обов'язкової організації широких фахових обговорень за участю вчених і спеціалістів,

які представляють установи всіх рівнів, усіх існуючих бібліотечних мереж: Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України, інших відомств. На думку фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, для підготовки проекту стратегії, який може бути винесений на широке обговорення, необхідно створити міжвідомчу робочу групу, яка б забезпечила координацію та підсумкове опрацювання поданих пропозицій. Наша установа готова взяти участь у цій роботі, оскільки має значні теоретичні напрацювання з розроблення стратегічних питань розвитку бібліотечної справи, розбудови національного бібліотечно-інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 289 с.
2. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» : проект [Електронний ресурс] // Ліга. Закон : Главный правовой портал Украины. – Режим доступу : (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1592.html), вільний. – Назва з екрана.
3. *Онищенко О.* Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи / О. Онищенко // Бібліотечний вісник. – 2016. – № 5. – С. 5.
4. *Жукова В.* Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства / В. Жукова // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 3. – С. 4.

Стаття надійшла до редакції 7. 12. 2016 р.

UDC 027.021: 021.6: 004: 001(477)

Volodymyr Popuk,

Doctor of sciences in History, Prof., Corresponding member of the NAS of Ukraine, Director General of Vernadsky National Library of Ukraine

THE DEVELOPMENT STRATEGY OF SPECIALIZED SCIENTIFIC LIBRARY

The article deals with the theoretical approaches and specific requirements for the development strategy of specialized academic libraries, as an important component of the national strategy for scientific and information support of science and higher education in the coming decade. Emphasized the leading role of research libraries in formation of integrated national scientific information space, their ability to integrate the efforts of all participants of scientific information process – research institutions, educational institutions, publishers, editors of professional journals, electronic information centers, societies of scientists and educators.

К е у в о р д с: strategy of information support of science and education, specialized research library, national scientific information space, library and information technology, information centers.

УДК 027.021: 021.6: 004: 001(477)

Владимир Попик,

д-р ист. наук, проф., член-корреспондент НАН Украины, генеральный директор Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК

Рассмотрены теоретические подходы и принципиальные требования к выработке стратегии развития специализированных научных библиотек как важной составляющей общегосударственной стратегии научно-информационного обеспечения науки и высшего образования на ближайшие десятилетия. Отмечена ведущая роль научных библиотек в формировании целостного национального научно-информационного пространства, их возможности в интеграции усилий всех внебиблиотечных участников научно-информационного процесса – научных учреждений, учебных заведений, издательств, редакций профессиональных журналов, электронных информационных центров, общественных организаций ученых и педагогов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: стратегия развития информационного обеспечения науки и образования, специализированные научные библиотеки, национальное научно-информационное пространство, информационные центры.

Тетяна Гранчак,

д-р наук із соціальних комунікацій,
старш. науковий співробітник Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті

У статті проаналізовано соціокультурний дискурс національних бібліотек України, розкрито його специфіку, місце і роль у формуванні національної пам'яті. Наголошується на необхідності вироблення консенсусного підходу до формування концепту національної пам'яті, визначення ключових смислів, поширення яких є актуальним для української спільноти, формату і масштабів участі бібліотечних інституцій у здійсненні політики пам'яті.

К л ю ч о в і с л о в а: національна пам'ять, національна ідентичність, політика пам'яті, національні бібліотеки України, соціокультурний дискурс бібліотек.

Інформаційно-психологічним підґрунтям та ментальною основою загальнонаціональної єдності є національна свідомість. Її стрижнем виступає національна пам'ять. Л. Федик пропонує визначати національну пам'ять як «сукупність уявлень національної спільноти про своє минуле, зафіксовану у формі знань, культурних стереотипів, символів, міфів» [18]. Вчений наголошує на тому, що національна пам'ять завжди несе на собі відбиток ідеологізації та моральних оцінок, чому сприяє освіта, святкування визначних дат, вшанування національних міфів та символів, участь у різних акціях патріотичного змісту.

За висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, сучасний стан колективної пам'яті українців характеризується такими особливостями:

- наявність виразного дуалізму у поглядах на минуле, коли у суспільній свідомості побутують різні, часом антагоністичні, моделі історичної пам'яті, між якими найбільш виразними є «націоцентрично-державницька» та «імперсько-радянська»;
- існування регіональних варіантів колективної пам'яті, що продукує відмінні типи національної ідентичності;
- недоформованість на рівні колективної пам'яті історичної окремішності українського народу, розмитість уявлень про походження, етно- та націогенез українців, тяглість та безперервність історичного розвитку;
- відсутність цілісного бачення національної історії, надмірна фрагментація колективних візій історії;
- ураженість історичної пам'яті комплексом віктимності, коли у суспільній свідомості Україна постає жертвою, об'єктом, а не суб'єктом творення власної історії;
- орієнтація на історичні наративи сусідніх країн певної частини населення України, передусім громадян, що належать до національних меншин;
- етноксклюзивність колективних уявлень про минуле, тобто історичне минуле національних меншин майже не зафіксоване у національній пам'яті українців;
- певна відірваність національної пам'яті від загальноєвропейського історичного наративу, так само як і дистанційованість та неартикульованість української нації у пам'яті європейців;
- відчутна присутність в історичній свідомості громадян України рудиментів комуністичної доби, які підживлюються не лише ретрансляцією через покоління, а й через усталені зразки радянської художньої творчості та символічний простір (перелік державних свят, церемонії, топоніміка, пам'ятники);
- певна відірваність національної пам'яті від загальноєвропейського історичного наративу, так само як і дистанційованість та неартикульованість української нації в пам'яті західноєвропейських народів, що є результатом напівколоніального статусу України впродовж століть [16].

Вирішення означених проблем потребує виваженої політики, спрямованої на формування консенсусного концепту національної пам'яті. Це стосується і тих інформаційних інституцій, для

яких здійснення меморіальної функції є проявом їхньої сутності – бібліотек, музеїв, архівів. Вони не лише забезпечують збереження зафіксованої в документному вигляді пам'яті нації, виступаючи своєрідним інформаційним геномом спільноти, а й сприяють відповідному «пам'ятанню» соціумом значущих для його самоідентифікації подій і явищ.

У літературі постійно наголошується на тому, що бібліотеки є сховищами національної пам'яті, відображеної в документах бібліотечних фондів, її трансляторами в часі від покоління до покоління. Враховуючи специфіку фондів національних бібліотек, саме вони мають стати тим інформаційним підґрунтям, навколо якого відбувається консолідація національного інформаційного простору.

Водночас бібліотеки беруть участь у процесі національного «запам'ятовування» (шляхом комплектування і розвитку фондів – формування бібліотечних колекцій, створення власних бібліотечно-інформаційних продуктів) і актуалізації того, що вже запам'яталося (через організацію доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг).

Сьогодні, з активним упровадженням у суспільну діяльність інтернет-технологій, бібліотеки значно розширюють свою аудиторію і посилюють вплив на користувачів. Ця обставина актуалізує питання визначення формату і масштабів участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті. Особливо це стосується національних бібліотек, фонди яких, з одного боку, відображають духовно-інтелектуальний потенціал нації, а з іншого – створюють необхідне підґрунтя для її подальшого розвитку, забезпечують спадкоємність національної ідентичності [1, с. 125].

Незважаючи на особливе значення соціокультурного дискурсу національних бібліотек України в умовах інформаційної агресії з боку Росії, розгляд цього питання й досі залишається поза науковою увагою. У вітчизняному бібліотекознавстві є лише поодинокі розвідки, присвячені окремим аспектам соціокультурного дискурсу національних бібліотек України та зарубіжжя [2; 3].

Зважаючи на актуальність та нерозробленість означеної проблеми, **метою** пропонованої статті є розкриття соціокультурного дискурсу вітчизняних національних бібліотек, виявлення та висвітлення специфіки тих смислів, що артикулюються і транслиуються бібліотечними установами зі статусом національних.

Джерельну базу нашого дослідження становлять офіційні веб-сайти провідних національних бібліотек України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ), Національної історичної бібліотеки України (НІБУ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка (ЛННБУ), Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ), – аналіз яких дав змогу визначити ключові смисли, трансльовані бібліотеками в електронному середовищі, та підходи означених установ до здійснення політики пам'яті.

Як виявилось, на сьогодні вітчизняними бібліотеками національного рівня не вироблено стратегії здійснення політики пам'яті. На жаль, така стратегія не розроблена і на загальнодержавному рівні. Ще більше ускладнює ситуацію відсутність усвідомлення урядовцями необхідності вироблення такої стратегії та тих широких можливостей, якими володіють бібліотечні установи для реалізації державної політики пам'яті. Як засвідчує зарубіжний досвід, бібліотеки національного рівня можуть бути ефективно інтегровані в процес реалізації національної політики пам'яті і за підтримки держави, суспільства здатні брати активну участь у реалізації відповідних проектів. Про потужну роботу російських національних бібліотек ми вже говорили в попередній публікації [2]. Варто також згадати і відомі проекти, що реалізуються за участі національних бібліотек США, Білорусі, Франції: «Пам'ять Америки», «Пам'ять Білорусі», «Галліка» тощо.

Показовим прикладом є також організація Бібліотекою Конгресу у 2012 р. виставки з промовистою назвою «Книги, які сформували Америку» («Books That Shaped America»). Її відвідувачам було представлено 88 книг (така кількість книг зумовлена можливостями виставкового простору Бібліотеки Конгресу), які справили вплив на національну ідентичність – від памфлету Томаса Пейна «Здоровий глузд» до «Кота в капелюсі» Доктора Сьюза. Як пояснював керівник відділу рідкісних книг і спеціальних колекцій Бібліотеки Конгресу М. Дімунейшн (Mark Dimunation), котрий брав участь у роботі комісії істориків, літературних експертів, поетів і вчених, що відбирала видання для експозиції, ми шукали книги – чи то художня література, чи соціальні науки – які увібрали в себе та відобразили мо-

мент часу в історії Америки, який американці зрозуміли і визнали в собі [20].

Перелік представлених в експозиції книг був розміщений також на веб-сайті Бібліотеки Конгресу [19].

Щодо вітчизняних національних бібліотек, то, на жаль, сьогодні концептуальні засади організації їхньої діяльності формально не узгоджені з потребами національного розвитку, а на рівні керівництва держави взагалі відсутнє комплексне бачення місця бібліотечних інституцій у зміцненні її національної єдності. Зокрема, досі відсутній закон про національні бібліотеки, а в розробленому Міністерством інформаційної політики проекті Концепції інформаційної безпеки України серед суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України бібліотеки не згадуються (ймовірно, вони підпадають під загальне визначення «підприємства, заклади, установи та організації різних форм власності, що здійснюють інформаційну діяльність», водночас стосовно ЗМІ в документі є окреме уточнення), не йдеться про захист національної ідентичності, культурна політика не розглядається як складова національної безпеки [6]. Така ситуація не сприяє налагодженню системної роботи, виробленню комплексних підходів у цій сфері.

Проблема ускладнюється через відсутність окремого системного правового акта, який би визначав концептуальні засади державної політики пам'яті і на який могли б спиратися як органи державної влади, так і інформаційні інституції в процесі реалізації цієї політики. За висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, «ухвалення такого документа, аналогічного концепціям, прийнятим з питань державної мовної політики, етнонаціональної політики, національної інформаційної політики, сприятиме досягненню цілісності, спадковості та координованості у даній сфері державного управління» [16].

А поки що завдання з формування і збереження національної пам'яті, зміцнення національної ідентичності в пріоритетах вітчизняних національних бібліотек чітко не окреслені, що стає на заваді налагодженню системної роботи бібліотечних установ національного рівня з відповідного формування інформаційного простору, введення в широкий суспільний обіг інформації, яка сприяла б вихованню патріотичних почуттів, поваги до Української держави, її історії та державних символів, зміцненню національної самосвідомості, а та-

кож ускладнює корпоративну взаємодію між окремими бібліотеками у цій царині.

Певним зрушенням на цьому шляху можна вважати ухвалення 2016 р. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», в якій звертається увага на те, що роль бібліотек у суспільних перетвореннях та забезпеченні прав і свобод людини недооцінена, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій. А серед пріоритетів бібліотечної діяльності визначена робота з консолідації суспільства [14].

У схваленій Президією УБА Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) наголошується, що бібліотеки необхідно використовувати «для формування національної самосвідомості, патріотизму, підтримки національних традицій, розвитку культури і державної мови, розвитку всіх національно-етнічних спільнот» [7].

Навіть за відсутності відповідної нормативно-правової бази, чіткої координації та відчутної підтримки на загальнодержавному рівні, наші бібліотеки підпорядковують свою діяльність потребам національно-культурного розвитку.

На окрему увагу в контексті формування і збереження національної пам'яті як ідейно-духовної основи національної ідентичності заслуговує соціокультурний дискурс національних бібліотек, котрий більшою чи меншою мірою несе на собі відбиток того концепту національної свідомості, що домінує в суспільстві та/або визначений пріоритетним на урядовому рівні.

На сьогодні аналіз соціокультурного дискурсу вітчизняних національних бібліотек засвідчує актуалізацію таких смислів, як «неперервність традицій національно-культурного розвитку», «багатий культурний та інтелектуальний спадок», «українська державність», «трагічні сторінки вітчизняної історії» (голодомори, участь у Першій і Другій світових війнах як трагедія українського народу, Чорнобиль тощо), «соборність» у поєднанні з «регіональною специфікою», «поліетнічність української нації», «відданість демократичним і загальнолюдським цінностям».

Водночас спостерігається переважання смислів, пов'язаних з інтелектуально-творчим розвитком нації, багатством її культурного та інтелектуального спадку. Заходи, присвячені відомим письменникам, поетам, митцям, науковцям, у національних бібліотеках у період з початку 2015 р.

по квітень 2016-го становили приблизно третину або половину від загальної кількості проведених у бібліотечних установах національного рівня (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість заходів, присвячених творчості нації, у провідних національних бібліотеках України (січень 2015-го – квітень 2016 р.)

Бібліотека	Усього заходів	Кількість заходів, присвячених творчості нації
НБУВ	210	76
НІБУ	208	85
НПБУ	195	66
ЛННБУ	88	43
ОННБ	167	51

При цьому варто брати до уваги той факт, що низка письменників, митців, науковців, громадських діячів у нашій свідомості міцно пов'язується з питаннями національної ідентичності і боротьбою за незалежність України. По суті, вони виступають своєрідними маркерами національної пам'яті. Повною мірою це стосується Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Олександра Довженка, Ліни Костенко та багатьох інших. Те саме стосується і культурно-наукових процесів – функціонування НТШ, «Просвіти», феномена «Розстріляного відродження» тощо.

Друга за кількістю група заходів, проведених вітчизняними національними бібліотеками, присвячена подіям та особистостям, пов'язаним з українською державністю; третя – трагічним сторінкам вітчизняної історії: Першій і Другій світовим війнам, війні в Афганістані, бою під Крутами тощо; четверта – релігійно-культурним смислам; п'ята – тоталітарному минулому (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість бібліотечних заходів за тематичним спрямуванням (січень 2015-го – квітень 2016 р.)

Бібліотека	Усього заходів	Кількість заходів, присвячена ідеям української державності	Перша і Друга світові війни, війна в Афганістані, Крути	Релігійно-культурні смисли	Тоталітарне минуле
НБУВ	210	19	6	7	1
НІБУ	208	36	17	14	2
НПБУ	195	24	6	5	2
ЛННБУ	88	6	3	3	1
ОННБ	167	16	6	3	1

Соціокультурний дискурс у різних національних бібліотеках має свою специфіку – в одних установах він багатоаспектний, наповнений актуальними для формування національної ідентичності смислами (наприклад, ОННБ, НІБУ), в інших – менш комплексний, з виразним ухилом в окремі темати-

ки та відсутністю низки актуальних смислів (НБУВ, ЛННБУ, НПБУ).

Зокрема, у НБУВ протягом періоду, що оглядається, в соціокультурному дискурсі, відображеному на офіційному сайті установи, не було окреслено напрям «демократичних і загальнолюдських (або європейських) цінностей», не згадувалася Чорнобильська трагедія, Голодомор, давньоруські витоки нашої держави. Поодинокі заходи присвячувалися «пам'ятанню» народних традицій (1), козацтва (3), поліетнічного складу української нації (зокрема кримських татар і євреїв – 1 і 6 заходів, відповідно), подій, пов'язаних з Майданом і АТО (2).

На цьому тлі дещо неочікувано, з огляду на національний статус і наукове спрямування НБУВ, виглядають такі віртуальні виставки бібліотеки, як «Пожежна справа в Україні понад 100 років тому (до Дня працівників пожежної охорони України – 29 січня)» [11], «Світ медицини в Україні. Тематична виставка вітчизняних журналів, представлених у фондах залів періодичних видань» [15], «Загальна терапія: народна і традиційна медицина. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування» [5], «Життя чудове – посміхнись!» (до Дня сміху – 1 квітня) [4] та деякі інші.

Подібна ситуація, хоча трохи і в іншому тематичному співвідношенні, спостерігається в НПБУ. В представленому на її офіційному сайті соціокультурному дискурсі за період, що аналізується, не згадувалися ні народні традиції, ні козацька доба, ні Голодомор.

Найвужчим виявився соціокультурний дискурс ЛННБУ, на сайті якої за термін з січня 2015-го по квітень 2016 р. взагалі не порушувалися питання, пов'язані з давньоруськими витоками нашої державності, народними традиціями, козацькою добою, трагедіями Чорнобиля і Голодомору, подіями Майдану і АТО.

Найбільш збалансовано, порівняно з іншими вітчизняними національними бібліотеками, політика пам'яті реалізується НІБУ та ОННБ.

В діяльності останньої, за винятком поліетнічності української нації, представлені такі актуальні для української ідентичності смисли, як творчий потенціал нації, державність, давньоруські витоки, народні традиції, козацтво, тоталітарне минуле, трагедії війн, Голодомору і Чорнобиля, Майдану і АТО, загальноєвропейські цінності, регіональні та релігійно-культурні аспекти.

Додаткової уваги потребує зважений спосіб представлення актуальної інформації, яка подається таким чином, щоб сприяти єднанню людей навіть з різними поглядами навколо спільних цінностей.

Так, 5 квітня 2016 р. в Одеській національній науковій бібліотеці відбулася презентація фотопроєкту «Рани». Його презентував сам автор Дж. Сивенький – американський фотограф українського походження, який реалізує проєкт як стипендіат Програми академічних обмінів імені Фулбрайта у 2014–2015 рр.

«Розповіді Джозефа Сивенького, сповнені щирою увагою до долі героя кожної зі світлин – українських солдатів, часто зовсім молодих, яких було тяжко поранено і покалічено, коли вони захищали свою країну, домівки і родини, – йдеться у повідомленні, – не залишили байдужим жодного з учасників презентації». Серед відгуків відвідувачів виставки звертають увагу слова вдячності автору «...за можливість побачити й відчути його сприйняття нашої сучасної історії, нашого болю, нашої скорботи – відчуття, що стають спільними для близьких духом людей, де б вони не народилися. На Сході чи на Заході біль і рани молодих хлопців, сльози матері над понівеченим тілом сина, безпорадність чоловіка перед нездоланною слабкістю – всюди люди відчувають однаково...» [12].

Примітно, що жодного разу у тексті повідомлення не згадується АТО, акцент робиться на тому, що об'єднує – співчутті до болю іншого.

Та ж сама виваженість, акцентування індивідуального, особистісного виміру подій властиві соціокультурному дискурсу ОННБ стосовно Другої світової війни. У цьому контексті привертає увагу участь бібліотеки 8–11 жовтня 2015 р. в Міжнародній програмі «Усна історія (не)подоланого минулого» за темою «Дослідження феномена тоталітаризму, його проявів та шляхи подолання», яка відбулася на базі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. У рамках програми 10–11 жовтня в ОННБ пройшла панельна дискусія «Жіночий досвід війни: історичні дослідження у сучасних контекстах» та презентація збірника наукових статей «Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремально-насильства» (Київ: Арт-книга, 2015). Учасники дискусії – редактори та автори збірника, зокрема, Г. Грінченко (Харків) і О. Кісь (Львів) [17].

У рамках «вирівнювання» національної пам'яті

важливим є просування бібліотекою дискусійних персонажів української історії (наприклад, таких як Мазепа) та їх «вписування» в сучасний національно-визвольний концепт.

Так, на бібліотечному веб-сайті 23 березня в ІРЦ «Вікно в Америку» повідомлялося, що в Одесі відбулася зустріч на тему «Мазепа як метафора: відлуння історії у боротьбі сучасної України за суверенність» з відомим американським політологом А. Каратницьким. Через постать і діяння гетьмана А. Каратницький акцентував увагу на подібності та відмінностях історичної ситуації в Україні на початку XVIII ст. та в наш час, виокремив чинники, які визначають складову теперішніх подій. Однією з центральних була тема з'ясування витоків ранньої концепції української державності й «руського мира», їх роль у витворенні української еліти, у тому числі духовенства» [8].

Робота бібліотек зі збереження національної пам'яті, об'єднання через пам'ять ведеться і на регіональному рівні. Надзвичайно промовиста у зв'язку з цим назва розміщеного 16 квітня 2016 р. на сайті Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки повідомлення «Поєднання через важку пам'ять». Таку назву має проєкт, над яким працювали молоді поляки і українці. Він зосереджений навколо делікатного питання важкої пам'яті і спрямований на зміцнення польсько-українського порозуміння та міжнародної співпраці. Як зазначається у повідомленні, одним з першочергових завдань проєкту є «поширення новітньої історії з засвідченими добрими прикладами взаємопорятунку людей, які проживали в Польщі і Україні (Волинь, Східна Галичина) у 1943 р., незважаючи на війну, знищення, тортури і вигнання. Ця ініціатива спрямована на подолання національних стереотипів, об'єктивне двостороннє з'ясування усіх обставин трагічних подій та розвиток діалогу між польським і українським народами» [10].

Досвід реалізації за участі бібліотечних інституцій таких проєктів може бути корисним і у вирішенні питання консолідації української нації.

У Росії участь бібліотек у формуванні національної ідентичності через формування пам'яті вже осмислюється на дисертаційному рівні. У 2004 р. О. А. Матвеева захистила кандидатську дисертацію «Бібліотека як чинник збереження національної ідентичності в епоху глобалізації». І можна тільки підтримати зроблений авторкою дослідження висновок про те, що бібліотека сьогодні є інститутом, суспільне призначення якого – «бути

культурною пам'яттю нації і забезпечувати доступ до цієї пам'яті», і «від стану бібліотечної справи і ефективності її розвитку залежить національна та державна ідентифікація кожного народу в сучасному глобальному світі» [9].

В Україні вибудовування національними бібліотеками концепту соціокультурного дискурсу поки що відбувається емпіричним шляхом і залежить від позиції керівництва бібліотеки та її працівників, розуміння ними завдань бібліотеки національного рівня. Хоча, враховуючи гостроту проблеми формування і збереження національної пам'яті для українського суспільства, а також прояви інформаційної агресії щодо нашої держави, в бібліотеках національного рівня мала б бути сформована політика дискурсу, орієнтована на актуальні потреби державного і суспільного розвитку.

Варто також враховувати, що у визначенні тематики заходів, які проводяться в бібліотеках, бібліотечні працівники часто покладаються на ті пріоритети загальнодержавної політики пам'яті, які, не будучи формалізовані на концептуальному або стратегічному рівні, проявляються наразі у постановках Верховної Ради України стосовно відзначення пам'ятних дат і ювілеїв.

Аналіз останнього такого документа виявив лише часткову його відповідність завданням «консолідації та розвитку історичної свідомості українського народу, збереження національної пам'яті» [13].

Зокрема, відповідно до Додатку до Постанови Верховної Ради України від 2 лютого 2016 року № 971-VIII «Пам'ятні дати та ювілеї 2016 року» цього року на державному рівні мало відзначатися 85 пам'ятних дат та ювілеїв [13], з яких 62 стосувалися творчості нації (наприклад, відзначення 150-річчя Київської публічної бібліотеки (нині – Національна парламентська бібліотека України) (03.03.1866); 100-річчя Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроєкології і природокористування Національної академії аграрних наук України (1916); 100-річчя заснування у Києві «Молодого театру» під керівництвом Леся Курбаса (05.1916); 95-річчя заснування Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (01.03.1921); 150 років з дня народження Соломона Франкфурта (1866–1954), вченого, агронома; 90 років з дня народження Галини Кальченко (1926–1975), скульптора, народного художника УРСР тощо).

При цьому, відзначенню дат, що чітко асоцію-

ються з державницькими смислами, передбачалося присвятити лише 2 заходи: 25 років з дня проголошення незалежності України (24.08.1991) та 20 років з дня прийняття Конституції України (28.06.1996).

Ще один – 150 років з дня народження Михайла Грушевського (1866–1934), вченого, історика, політичного та державного діяча, голови Центральної Ради – також можна віднести до цієї групи, з огляду на керівництво М. Грушевським Центральною Радою, а також на те, що він був першим президентом України в період відновлення її незалежності у Новий час.

Виокремлені дев'ять пам'ятних дат і ювілеїв пов'язані з подіями Першої та Другої світових війн, періоду української революції 1917–1921 рр.* Причому тут спостерігається тренд до збільшення кількості заходів, присвячених боротьбі за збереження відновленої державності у період української революції 1917–1921 рр.

4 заходи стосувалися «пам'ятанню» злочинів тоталітаризму та смислів, пов'язаних з релігійним та церковним життям; 2 – поліетнічного складу української нації (присвячені кримським татарам, євреям і ромам в Україні), подій Майдану та АТО (2 роки з дня проведення мітингу кримських татар у Сімферополі на підтримку територіальної цілісності України (26.02.2014) та 2 роки з дня звільнення Маріуполя від проросійських терористів (13.06.2014), а також регіональних подій (400 років з часу першої писемної згадки про місто Умань (1616) і 400 років з часу заснування міста Суботова (1616)).

Козацькому минулому в українському духовному спадку документом передбачалося присвятити 1 захід – вшанування 370 років від дня народжен-

* 75 років від знищення гітлерівцями євреїв Києва (29–30.09.1941) – початку масових розстрілів у Бабиному Яру ромів, військовополонених, членів ОУН у часи нацистської окупації;

100 років з часу боїв за гору Лисоня за участю легіону Українських січових стрільців (08–09.1916);

130 років з дня народження Андрія Гулого-Гуленка (1886–1926), українського військового діяча, генерал-хорунжого Армії УНР, повстанського отамана;

130 років з дня народження Олекси Алмазова (1886–1936), генерал-хорунжого Армії УНР, учасника Першого зимового походу;

120 років з дня народження Василя Недайкаші (1896 – після 1965), командира куреня Низових запорожців Армії УНР;

100 років з дня народження Людмили Павличенко (1916–1974), снайперки часів Другої світової війни, Героя Радянського Союзу;

110 років з дня народження Олени Теліги (справжнє прізвище – Шовгенів) (1906–1942), письменниці, громадського та політичного діяча;

75 років з часу масових розстрілів політичних в'язнів на Західній Україні (06–07.1941);

150 років з дня народження Сергія Дельвіга (1866–1944), військового діяча, генерал-полковника Армії УНР.

ня Івана Скоропадського (бл. 1646–1722), гетьмана Лівобережної України (1708–1722) (хоча, наприклад, цього ж року виповнюється 400 років з часу відомого походу гетьмана Петра Сагайдачного на Кафу, 395 років Хотинської битви).

На жаль, серед пам'ятних та визначних подій 2016 р. були відсутні смисли, пов'язані з князівською добою в історії нашої країни (хоча, цього року виповнилося 940 років з дня смерті Святослава II Ярославича, засновника чернігівської князівської династії, фундатора будівництва Печерської церкви у Києві, 815 років з дня народження і 775 років з дня смерті Данила Галицького). 2015 р. було передбачено відзначити лише одну дату – 960 років від дня народження Нестора Літописця (1055–1113), історика і літератора, хоча цього ж року виповнювалось 1000 років з дня смерті Володимира Великого, і цей інформаційний привід активно використовувався в російському інформаційному просторі для просування і підтримки ідеї давніх історичних коренів, тожності Русі й Росії, яка є складовою дискурсу «великої Росії». До речі, значну увагу цим подіям приділяють і національні бібліотеки Росії.

Як бачимо, специфіка соціокультурного дискурсу національних бібліотек значною мірою залежить від державної політики пам'яті, яка наразі лише частково відповідає потребам сьогодення. На державному рівні із залученням представників громадськості та експертного середовища має бути визначений консенсусний підхід до формування національної пам'яті та ключові смисли, поширення яких нині є актуальним для української спільноти.

Потужним інструментом просування актуального для національного єднання і формування консенсусної національної пам'яті дискурсу в усіх регіонах України є бібліотечна мережа. Цей факт повинен усвідомлюватися як на рівні керівництва держави, проявом чого має стати відповідна підтримка бібліотек, так і на рівні самих бібліотечних установ, фахівцями яких має бути розроблена методика просування ключових смислів національної пам'яті в соціокультурному дискурсі бібліотек.

Список використаних джерел

1. Гранчак Т. Національні бібліотеки як комунікаційні інституції політики національної пам'яті в умовах поширення електронних технологій / Т. Гранчак // Національна та історична пам'ять. Політика пам'яті у культурному просторі : зб. наук. праць. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – Вип. 8. – С. 124–132.

2. Гранчак Т. Соціокультурний дискурс російських національних бібліотек як джерело визначення пріоритетних маркерів національної пам'яті / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 4. – С. 14–22.

3. Гранчак Т. Україна і Друга світова війна : підходи до осмислення і представлення в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 5. – С. 22–27.

4. Життя чудове – посміхнись! [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2819>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

5. Загальна терапія : народна і традиційна медицина. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2803>. – Назва з екрана. Дата перегляду: 23.10.2016.

6. Концепція інформаційної безпеки [Електронний ресурс] : проект. – Режим доступу : http://mip.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

7. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3089-kontseptsiia-iaikisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-roku>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

8. Лекція Адріана Каратницького (США) [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека: офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1382. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

9. Матвеева Е. А. Библиотека как фактор сохранения национальной идентичности в эпоху глобализации : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Матвеева Елена Анатольевна; [Электронный ресурс] : Омск, 2004. – 146 с. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/91050.html>. – Заглавие с экрана. – Дата просмотра : 23.10.2016.

10. Посідання через важку пам'ять [Електронний ресурс] // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. – Режим доступу: <http://libr.rv.ua/ua/news/3554/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 23.10.2016.

11. Пожежна справа в Україні понад 100 років тому (до Дня працівників пожежної охорони України – 29 січня) [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2664>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

12. Презентація фотопроєкту «Рани» [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліо-

тека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1393. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

13. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2016 році : постанова Верховної Ради України від 02.02.2016 № 971-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/971-19>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

14. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#n8>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

15. Світ медицини в Україні. Тематична виставка вітчизняних журналів, представлених у фондах залів періодичних видань [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2718>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

16. *Симоненко І.* Концептуальні засади державної політики пам'яті: аналітична записка [Електронний ресурс] / І. Симоненко // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/artic->

[les/269](#). – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

17. Усна історія (не)подоланого минулого [Електронний ресурс] // Одеська наукова національна бібліотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1267. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016 р.

18. *Федик Л. Б.* Національна пам'ять як засіб конструювання національної свідомості : на прикладі Галичини міжвоєнного періоду [Електронний ресурс] / Л. Б. Федик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя. – 2011. – Вип. XXX. – С. 232. – Режим доступу : http://ist-znu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/30/fedyk.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016 р.

19. Books That Shaped America // Library of Congress. – Mode of access : <http://www.loc.gov/exhibits/books-that-shaped-america/>. – Title from the screen.

20. How Books Shaped The American National Identity // npr books. – Mode of access : <http://www.npr.org/2012/08/14/158771705/-books-that-shaped-america>. – Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016 р.

UDC 027.7(470+571):316.3

Tetiana Hranchak,

PhD in Social Communications, senior researcher of the department of political analysis of Vernadsky National Library of Ukraine

SOCIO-CULTURAL DISCOURSE OF NATIONAL LIBRARIES OF UKRAINE AS A TOOL OF FORMATION OF NATIONAL MEMORY

The article analyzes the socio-cultural discourse of national libraries of Ukraine, discovered and disclosed its specifics. It's proved that socio-cultural discourse of library institutions are instrument of formation of national memory. It's accentuated the need of a consensual approach to the formation of the concept of national memory, identifying key meanings distribution of which is important for the Ukrainian community, the format and extent of libraries' participation in the implementation of policies of memory.

К е у в о р д с: national memory, national identity, memory politics, national libraries, sociocultural discourse, library service, library activities.

УДК 027.7(470+571):316.3

Татьяна Гранчак,

д-р наук по социальным коммуникациям, старш. научный сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ДИСКУРС НАЦИОНАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПАМЯТИ

В статье проанализирован социокультурный дискурс национальных библиотек Украины, выявлена и раскрыта его специфика. Акцентирована необходимость выработки библиотеками консенсусного подхода к формированию концепта национальной памяти, определения ключевых смыслов, формата и масштабов их участия в осуществлении политики памяти.

К л ю ч е в ы е с л о в а: национальная память, национальная идентичность, политика памяти, национальные библиотеки Украины, социокультурный дискурс библиотек.

Наталія Кунанець,

д-р наук із соціальних комунікацій, професор Національного університету «Львівська політехніка»

Галина Липак,

аспірантка Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

Європейський досвід створення консолідованих інформаційних ресурсів

У статті проаналізовано низку успішних європейських Інтернет-порталів (DDB, British Library Labs, Gallica), що консоліду-ють цифрову інформацію з фондів бібліотек, архівів і музеїв. Здійснено порівняння їх функціональних можливостей, джерел наповнення інформації, способів консолідації різнорідних інформаційних ресурсів тощо.

Ключові слова: інформаційні ресурси, консолідація інформаційних ресурсів, цифрові колекції, взаємодія бібліотек, архівів, музеїв, DDB, E-Paveldas, British Library Labs, Gallica.

У світі стрімко зростає попит користувачів на універсальні інформаційні ресурси, що консолідують дані з різних соціальних інститутів. Консолідовані електронні інформаційні ресурси створюються з метою забезпечення до них максимально повного доступу широкого кола користувачів, збереження культурного надбання країн, формування єдиного якісного інформаційного середовища, яке відображало б їх ментальну специфіку. Потреба в таких ресурсах зумовлена зміною способів функціонування інформації у сучасному світі, інтенсивним розвитком новітніх інформаційно-комунікаційних засобів у суспільстві, яке ґрунтується на знаннях.

Як правило, консолідований інформаційний ресурс віртуально об'єднує інформаційні ресурси бібліотек, музеїв, архівів. Саме ці установи, які впродовж тисячі років виконують функції зі збору, організації, збереження і забезпечення доступності набутих людством знань, на місцевому та регіональному рівнях виступають уособленням (інститутом) соціальної пам'яті, хранителями культурної, інтелектуальної спадщини.

Обґрунтування концептуальних засад системної взаємодії бібліотек, музеїв та архівів здійснено низкою зарубіжних вчених: У. Дафф [5], П. Марті [10], А. Таммаро [13] та ін. Необхідність посилення системної взаємодії бібліотек, музеїв, архівів задекларована як пріоритетна перспектива їх розвитку в сучасній системі соціальних комунікацій у дисертаційному дослідженні вітчизняного фахівця С. Шемаєва [21]. Проте, практичні питання розроблення та впровадження консолідованих інформаційних ресурсів, що ґрунтуються на фондах перелічених установ соціальної пам'яті, в науковій літературі висвітлені недостатньо, хоча існують і успішно функціонують подібні

проекти (наразі нечисленні) у формі порталів, які уможливають швидкий пошук та роблять зручним доступ до ресурсів бібліотек, архівів, музеїв.

У зарубіжних країнах упродовж останніх десятиліть триває інтенсивна робота з оцифрування і представлення в електронному середовищі об'єктів історико-культурної спадщини: книжкових зібрань, архівних документів, музейних артефактів тощо. Процеси оцифрування розпочиналися зі створення електронних каталогів зібрань найбільших бібліотек, музеїв, архівів, де бібліографічна та описова інформація виконувала лише презентаційну роль. Проте, завдання організації «широкого доступу» до фондів, необхідність забезпечення фізичного збереження оригіналів шляхом створення їх електронних копій, поява державних планів і програм з перетворення історико-культурного надбання у цифровий формат досить швидко перетворили цифрові проекти в окремий самодостатній напрям діяльності згаданих соціальних інститутів.

Вже існує чимало реалізованих проектів державного та регіонального значення, що забезпечують віртуальну інтеграцію інформаційних ресурсів із багатьох джерел, проте кожен з них має свою специфіку. Тут є як спільні, так і відмінні риси у способах надання доступу до інформації, використанні стандартів опису метаданих електронних колекцій, у формуванні користувацького інтерфейсу тощо. Порівняльна характеристика таких успішно функціонуючих консолідованих інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв слугуватиме, на наш погляд, базою для розроблення методологічних засад формування ефективного соціокомунікаційного простору у багатьох містах нашої країни.

Німецький портал бібліотек, архівів, музеїв

Портал BAM (Bibliotheken, Archives, Museums) – піонер серед порталів, котрі містять інформацію з питань культури в німецькомовних країнах (рис. 1).

Рис. 1. Початкова сторінка portalу BAM

Він розпочав свою роботу 2001р. і позиціонував себе як єдина точка доступу до історико-культурної спадщини Німеччини. На початковому етапі реалізації проекту за стандарт подання метаданих було взяте Дублінське ядро, а згодом потреба в швидкій індексації і ефективній процедурі пошуку спонукала до розроблення власної системи формування метаданих, яку згодом запатентували. Портал BAM ґрунтувався на технології повнотекстового пошуку Apache Lucene та інших компонентах програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом. Він поступово об'єднував метадані об'єктів, розміщених в онлайн-базах даних учасників проекту, які станом на 2008 р. надали 41 195 322 наборів даних [7, с. 258]. Сформований перелік вводився в інформаційну систему, де кожен об'єкт індексувався та відображався у XML-форматі. Перевагою portalу було представлення метаданих усіх об'єктів із зазначенням формату зберігання та наявності електронної копії. З червня 2015 р. портал припинив самостійне функціонування і увійшов до складу portalу Deutsche Digitale Bibliothek [3].

Німецька електронна бібліотека (Deutsche Digitale Bibliothek)

Німецька електронна бібліотека – німецький національний портал культури і науки (рис. 2), котрий фінансується державою, має на меті поєднати електронні ресурси німецьких культурних і наукових установ (таких як бібліотеки, архіви, музеї, медіабібліотеки, університети, інші дослідницькі організації) та зробити відомості про них доступними для громадськості.

Число об'єктів Німецької електронної бібліотеки постійно зростає і вже нараховує близько 20 млн, у т. ч. понад 7,5 млн цифрових медіа-об'єктів. Станом на серпень 2016 р. у Німецькій електронній бібліотеці

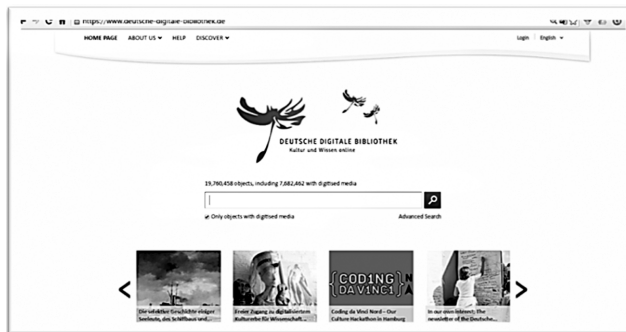

Рис. 2. Початкова сторінка portalу Німецької електронної бібліотеки

було 2359 зареєстрованих установ-партнерів, доступ до цифрових колекцій яких надається через платформу її portalу. Останній має зручний інтерфейс, він уможливорює початковий пошук за ключовими словами, а далі пропонує різні фільтри для мінімізації «шуму» чи уточнення пошуку. Так, серед уточнюючих чинників можна назвати часовий інтервал, розташування, особа / організація, мова, ключові слова, сектор (музей, архів чи ін.). Німецька електронна бібліотека консолідує національні інформаційні ресурси для європейської бібліотеки Europeana.

Спільний проект бібліотек, архівів та музеїв Литви E-Paveldas

Національний проект «Литовська культурна спадщина в цифровому середовищі» (рис. 3) започаткований Литовською національною бібліотекою ім. Мартінаса Мажвідаса, Литовським музеєм мистецтва та Архівним департаментом Литви під керівництвом Уряду Литовської Республіки. Завдання проекту: виробити критерії відбору об'єктів спадщини для оцифрування та перелік об'єктів колекцій для оцифрування; забезпечити безперервність оцифрування об'єктів культурної спадщини, створюючи центри оцифрування в установах пам'яті та ефективний доступ до оцифрованих об'єктів.

Рис. 3. Початкова сторінка portalу E-Paveldas

Методологічною основою побудови portalу слугував стандарт ISO 14721: 2003: Space Data and Information Transfer Systems – Open Archival

Information System – Reference Model (OAIS). Це дало можливість об'єднати три різні системи подання метаданих, що використовуються установами пам'яті Литви (в архівах LAFS, музеях RIS і бібліотеках LIBIS), а також забезпечило консолідацію оцифрованої культурної спадщини в єдиний інформаційний ресурс і надання до нього зручного і швидкого доступу [16].

British Library Labs

British Library Labs (рис. 4) є проектною ініціативою, що фінансується Фондом Ендрю У. Меллона. Вона спрямована на забезпечення зручної публічної доступності до електронних колекцій Британської бібліотеки (The British Library) [14]. Творці проекту активно заохочують вчених та інформаційних працівників до співпраці під егідою Британської бібліотеки. Це сприяє ефективному використанню електронних об'єктів інтелектуальної спадщини країни для проведення наукових досліджень.

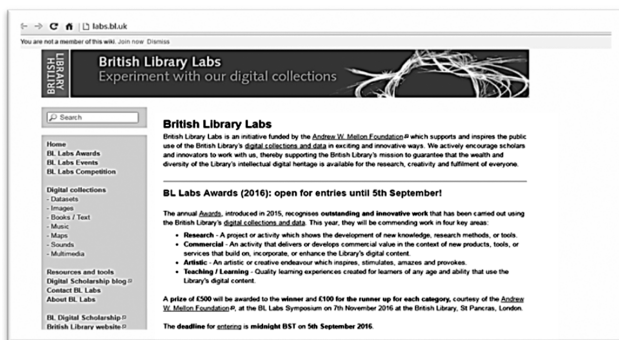

Рис. 4. Фрагмент початкової сторінки ресурсу British Library Labs

У звіті проектного менеджера бібліотеки Махендри Магей (Mahendra Mahey), що датований червнем 2016 р., подано такі статистичні відомості про бібліотеку: понад 180 млн одиниць зберігання, з них понад 14 млн книг, 3 млн звукових записів, 4 млн карт, 0,3 млн рукописів тощо [9].

Електронні колекції бібліотеки поділені на декілька розділів, які отримали умовні назви:

«Набори даних» (вичерпний перелік науково-дослідних інформаційних ресурсів, у т. ч. каталогів, метаданих, архівів і записів, які можуть бути доступні онлайн на сайті Британської бібліотеки);

«Зображення» (оцифровані гравюри, малюнки, карти, художні твори і фотографії, а також манускрипти, палітурні і філателістичні колекції);

«Книги / текст» (колекції включають англосаксонські рукописи, ренесансні писання, а також 65 тис. оцифрованих томів книг XIX ст., у т. ч. літературознавчого, історичного і філософського напрямку);

«Музика» (серед документів колекції – рукописи середньовічних музичних творів, балад XVI ст., кла-

сичної музики вікторіанського періоду, сучасних хітів поп-музики);

«Карти» (карти і атласи, до яких надано доступ в Інтернеті, а також інтерактивні інструменти, що дають змогу розглядати історичні карти з прив'язкою до сучасної картографії);

«Звуки» (в колекції представлені аудіодокументи і записи, що містять результати лінгвістичних досліджень, звуки природи і диких тварин, коментарі до історичних подій);

«Мультимедія» (доступ до відеозаписів матеріалів телебачення і записи новин, що транслювалися по радіо).

Gallica

Універсальна електронна бібліотека, яку формує Національна бібліотека Франції з 1997 р., містить близько 2 млн оцифрованих книг, газет, рукописів, карт, малюнків і т. п., переважно французькою мовою. У колекції представлено понад 348 тис. електронних версій книг (з них більше 200 тис. – у відкритому доступі), 75 тис. рукописів, періодики – 840 тис. (понад 4500 найменувань у відкритому доступі). Зручний інтерфейс (рис. 5) забезпечує здійснення пошуку за різними критеріями: автором, заголовком, ключовими словами, датою публікації, видом документа.

Рис. 5. Фрагмент початкової сторінки порталу Gallica

Окремий застосунок було створено з метою надання розширеного доступу до різних типів матеріалів Національної бібліотеки. За допомогою простих процедур пошуку і розширених можливостей навігації надається доступ до документів, метадані яких представлені в загальному каталозі, в розділі каталогу архівних і рукописних документів, у сформованій базі даних.

Електронна бібліотека «Культура України»

У першу чергу, тут варто назвати електронний ресурс Національної парламентської бібліотеки України. Сайт електронної бібліотеки містить електронні аналоги друкованих видань та творів образотворчого мистецтва, які відповідають темі «Культура України». Проект об'єднує 92 учасників – це обласні бібліотеки, наукові установи, видавництва.

На головній сторінці сайта (рис. 6) представлені варіанти пошуку: по всьому сайту; за каталогами (алфавітний, тематичний); за допомогою абетки; за розділами. Книги відображаються у форматах PDF, JPEG.

Рис. 6. Фрагмент стартової сторінки порталу «Культура України»

Для більшої наочності проведений нами порівняльний аналіз європейських національних консолідованих інформаційних ресурсів ми звели у таблицю.

Таблиця

Порівняння європейських національних консолідованих інформаційних ресурсів

Інформаційний ресурс	Джерела наповнення контенту	Можливість пошуку			Інструменти забезпечення консолідації ресурсів	Мови інтерфейсу	Фінансування та підтримка реалізації проектів	
		За ключовими словами	За категоріями	За назвою / автором				
DDB (Німеччина) www.deutsche-digitale-bibliothek.de/	Бібліотеки, архіви, музеї, культурні та наукові установи	+	+	+	За часовим періодом, розташуванням тощо	Внутрішній формат метаданих DDB	Німецька, англійська	Національна програма
E-Paveldas (Литва) www.epaveldas.lt/	Бібліотеки, архіви, музеї, інші	+	+	+	Попередній та кластичний E-пошук	Інтегрований тезаурус назв та термінів, семантичний пошук	Литовська, англійська	Національна програма, програма ЄС
British Library Labs (Великобританія) http://labs.bl.uk/	Ресурси Британської бібліотеки, частково інші джерела	+	+	+	Уточнення пошуку (сторінки, повідомлення, файли)	Метадані ресурсів	Англійська	Фонд Ендрю У. Меллона
Gallica (Франція) http://gallica.bnf.fr/	Бібліотеки, архіви, частково музеї, університетські сховища	+	+	+	За типом документа, датою, мовою тощо	Метадані ресурсів, прості процедури пошуку	Французька	Національна бібліотека Франції
Культура України http://elib.nplu.org/	Бібліотеки, наукові установи	+	+	+	За роком, анотацією, типом документа	Система метаданих, електронний каталог	Українська, російська, англійська	Національна програма

Як бачимо, консолідовані ресурси європейських країн на національному рівні забезпечують збереження культурної та історичної спадщини і доступ громадськості до неї, використовуючи при цьому різні підходи до об'єднання ресурсів. Основними джерела-

ми їх наповнення виступають бібліотеки (найбільша частка з усього контенту), архіви, музеї, частково – наукові установи, видавництва, приватні колекції (рис. 7).

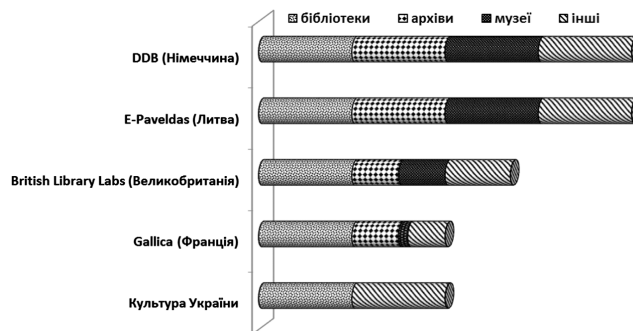

Рис. 7. Джерела наповнення контенту національних консолідованих ресурсів європейських країн

Тенденції розвитку універсальних порталів консолідованої інформації характерні як для країн Європи та США, так і для країн, що розвиваються. Цей процес передбачає розроблення та популяризацію універсальних консолідованих інформаційних ресурсів з точки зору виконання 17 цілей у галузі сталого розвитку (Sustainable development goals (SDGs), прийнятих ООН 20.09.2015 р. Так, у звіті Світового саміту з питань інформаційного суспільства (WSIS) за травень 2016 р. повідомляється про значний поступ у задоволенні інформаційних потреб суспільства в Анголі та Індонезії [12, с. 39]. В Анголі, наприклад, ініційовано програму з упровадження Мережі медіа-бібліотек, яка представляє собою еволюцію від традиційних до електронних бібліотек. Вона передбачає реалізацію 25 фіксованих і 18 пересувних медіа-бібліотек всієї країни до 2017 р. і має ключове значення, оскільки сприяє повному доступу громадян до інформації і знань, зміцненню системи освіти, економічного і соціального розвитку Анголі шляхом більш активного використання технологій.

Уряд Індонезії створив веб-сайт культури Digital Library, щоб надати доступ до публікацій 32 місцевих бібліотек, музеїв, технічних та оперативних підрозділів при Консультативній раді уряду з питань культури. Користувач може отримати доступ до книг, інформаційних бюлетенів, доповідей, статей з індонезійської культури.

Консолідований інформаційний ресурс має оперувати наявними електронними ресурсами (цифровими копіями колекцій), проте діяльність з оцифрування фондів здійснює лише незначний відсоток установ (бібліотек, архівів, музеїв). І якщо у країнах з високим розвитком технологій такі проекти підтримуються на рівні уряду (наприклад, загальнонаціональна програма Нідерландів Metamorfoze (metamorfoze digitalization project) [11] чи програма Конгресу США NDIIPP (The National Digital Information Infrastructure and

Preservation Program) [4]), то в Україні це швидше справа окремих ентузіастів, фондоутримувачів, і втілюється вона, в основному, закладами загально-національного чи обласного рівня, а районні чи містечкові бібліотеки, архіви, музеї оцифруванням фондів взагалі не займаються. Зокрема, затверджена Концепція державної цільової національно-культурної програми «Бібліотека-XXI», спрямована на забезпечення доступності культурної спадщини, яка зберігається у бібліотечних, архівних і музейних фондах, шляхом створення єдиної інформаційної системи, широкого впровадження, на жаль, не отримала. У межах її реалізації сформовано лише згаданий вище ресурс «Культура України».

В рамках реалізації проекту «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України» під патронатом Міжнародного фонду «Відродження» розроблено низку регіональних інформаційних ресурсів, зокрема портал «Уся культура і мистецтво Таврії на одному порталі» [20]; за ініціативою Рівненської ОУНБ створено консорціум «Історична Волинь», до якого ввійшли Хмельницька, Тернопільська, Житомирська, Волинська ОУНБ, обласні музеї та архіви [18].

Серед успішних проектів з оцифрування, які забезпечили користувачам широкий доступ до інформаційних ресурсів, варто відзначити Державний архів Одеської області, на офіційному сайті якого у лютому 2016 р. вперше в Україні розміщено електронну базу цифрових копій усіх наявних фондів радянського періоду та періоду незалежності (5289 наявних фондів, 6970 описів, 107 990 файлів) [15]. У найближчих планах Архіву – запуск проекту «Одеський домашній архів» (e-Archive) у співпраці із КП «Обласний інформаційно-аналітичний центр». Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського започатковано проект «Наука України: доступ до знань», покликаний об'єднати електронні бібліотечно-інформаційні ресурси наукових бібліотек України. Вдалим прикладом консолідації різномірної інформації (повнотекстові книги, зображення високої якості, інтерактивні карти, мультимедійні ресурси і т. п.) у рамках одного порталу є науково-освітній «Портал Шевченка» [19], створений у 2014 р.

Висновки. Безперечно, проаналізованим колом консолідованих інформаційних ресурсів досягнення зарубіжних дослідників не вичерпуються (наприклад, до огляду не увійшли такі універсальні портали, як Світова цифрова бібліотека World Digital Library та Європейська цифрова бібліотека Europeana). Нами обрані найяскравіші зразки такої форми подання інформаційних ресурсів на рівні окремих країн і ми

продовжуватимемо дослідження у цьому напрямі з метою запозичення кращого світового досвіду для створення аналогічного інформаційних ресурсів у містах і регіонах України.

Незважаючи на високий попит з боку користувачів та наявний певний практичний досвід, розроблення і впровадження консолідованих інформаційних ресурсів, пов'язані із низкою проблем:

- велика частка бібліотечних, архівних і музейних фондів все ще залишається неоцифрованою;
- не знято з порядку денного питання якості створених цифрових копій оригінальних експонатів, способів їх зберігання, авторських прав на них тощо;
- вибір (розроблення) стандартів метаданих, якими слід описувати цифрові експонати для забезпечення їх «видимості» та доступності під час пошуку.

Аналіз наявних світових та вітчизняних інформаційних інтернет-ресурсів засвідчує неузгодженість у питаннях вибору стандартів обліку та створення метаданих на інформаційні ресурси, а також програмного забезпечення, яке б уможливило введення даних у відкритому форматі для подальшого використання у повноцінних базах даних. Вітчизняні бібліотеки, архіви та музеї, оцифруючи свої фонди та надаючи доступ до них, все ще не використовують сповна можливості та досягнення сучасних інформаційних технологій. Вони й далі залишаються кожен у своїй сфері, тоді як для сучасного користувача немає значення походження інформації, він хоче отримувати її тут, негайно і якісно, а не вишукувати по розпорошених сайтах різних установ. Тому нагальним завданням є розроблення та впровадження єдиних уніфікованих вимог до опису оцифрованих об'єктів та до їх якості (незалежно від походження), використання програмних напрацювань з відкритим кодом для забезпечення сумісності та інтероперабельності даних. Це дасть змогу розробляти і впроваджувати інтерактивні консолідовані інформаційні ресурси, які забезпечуватимуть ефективний пошук електронних об'єктів у відкритих базах даних, а отже, надаватимуть якісні інформаційні послуги користувачам.

Вважаємо за доцільне моделювання та впровадження такого інтегрованого інформаційного ресурсу на рівні окремого міста як складової соціокомунікаційного середовища соціополісу та втілення вимоги якісного інформаційного обслуговування мешканців сучасного «розумного міста».

Список використаних джерел

1. BAM, das gemeinsame Portal zu Bibliotheken, Archiven, Museen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bam-portal.de>. – Назва з екрана.

2. British Library Labs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://labs.bl.uk>. – Назва з екрана.
3. Deutsche digitale bibliothek [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de>. – Назва з екрана.
4. Digital Preservation [Електронний ресурс]. – Library of Congress. – Режим доступу: <http://www.digitalpreservation.gov>. – Назва з екрана.
5. From coexistence to convergence: studying partnerships and collaboration among libraries, archives and museums / W. Duff, J. Carter, J. M. Cherry, Mac Neil. // *Information Research*. – 2013. – № 18(3). – P. 585.
6. Gallica, des millions de documents en ligne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr/>. – Назва з екрана.
7. Kirchoff T. Archives, libraries, museums and the spell of ubiquitous knowledge / Thomas Kirchoff, Schweibenz Werner, Jörn Sieglerschmidt // *Archival Science*. – 2008. – № 8 (4). – P. 251–266.
8. Lithuanian Cultural Heritage in the Virtual Environment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epaveldas.lt>. – Назва з екрана.
9. Mahey M. BL Labs Presentation to Stockholm City Archives and Museum./ Mahendra Mahey [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/labsbl/bl-labs-presentation-to-stockholm-city-archives-and-museum>. – Назва з екрана.
10. Marty P. An introduction to digital convergence : libraries, archives, and museums in the information age / Paul Marty // *Museum Management and Curatorship*. – 2009. – № 24 (4) . – P. 295–298.
11. Metamorfoze. Nationaal programma voor het behoud van het papieren erfgoed [Електронний ресурс]. – Mode of access: <https://www.metamorfoze.nl/>. – Назва з екрана.
12. Report on the WSIS Stocktaking 2016 [Електронний ресурс]. – WSIS Stocktaking Process. – Режим доступу : http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/opb/pol/S-POL-WSIS.REP-2016-PDF-E.pdf. – Назва з екрана.
13. Tammaro A. M. Convergenza di Biblioteche, Archivi e Musei_ le iniziative di IFLA / Anna Maria Tammaro // *AIB studi*. – 2014. – Vol. 54, № 1. – Режим доступу : <http://aibstudi.aib.it/article/view/10004/9450>. – Назва з екрана.
14. The British Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bl.uk/>. – Назва з екрана.
15. Вперше в Україні! Цифрові копії всіх описів фондів Радянського періоду та періоду Незалежності он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.odessa.gov.ua/novosti/160210_baza-fondi/. – Назва з екрана.
16. Зинкявичене Ю. Совместный проект архивов, библиотек и музеев Литвы / Юлия Зинкявичене // Семнадцатая Международная Конференция «Крым-2010» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/4.pdf>. – Название с экрана.
17. Електронна бібліотека «Культура України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/>. – Назва з екрана.
18. Консорціум «Історична Волинь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istvolyn.info/>. – Назва з екрана.
19. Портал Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kobzar.ua/>. Назва з екрана.
20. Уся культура і мистецтво Таврії на одному порталі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artkavun.kherson.ua/ua-home.htm>. – Назва з екрана.
21. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / С. О. Шемаєв. – Харків, 2016. – 23 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.

UDC 02/53/55

Natalia Kunanets,

Doctor of Social Communications, Professor, National University «Lviv Polytechnic»

Halyna Lypak,

post-graduate student, Ivan Puliui Ternopil National Technical University

THE EUROPEAN EXPERIENCE OF CREATION CONSOLIDATED INFORMATION RESOURCES

The article analyzes some of successful European Internet portals that consolidate digital information from libraries, archives and museums. A comparison of their functional possibilities, sources of information, methods of consolidation of disparate information resources and problems of their implementation are discussed in this paper.

Keywords: information resources, consolidation of information resources, cultural heritage, interaction of libraries, archives and museums, ДДВ, E-Paveldas, British Library Labs, Gallica.

УДК 02/53/55

Наталія Кунанець,

д-р наук по соціальним комунікаціям, професор Національного університету «Львівська політехніка»

Галина Лыпак,

аспірант Тернопільського національного технічного університету імені І. Пулюя

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ СОЗДАНИЯ КОНСОЛИДИРОВАННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

В статье проанализирован ряд успешных европейских Интернет-порталов (DDB, E-Paveldas, British Library Labs, Gallica), консолидирующих цифровую информацию из фондов библиотек, архивов и музеев. Проведено сравнение их функциональных возможностей, источников наполнения информации, способов консолидации разнородных информационных ресурсов, выяснены проблемы их внедрения.

Ключевые слова: информационные ресурсы, консолидация информационных ресурсов, цифровые коллекции, взаимодействие библиотек, архивов, музеев, DDB, E-Paveldas, British Library Labs, Gallica.

Надія Каліберда,

канд. іст. наук, зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олександра Ясінська,

мол. науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олена Півнюк,

провідний бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки

У статті аналізуються результати дослідження інформаційних потреб користувачів електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, проведеного упродовж 2013–2016 рр. Виокремлені основні категорії користувачів електронних ресурсів, охарактеризовано рівень їх інформаційної культури, зорієнтованість щодо отримання потрібної інформації, окресленні шляхи підвищення ефективності обслуговування користувачів наукової бібліотеки електронними ресурсами.

К л ю ч о в і с л о в а: електронні ресурси, наукові бібліотеки, користувач електронних ресурсів, інформаційна культура користувача, інформаційний запит, інформаційний пошук, джерело інформації, база даних, електронний каталог.

Однією з характерних рис сучасного суспільства є всеосяжна інформатизація, яка стає визначальним чинником розвитку всіх сфер життєдіяльності людей. Суспільні зміни, пов'язані з інформатизацією, економічними та соціально-політичними трансформаціями суттєво впливають на роль, значення бібліотеки як соціального інституту, покликаною сприяти інформатизації суспільства, забезпеченню загальної доступності до знань та інформації, ефективному їх використанню.

Публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, рекомендаційні матеріали міжнародних бібліотечних організацій останніх років доводять, що серед пріоритетних стратегій розвитку бібліотек, основних напрямів їх практичної діяльності особлива увага приділяється:

- посиленню ролі бібліотек, інформаційних центрів, закладів освіти та культури в якості порталів для інформаційного доступу (створення національних точок доступу до інформації на безоплатній основі, розроблення та реалізація національних програм з оцифрування, більш активне використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) та продукування на їх основі сучасних послуг);
- розвитку інструментів, засобів і систем інформаційного менеджменту (проведення постійних моніторингових аналізів інформаційних

потреб суспільства та планування політики щодо створення інформаційного менеджменту, проведення пілотних проектів, які демонструють ефективність використання ІКТ, інформаційних послуг тощо);

- вдосконаленню ІКТ з метою розвитку освіти, науки, культури, комунікацій (створення всевітньої системи моніторингу інформаційних потреб і тенденцій з урахуванням зростаючої ролі комп'ютерної освіти і технологій; посилення мережевої взаємодії закладів культури, науки і освіти, сприяння досягненню міжнародного консенсусу з питань забезпечення широкого доступу до знань та створення електронної наукової інформації) [1–2].

Активне використання ІКТ стимулює виробництво інформації в електронному вигляді, появу нових видів електронних ресурсів, формування різних типів електронних документів (мережевих версій друкованих видань, тематичних колекцій веб-ресурсів, бібліографічних та реферативних оглядів, дайджестів тощо), електронних публікацій, що не мають друкованих аналогів, електронної аудіо- та відеоінформації, мультимедійних продуктів, програмних продуктів та ін. Бібліотеки стають не тільки розповсюджувачами вищезазначених готових інформаційних продуктів, а й активними виробниками власних електронних інформаційних ресурсів, формування яких здійснюється

з використанням великої кількості бібліографічних, реферативних, повнотекстових джерел.

Електронні інформаційні ресурси різних видів стають дедалі важливішим елементом системи соціальних комунікацій наукової галузі, вони користуються підвищеним попитом у користувачів бібліотек. Окрім цього, активне їх використання докорінно змінює традиційне уявлення про читачку діяльність, основною особливістю якої стають нові методи роботи з інформацією, орієнтовані на швидкий перегляд електронних джерел, пошук конкретних фрагментів та повнотекстових документів, пошук специфічної інформації, анотацій, статистичних даних. Доступність електронних документів стимулює підвищення користувачької активності та збільшення обсягів їх використання. Постійно зростаючи їх частка у складі інформаційних ресурсів бібліотеки вимагає збалансованої політики щодо формування ресурсної бази обслуговування з урахуванням інформаційних потреб користувачів та затребуваності ресурсів, представлених в електронній формі.

Зі стрімким зростанням обсягу електронних інформаційних ресурсів, представлених на веб-сайтах бібліотек, активним застосуванням ІКТ у бібліотечній діяльності, впровадженням нових форм та методів, зорієнтованих на обслуговування електронною інформацією, актуалізуються питання, пов'язані з вивченням інформаційних потреб користувачів, ефективним використанням ними електронних масивів інформації, особливостями їх поведінки при здійсненні різних видів пошуку, ступенем задоволеності системою електронних бібліотечних послуг [3–9].

Результати систематичних досліджень задоволення інформаційних потреб користувачів, ефективності використання інформаційних ресурсів та послуг дають змогу отримати чітке уявлення про стан та проблеми бібліотечно-інформаційного обслуговування, а також оперативно реагувати на зміни у пріоритетах споживачів інформації, відстежувати доцільність вже існуючих та необхідність впровадження нових організаційних форм на основі програмно-технологічних розробок, створювати релевантні інформаційні ресурси та послуги. Провідне місце у вивченні інформаційних потреб користувачів займають соціологічні та статистичні дослідження, постійний та всебічний аналіз практичної роботи сучасних бібліотек [10–16].

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вер-

надського у рамках виконання відомчої теми Інституту бібліотекознавства «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек як фактор розвитку суспільства знань» упродовж 2013–2016 рр. проводилось комплексне дослідження інформаційних потреб користувачів, головною метою якого було вироблення ефективних організаційно-управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію сервісної діяльності наукової бібліотеки в умовах необмеженого, вільного доступу до знань та інформації. У контексті вивчення інформаційних потреб користувачів нами здійснювалося локальне дослідження на базі залу електронних ресурсів НБУВ.

Метою статті є представлення результатів дослідження інформаційних потреб користувачів та піднесення ефективності використання електронних джерел інформації у науковій бібліотеці.

Відповідно до завдань, визначених програмою дослідження, було розроблено анкету користувача, яка, крім уточнюючих даних (№ читачького квитка, дати заповнення, теми запиту), містила питання стосовно використання електронних джерел інформації, ступеня задоволеності чи незадоволеності отриманими результатами пошуку тощо. Для визначення електронних джерел інформації, яким користувачі надавали перевагу, пропонувалося 3 варіанти відповіді: «електронні каталоги та БД НБУВ»; «передплачені іноземні науково-інформаційні ресурси»; «ресурси мережі Інтернет». Опція «задоволеність отриманою інформацією» мала три позиції: «так», «ні», «частково». Для з'ясування причин незадоволеності було запропоновано такі варіанти відповіді: «відсутність необхідних документів», «недостатній обсяг інформації», «інші причини». Дані анкетування вносилися до бази даних реєстрації користувачів електронних ресурсів НБУВ (далі БД), яку було розроблено на основі програмного забезпечення САБ РБІС-64 фахівцями відділу інформаційно-комунікаційних технологій. Програмно-технологічні можливості БД дали змогу отримувати вихідні форми зі статистичними розподілами записів за значенням конкретного елемента, багатократно зверталися до отриманих даних, порівнювати різні характеристики в хронологічному, тематичному аспектах, відслідковувати зміни у складі користувачів та динаміку розвитку інформаційних потреб різних груп користувачів. За весь час дослідження ми проаналізували понад 30 тис. записів БД.

Отримані результати засвідчують, що основними користувачами електронних ресурсів є спеціалісти

з вищою освітою (48 % від загальної кількості користувачів залу електронних ресурсів). Такі категорії, як кандидати наук, аспіранти та студенти вишів від загальної кількості користувачів становлять 11–13 %. До малочисельних категорій відносяться – доктори наук (2 %), іноземні студенти (менше 1 %), учні шкіл, ліцеїв, гімназій (1 %).

Порівняно з даними попередніх моніторингових досліджень ефективності використання електронного каталогу НБУВ, виконаних у 2000–2002 та 2005–2007 рр. [17, 18], прослідковуються зміни у складі користувачів електронних ресурсів.

Якщо раніше (десять років тому) найбільший інтерес до роботи з електронною інформацією виявляли студенти вишів (28–36 % від усіх користувачів), то нині дана категорія користувачів є менш активною. Це пояснюється тим, що за останні роки відбулося значне зростання обсягів та змістовне оновлення електронної інформації, яка представлена на веб-порталі НБУВ, сайтах інших провідних бібліотек та вищих навчальних закладів. Означенні чинники й створили переваги для її дистанційного використання, на яке більшою мірою націлена саме студентська аудиторія (таблиця).

Таблиця
Склад користувачів електронних ресурсів, %

Рік дослідження	Доктори наук	Кандидати наук	Аспіранти	Наукові співробітники без наукового ступеня	Спеціалісти з вищою освітою	Спеціалісти з середньою освітою	Студенти вишів	Учні шкіл, ліцеїв, гімназій	Іноземні спеціалісти	Іноземні студенти
2003	–	5	21	4	32	1	36	–	1	–
2016	2	11	13	5	48	7	13	1	менше 1	менше 1

Аналіз статистичних даних засвідчує, що користувачі з гуманітарною освітою найчастіше відвідують зал електронних ресурсів (54 %). Здебільшого це спеціалісти з економіки (15 %), юриспруденції (9 %), мовознавства (8 %), педагогі (6 %), історики (5 %). Значно рідше для пошуку інформації до залу електронних ресурсів зверталися політологи (2 %), мистецтвознавці (2 %), військові (менше 1 %). Представники природничих і технічних спеціальностей становили менше половини від усіх відвідувачів – 46 %. В основному, це спеціалісти з фізико-математичних наук (9 %), технічних наук (6 %), інформаційних технологій (6 %), природознавства (4 %), біології (4 %). Найменший інтерес до роботи з електронними ресурсами виявили спеціалісти з гірничої справи, технології деревообробки, поліграфічної та хімічної галузей (до 1 %) (рис.1).

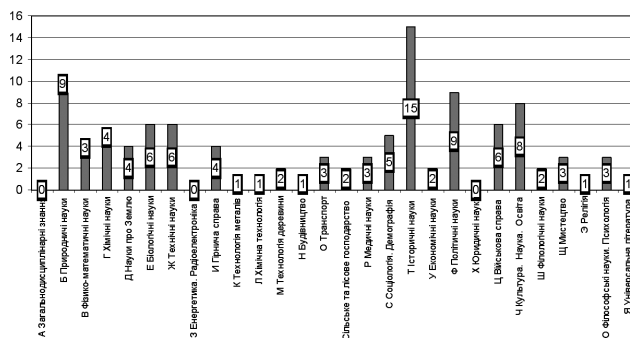

Рис. 1. Користувачі залу електронних ресурсів за спеціальностями

Аналіз інформаційних запитів користувачів засвідчує пріоритетність запитів з гуманітарної тематики, які у кількісному співвідношенні майже втричі перевищують запити з природничо-технічних наук (рис. 2).

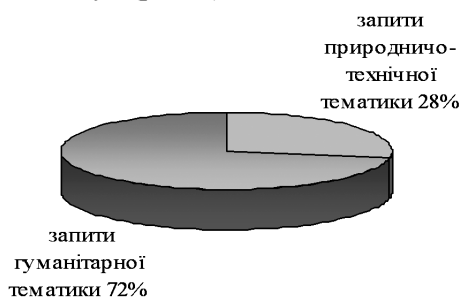

Рис. 2. Запити користувачів відповідно до тематики

Серед запитів гуманітарного профілю превалюють питання економічного характеру – 15 %, політологічного – 10 %, юридичного – 9 %, історичного – 7 %, а також питання, пов'язані з розвитком культури, науки, освіти, філологічних знань. У запитах з природничо-технічної тематики найбільший інтерес користувачі виявили до інформації з фізико-математичних наук та інформаційно-комунікаційних технологій (відповідно, 6 % та 4 % від загальної кількості запитів). Майже не виявляли інтересу до питань з гірничої справи, технології деревообробки та легкої промисловості, воєнної науки (менше 1 % від загальної кількості) (рис. 3).

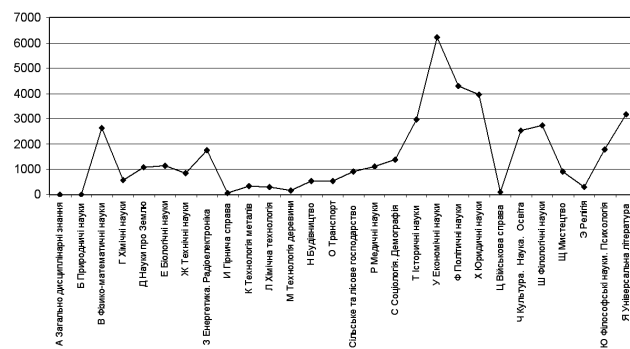

Рис. 3. Запити користувачів залу електронних ресурсів за галузями знання

Варто зазначити, що тематика інформаційних запитів користувачів залу електронних ресурсів цілком відповідає їх фаховій освіті.

Зауважимо, що тематично інформаційні запити користувачів охоплювали достатньо широке коло питань з різних галузей знання. Зокрема, запити економічного характеру стосувалися розвитку вільної торгівлі між Україною і ЄС, діяльності фінансових корпорацій, міжнародної економічної безпеки, кредитування аграрного сектора економіки, маркетингу підприємств. Реалії сьогодення вплинули на спектр запитів політико-правової тематики, найчастіше користувачі почали інтересуватися питаннями мовної політики України, інформаційними війнами, східним партнерством, національним рухом, державотворенням. Під час пошуку інформації сучасні користувачі особливу увагу приділяють питанням волонтерського руху, міграції біженців, соціальної самосвідомості, роботі благодійних фондів та ін.

Превалювання запитів гуманітарного профілю відображає загальні тенденції розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, які активно проявилися на початку 2000-х рр. Це було пов'язано, насамперед, з поглибленням соціально-економічних перетворень в Україні, переорієнтацією системи вищої освіти на спеціальності гуманітарного профілю та зі зміною в структурі професійної діяльності суспільства. Означена тенденція певною мірою і нині знаходить своє відображення в інформаційних потребах різних категорій користувачів, які пов'язані, перш за все, з їх професійною діяльністю [19, 20].

Майже кожен третій користувач залу електронних ресурсів здійснював бібліографічний та повнотекстовий пошук в електронних каталогах та БД НБУВ (29 %). Варто відзначити помітне зростання інтересу користувачів, особливо аспірантів та наукових співробітників, до електронних повнотекстових та реферативних ресурсів. Майже половина з них паралельно з використанням електронних каталогів здійснювала пошук у повнотекстових та реферативних БД НБУВ. Більшість опитаних користувачів відзначила, що регулярно використовує для пошуку необхідної інформації: БД «Наукова періодика України», де містяться повнотекстові електронні версії наукових фахових видань України; реферативну БД «Україніка наукова»; повнотекстові ресурси «Наукової електронної бібліотеки»; БД «Автореферати дисертацій»; лекції актуальних веб-ресурсів, представлені у «Тематичному Інтернет-навігаторі», де особливою

популярністю користуються розділи «Джерела наукової інформації», «Електронні репозиторії».

Що характерно, результативність пошуку інформації в електронних каталогах та БД НБУВ має позитивну динаміку, основний відсоток користувачів задоволений його результатами – 85 %, серед частково задоволених – 10 %, незадоволеними залишилися – 5 %. Основними причинами незадоволення були названі недостатній обсяг знайденої інформації; відсутність у фонді Бібліотеки конкретних документів. Особливо це стосується сучасних зарубіжних монографічних і періодичних видань, а також повнотекстових версій авторефератів дисертацій, захищених в Україні після 2012 р. Більше задоволеними результатами пошуку залишилися користувачі, котрі шукали інформацію з економічної, юридичної та історичної тематики. А ось ступінь задоволеності результатами пошуку природничо-технічної тематики значно менша.

До передплачених іноземних БД Elsevier, Scopus, Ebsco, BioOne, Електронної бібліотеки дисертацій РДБ звернулося 5 % користувачів залу електронних ресурсів. Порівняно з попередніми роками, у 2016 р. кількість звернень до БД Elsevier, Scopus, Ebsco, BioOne була меншою, що пов'язано з недофінансуванням діяльності Бібліотеки в останні роки. Найбільший інтерес ці ресурси викликали у кандидатів наук та наукових співробітників без вченого ступеня (39 %), у аспірантів (31 %). Для студентської аудиторії, яка виявилася малочисельною, ймовірно, існує мовний бар'єр, та й відсутність досвіду роботи з великими масивами наукової інформації справили свій вплив. Основна проблематика запитів концентрувалася навколо розділів – фізико-математичні науки, хімічні науки, технічні науки, інформаційні технології, біологічні науки, медичні науки, металознавство. Порівняно з тематичними запитам користувачів, які здійснювали пошук у електронних каталогах та БД НБУВ, проблематика запитів гуманітарного профілю, навпаки, становила лише 15 % від загальної кількості запитів.

Серед користувачів, які здійснювали пошук інформації в мережі Інтернет з використанням стаціонарних комп'ютерів залу електронних ресурсів, переважали студенти вишів та спеціалісти з вищою освітою (60 % від загальної кількості користувачів залу). Основний відсоток запитів становили питання соціально-економічної, політико-правової та культурологічної тематики. Певна кількість користувачів (8 %) відвідували зал електронних ресурсів винятково з метою отримання

доступу до сервісів мережі Інтернет (особистих поштових скриньок, соціальних мереж Facebook, Ukrainian Scientists Worldwide, ВКонтакте, Twitter та ін.).

Упродовж періоду, що досліджувався, 6 % користувачів віддали перевагу комбінованому пошуку інформації в БД НБУВ та ресурсах Інтернет. Вони використовували власні портативні засоби з можливістю підключення до Wi-Fi мережі НБУВ (рис. 4). Серед користувачів даної групи переважали спеціалісти з вищою освітою, студенти, аспіранти, тематика їх пошукових запитів не відрізнялася від загальної картини.

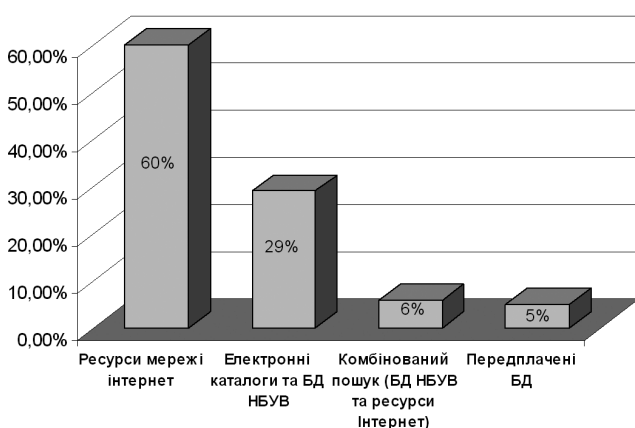

Рис. 4. Джерела отримання інформації

На сьогодні значна кількість наших користувачів має відповідну інформаційну підготовку, яка дає змогу активно використовувати переваги електронного пошуку. Проте, необхідно зазначити, що існують і деякі закономірності використання електронної інформації, що визначаються віком, рівнем освіти та характером запитів користувачів. Наприклад, користувачі старші 45 років є менш адаптивними до сучасного інформаційного середовища і не завжди мають достатньо навичок для самостійної роботи з електронною інформацією. Група користувачів середнього віку (від 25 до 45 років) навпаки, отримавши консультацію, досить успішно освоює і активно використовує методику інформаційного пошуку по електронних каталогах та базах даних Бібліотеки. Користувачі віком від 16 до 25 років найбільш схильні до роботи з електронними ресурсами, хоча абсолютної переваги не віддають жодній з форм надання інформації. Остання вікова група, особливо студенти перших курсів вишів, націлена на отримання готової до використання інформації, тому частіше звертається до ресурсів Інтернет у пошуках готового реферату чи повнотекстового документа, і лише в разі

невдачі використовує бази даних та електронні каталоги Бібліотеки. Але не завжди вікові характеристики є тим показником, який створює обмеження для ефективної роботи з електронною інформацією конкретної групи чи користувача. Першочергове значення тут мають не тільки навички користування комп'ютерною технікою та мережевими сервісами, а й знання предмета та сутності питання, за яким здійснюється пошук, уміння чітко формулювати пошукові запити різного ступеня складності, використовувати різні види пошуку, працювати з систематизованою інформацією, представленою в електронних каталогах та БД бібліотеки.

Як свідчать результати дослідження, схильність користувачів, особливо студентів, до отримання фрагментарних знань, орієнтація на отримання «готової інформації», невміння правильно формулювати пошукові запити, поверхові уявлення про предмет дослідження та небажання поглиблювати знання щодо методики роботи з бібліотечними електронними пошуковими системами істотно ускладнюють процес пошуку необхідної інформації і негативно впливають на кінцевий результат. Більше 50 % користувачів залу електронних ресурсів звернулися за консультаційною допомогою до бібліотечних фахівців, в основному це користувачі, які вперше завітали до Бібліотеки. Але треба зазначити, що певна частина користувачів, які вже неодноразово працювали з електронними каталогами та БД, звертаються за повторними консультаціями, мотивуючи це доволі складною структурою веб-порталу та великими обсягами інформації, які представлені на ньому, бажанням поглиблювати свої знання щодо різних методик пошуку інформації.

Цікавими є також дані про те, що, не зважаючи на достатню кількість інформації про ресурси НБУВ на веб-порталі, більше 40 % всіх звернень до електронних БД, інших джерел інформації були ініційовані бібліотечними консультантами. Це підтверджує той факт, що усна реклама залишається достатньо дієвим інструментом, який дає змогу бібліотекарям не тільки інформувати про нові ресурси та послуги, а й, що більш важливо, навчити користувача основам навігації по них.

У процесі дослідження було також з'ясовано, що основними видами пошуку, які найчастіше застосовують користувачі різних категорій, працюючи з електронними каталогами та БД НБУВ, є розширений та простий пошук. Набагато рідше використовується пошук за словником і майже не застосо-

ується професійний та пошук за Рубрикатором. Це підтверджується результатами соціологічного дослідження, виконаного фахівцями НБУВ у 2010–2012 рр. на базі читальних залів універсального профілю [21]. На пропозиції бібліотекарів вдатися до інших видів пошуку користувачі, як правило, відповідають відмовою, посилаючись на брак часу чи попередні невдалі спроби. Все це говорить про недостатній рівень підготовки користувачів для роботи з бібліотечними електронними пошуковими системами, а отже, є причиною недостатньо ефективного використання ними інформаційного потенціалу Бібліотеки.

Можна з впевненістю констатувати, що активність користувацької аудиторії напряму залежить від кількісного та якісного наповнення веб-порталу. Водночас однією з основних вимог, яку висувають користувачі електронних ресурсів, є оперативність доступу до ресурсів та повнота інформації, що надається бібліотекою. Більшість користувачів важливість цих складових пояснює тим, що застаріла інформація швидко втрачає свою актуальність (особливо це стосується джерел природничо-технічної тематики), а також негативно позначається на ступені задоволеності інформаційним пошуком.

Однією з характерних рис сучасного бібліотечного електронного обслуговування є орієнтованість користувачів, зокрема аспірантів та наукових співробітників, на отримання повнотекстової інформації. Про це свідчить кількість звернень до повнотекстових та реферативних БД, які представлені на веб-порталі НБУВ.

Основна пропозиція, яку висловлювали користувачі і під час використання локальних електронних ресурсів, стосувалася відновлення формування повнотекстової БД «Автореферати дисертацій». Припинення поповнення останньої з 2012 р. викликало і викликає численні нарікання з боку аспірантів та наукових співробітників з вченим ступенем, оскільки даний ресурс залишається найбільш затребуваним для тих категорій користувачів, які виконують наукові дослідження.

Скорочення доступу до тематичних та політематичних іноземних БД негативно вплинуло на відвідуваність залу електронних ресурсів тих категорій користувачів, які займаються природничими та технічними дослідженнями. Упродовж 2014–2016 рр. кількість таких користувачів зменшилася більше ніж на 10 %. Тому питання організації доступу та розширення репертуару іноземних повнотекстових, реферативних БД мають

стати пріоритетними у справі задоволення інформаційних потреб науковців.

Ефективне використання та просування електронного інформаційного потенціалу бібліотеки напряму залежить від підготовки користувачів до самостійної роботи з електронними ресурсами та рівня їх інформаційної культури. Хоча більшість користувачів вже володіє навичками роботи з комп'ютерною технікою, електронними каталогами та БД, однак, лише незначна їх частина націлена на глибоке вивчення пошукових можливостей бібліотечної електронної інформаційно-пошукової системи. Для забезпечення більш ефективного використання пошукових можливостей електронних каталогів та БД одним з важливих напрямів розвитку сервісної роботи наукової бібліотеки є розроблення комплексу заходів, спрямованих на підготовку користувачів до самостійної роботи шляхом формування у них навичок правильного формулювання пошукового запиту, умінь вести інформаційний пошук з використанням різних параметрів, орієнтуватися в електронному середовищі бібліотеки для забезпечення ефективного використання усіх її ресурсів.

Окрім того, як засвідчує дослідження, а також практика обслуговування електронними ресурсами, необхідність інформаційного посередництва та допомоги різним категоріям користувачів вимагає постійного підвищення кваліфікаційного рівня бібліотечних працівників, оволодіння необхідними комунікаційними навичками з використанням сучасних технологій, комп'ютерних засобів. У цьому контексті вимогою часу є максимально орієнтовані на сьогодення і майбутнє заходи, програми з безперервної освіти, підвищення професійного рівня кадрів, які орієнтовані на сучасну систему цінностей, нові соціально-психологічні установки, широку компетенцію, освоєння мережевих технологій. Саме це гарантує високі стандарти обслуговування, вмотивовані моделі поведінки бібліотечного спеціаліста в умовах суб'єктивної взаємодії, а як результат – створення комфортного інформаційного середовища.

Отримані результати дослідження дали змогу сформулювати пріоритетні завдання щодо підвищення ефективності обслуговування електронними ресурсами користувачів наукової бібліотеки:

- відновлення формування повнотекстової БД «Автореферати дисертацій», що передбачає вирішення організаційно-управлінських та методичних питань, у тому числі на нормативно-правовому рівні;

- забезпечення систематичного доступу до іноземних БД Elsevier, Scopus, Ebsco, BioOne, що вимагає поліпшення фінансування бібліотеки, зокрема передплати цих інформаційних ресурсів;
- розширення репертуару повнотекстових документів в електронній бібліотеці НБУВ, насамперед з природничих та технічних наук;
- підвищення інформаційної культури користувачів шляхом проведення комплексних заходів безпосередньо в бібліотеці, а також представлення інтерактивних інструктивно-методичних матеріалів на веб-порталі НБУВ;
- упровадження систематичного інформування користувачів про нові ресурси та послуги, що потребує сучасних науково-методичних розробок.

На завершення зазначимо, що проведення систематичних досліджень, спрямованих на вивчення динаміки інформаційних потреб користувачів та ефективності використання ресурсів є необхідним компонентом системи менеджменту якості, яка, спираючись на отримані результати та відповідні рекомендації, дає змогу оперативно реагувати на зміни у пріоритетах споживачів інформації, справляти вплив на формування ресурсної бази, знаходити шляхи підвищення попиту на інформаційні ресурси та послуги, відстежувати доцільність вже наявних і необхідність упровадження нових форм обслуговування, а також здійснювати прогнозування пріоритетних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Список використаних джерел

1. *Каліберда Н. Ю.* Тенденции и приоритеты современного информационного обслуживания / Н. Ю. Каліберда // Интернет и информационно-библиотечные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе : материалы IX Междунар. конф., 22–24 апр. 2015 г. – Ташкент, 2015. – С. 97–100.
2. Стратегический план ИФЛА на 2016–2021 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL : <http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016–2021-gu.pdf>. – Название с экрана.
3. *Беліна Л. М.* Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки : основні пріоритети та шляхи їх дослідження / Л. М. Беліна, Ю. В. Голубев, Л. В. Коновал // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 28. – С. 7–17.
4. *Каліберда Н. Ю.* Інноваційні аспекти обслуговування читачів / Н. Ю. Каліберда // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2004. – Вип. 12. – С. 143–155.
5. *Дрешер Ю. Н.* Изучение информационных потребностей и информационного поведения специалистов в структуре деятельности по обеспечению комфортной информационной среды [Электронный ресурс] / Ю. Н. Дрешер, Т. А. Агланова. – Режим доступа : URL : <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2005&num=11&art=1>. – Название с экрана.
6. *Ісаєнко О. О.* Дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. О. Ісаєнко // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 8. – С. 22–25.
7. *Ісаєнко О. О.* Вивчення пріоритетів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів НБУВ : результати експрес-дослідження / О. О. Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2008. – Вип. 20. – С. 100–111.
8. *Дрозд О. М.* Электронный каталог: главное звено в информационной системе библиотеки [Электронный ресурс] / О. М. Дрозд // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы 14 междунар. конф. «Крым 2007». – Судак, 2007. – Режим доступа : URL : <http://192.168.4.10/articles/crimea/2007/proceeding.html>. – Название с экрана.
9. *Щедрина М. А.* Социологический анализ как элемент системы мониторинга информационного поведения пользователей / М. А. Щедрина, Н. В. Коксина // Науч. и техн. библиотеки. – 2007. – № 8. – С. 32–38.
10. *Іваненко С.* Організація обслуговування користувачів Національної бібліотеки Білорусі електронними інформаційними ресурсами / С. Іващенко // Бібл. вісник. – 2008. – № 2. – С. 27–29.
11. *Каліберда Н.* Ефективність роботи онлайн-сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Каліберда, Є. Корнілова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 38. – С. 246–263.
12. *Белоус І. О.* Соціологічні дослідження бібліотеки – важлива складова моніторингу інформаційних потреб користувачів [Електронний ресурс] / І. О. Белоус. – Режим доступа : URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21326/1/17–176–182.pdf>. – Назва з екрана.
13. *Борик С. М.* Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів: вивчення інформаційних потреб [Електронний ресурс] / С. М. Борик. – Режим доступа : URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21388/1/51-499-509.pdf>. – Назва з екрана.
14. *Ониксимова Л. Т.* Електронні інформаційні ресурси і послуги наукової бібліотеки УАБС НБУ: проблеми становлення і розвитку [Електронний ресурс] / Л. Т. Ониксимова. – Режим доступа : URL : <http://www.informatio.org.ua/DOCUMENTS/i2005/reports/Oniksimoval.pdf>. – Назва з екрана.
15. *Лазаренко М. П.* Мониторинг удовлетворения пользователей качеством услуг в ЦНБ НАН Беларуси / М. П. Лазаренко, И. В. Юрик // Библиотеки нац. акад.

наук : проблеми функціонування, тенденції розвитку : науч.-практ. сб. – 2014. – № 12. – С. 251–260.

16. *Коновал Л. В.* Функціональні можливості САБ «ІРБІС64» у дослідженні інформаційних потреб користувачів бібліотеки / Л. В. Коновал // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 38. – С. 264–279.

17. *Каліберда Н. Ю.* Моніторинг ефективності використання електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Ю. Каліберда // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2002. – Вип. 8. – С. 88–96.

18. *Каліберда Н. Ю.* Користувач електронного каталогу як об'єкт бібліотекознавчого дослідження / Н. Ю. Каліберда // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2008. – Вип. 20. – С. 91–100.

19. *Сокурская Л. Г.* Высшее образование как модель социокультурной трансформации: институциональный аспект анализа / Л. Г. Сокурская // Проблемы развития социол. теории. Трансформация соц. ин-тов та институцій. структури суспільства. – Київ, 2003. – С. 404–409.

20. *Коваль Т. М.* Український читач на тлі суспільних перетворень / Т. М. Коваль // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – № 2. – С. 28–34.

21. *Коваль Т. М.* Удосконалення комплексного бібліотечного обслуговування користувачів НБУВ засобами АБІС «ІРБІС64» / Т. М. Коваль, Л. О. Туровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 38. – С. 227–245.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2016 р.

UDC 027.54: 004.42(477)

Nadiia Kaliberda,

PhD, Head of department, Vernadsky National Library of Ukraine

Oleksandra Yasinska,

junior researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Olena Pivniuk,

leading librarian, Vernadsky National Library of Ukraine

ELECTRONIC INFORMATIONAL RESOURCES IN THE SYSTEM OF LIBRERIAN AND INFORMATIONAL SERVICE OF SCIENTIFIC LIBRARY

In the article the results of investigations about informational needs of electronic users of electronic resources of Vernadsky National Library of Ukraine, that had been made during 2013–2016 years. The main categories of users of electronic resources were detached, the level of their informational culture and orientation about getting useful information was characterized, the ways of increasing of service efficiency of electronic library users were specified

К е у о r d s: electronic resources, scientific libraries, the user of electronic resources, informational culture of user, informational request, the source of information, database, electronic catalogue.

УДК 027.54: 004.42(477)

Надежда Калиберда,

канд. ист. наук, зав. отделом Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Александра Ясинская,

младш. науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Елена Пивнюк,

ведущ. библиотечарь Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ЭЛЕКТРОННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ В СИСТЕМЕ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

В статье анализируются результаты исследования информационных потребностей пользователей электронных ресурсов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, проведенного в течение 2013–2016 гг. Выделены основные категории пользователей электронных ресурсов, охарактеризованы уровень их информационной культуры, ориентированность на получение нужной информации, определены пути повышения эффективности обслуживания пользователей научной библиотеки электронными ресурсами.

К л ю ч е в ы е с л о в а: электронные ресурсы, научные библиотеки, пользователь электронных ресурсов, информационная культура пользователя, информационный запрос, информационный поиск, источник информации, база данных, электронный каталог.

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору»

4–6 жовтня 2016 р. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Інформаційно-бібліотечною радою НАН України, Асоціацією бібліотек України, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук проведено міжнародну наукову конференцію «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору».

Фахівці бібліотечно-інформаційної сфери з України, Великої Британії, Білорусі, Литви, Росії у форматі пленарного та секційних засідань, семінарів і круглих столів обговорили широкий спектр питань, пов'язаних з інтеграцією національних наукових ресурсів, організацією інтелектуального доступу до інформації.

Пленарне засідання конференції відкрив генеральний директор НБУВ, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України **В. І. Попик**. Він зауважив, що вченим і бібліотекарям-практикам важливо не лише осмислити місце, нові функції наукових бібліотек у структурі сучасних інформаційних комунікацій, а й навчитися відстоювати ці зміни, доводити їх необхідність суспільству, політикуму, усім, від кого залежить забезпечення розвитку бібліотечної сфери.

На якомога швидшій орієнтації бібліотечно-співтовариства у нових реаліях наголосив радник Президії НАН України, акад. НАН України **О. С. Онищенко** у своїй доповіді «Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи». Проаналізувавши сучасні тенденції у бібліотечному виробництві (у накопиченні, опрацюванні й передаванні інформації), стрімкі зміни в інформаційних потребах користувачів і нові можливості їх задоволення, доповідач акцентував увагу на посиленні деяких функцій бібліотек, які допоможуть останнім підтримувати свій поважний статус в інтелектуальному і культурному середовищі. Серед таких функцій, зокрема: експертна, консультативна, інтегративна, просвітницька. Академік підкреслив, що в умовах зростання обсягів інформації наукові бібліотеки мають зосередитися на інтеграції всіх видів, типів і форм інформаційних ресурсів та наукомістких інформаційних сервісів; активізації соціологічних досліджень як потужного чинника збагачення бібліотечної теорії й практики; на посиленні взаємодії бібліотекарів, комп'ютерних спеціалістів і науковців тощо.

Стратегічні питання розвитку наукових бібліотек висвітлив у своїй доповіді генеральний директор НБУВ, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України **В. І. Попик**. Він зазначив, що вже у найближчі роки ми можемо стати свідками того, як електронні інформаційні центри та корпорації почнуть активно виштовхувати бібліотеки на узбіччя комунікаційного простору. Щоб запобігти цій загрозливій тенденції, фахове бібліотечне товариство повинно виробити нову стратегію, адекватну змінам, які вже відбуваються або прогноуються на найближче майбутнє. Причому – стратегію не задля власного виживання, а для примноження інформаційного, знанневого потенціалу суспільства. Доповідач констатував: щойно ухвалена Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до

2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» далеко не в усьому може допомогти науковим бібліотекам. На його переконання, стратегія розвитку наукових бібліотек не може бути вузькогалузєвою, відомчою, вона повинна спрямовувати бібліотеки на розбудову й забезпечення вільного доступу до цілісного і багатокомпонентного національного науково-інформаційного простору, на інтеграцію наукових комунікацій, подолання нераціонального дублювання ресурсів і технологічних процесів.

У доповіді генерального директора Національної бібліотеки Литви імені Мартінаса Мажвидаса, д-р соціал. наук **Р. Гудаскас** йшлося про те, як бібліотеки Литви намагаються окреслити «межі» бібліотечного простору, виробити сучасні засади існування традиційних бібліотек та їх функцій. Він наголосив, що сьогодні кардинально змінюються не тільки взаємини між бібліотеками, суспільством і окремими соціальними інститутами, а й професійні цінності та професійна свідомість бібліотекарів. За такої ситуації особливо важливим є пошук таких моделей бібліотечного розвитку, які б були спроможними забезпечити статус бібліотеки як необхідного суспільству знань соціального інституту, як своєрідного мультикультурного центру, перетворити її у невід'ємний складник соціального і технологічного процесу.

Роль публічних бібліотек України у формуванні національного інформаційного простору розкрила у своїй доповіді генеральний директор Національної парламентської бібліотеки України, заслужений працівник культури України **Т. І. Вилегжаніна**. Вона поділилася досвідом участі, очолюваного нею колективу, у формуванні світової цифрової бібліотеки, репрезентувала низку корпоративних проектів, ініціатором яких виступила Національна парламентська бібліотека України. Йшлося, зокрема, про такі: «Електронна система моніторингу мережі публічних бібліотек», «Електронна бібліотека «Культура України»», «Українська бібліотечна енциклопедія», «Зведений каталог української книги», «Щоквартальний науково-виробничий журнал «Бібліотечна планета»». Було наголошено, що у процесі їх реалізації установа активно співпрацює з публічними бібліотеками різних рівнів, а також міжнародними організаціями.

До проблеми бібліотечно-інформаційного забезпечення освіти в Україні увагу присутніх привернула директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, д-р пед. наук **Л. Д. Березівська**. Вона зазначила, що одним з пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти є створення і підтримка відкритої мережі освітніх ресурсів. З огляду на це, провідна освітянська бібліотека концентрує свої зусилля на розробленні теоретико-методологічних засад інформаційного забезпечення освіти; формуванні спільно з бібліотеками освітянської мережі єдиного інформаційного ресурсу і електронних бібліотек, які представлені на сайтах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, вищих навчальних закладів педагогічного профілю; підготовці науково-аналітичних, бібліографічних і методичних видань; співпраці з науковими, освітніми установами і громадськими організаціями тощо.

Заступник директора бібліотеки Латвійського університету **М. Савича** презентувала ювілейні видання Латвійського університету. Доповідачка зауважила, що ці публікації не лише упорядковують і відбивають історичний розвиток, традиції університету, а й містять ґрунтовну характеристику його навчального середовища, засвідчують його науковий потенціал. Детальний аналіз ювілейних видань дає змогу допитливим дослідникам простежити динаміку професорського складу університету, розвиток факультетів, кафедр, наукової бібліотеки вишу. **М. Савича** зауважила, що всі означені видання є доступними в репозиторії на сайті Латвійського університету.

Темі авторського права у діяльності вітчизняних бібліотек присвятив свій виступ директор Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, канд. юрид. наук **Ю. М. Капіца**. Він підкреслив, що інтенсивний розвиток цифрових технологій, масовий перехід до розповсюдження видань у цифровій формі породжують численні проблеми в діяльності бібліотек. Значною мірою вони зумовлені тим, що в нашій державі й досі не здійснено оновлення законодавства стосовно укладання добровільних угод з авторами творів, відтворення бібліотеками чи архівами, з метою збереження, примірників творів у цифровій формі тощо. Кардинально поліпшити ситуацію, на думку **Ю. М. Капіца**, можна лише, ставши на шлях удосконалення авторського права, а саме, запроваджуючи принципи вільного доступу до наукових статей та інших видань у цифровій формі; розробляючи типові договори з авторами та визначаючи умови використання творів, які створюються у цифровій формі, або вже оцифровані і використовуються для наповнення спеціалізованих інформаційних порталів тощо. На завершення доповідач поінформував аудиторію, що Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України нині готує рекомендації науковим установам НАН України щодо використання ліцензій вільного доступу для наукових видань, розміщених у цифровій формі, та низку застережень стосовно їх використання.

Продовжуючи тему дотримання авторських прав бібліотеками, генеральний директор Асоціації підприємств інформаційних технологій України **Ю. Й. Пероганич** ознайомив учасників пленарного засідання з перевагами використання публічних ліцензій Creative Commons під час формування електронних ресурсів бібліотек. Як зазначив доповідач, ідея публічних ліцензій Creative Commons полягає у забезпеченні вільного доступу до результатів наукових досліджень, навчальних, інших матеріалів, не виходячи при цьому за рамки традиційної системи «усі права захищені». Він детально проаналізував різні правові інструменти Creative Commons і відзначив, що Державна служба інтелектуальної власності рекомендувала застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Після пленарного засідання відбулося засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук.

Роботу конференції було продовжено у форматі секційних засідань, круглих столів і семінарів. Різні аспекти формування національного інформаційного простору учасники зібрання обговорили на 5 секціях («Наукові бібліотеки: основні напрями інтеграції з закладами освіти, науки та культури», «Історія книжкової культури України», «Бібліотека в структурі сучасних інформаційних комунікацій», «Інтеграція національних наукових ресурсів та інтелектуальний доступ до інформації», «Біографіка, біобібліографія та біографістика в науково-комунікаційному просторі незалежної України»), круглому столі «Інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек», 3 семінарах («Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи», «Довідково-бібліографічні ресурси: формування і використання», «Архівна спадщина в інформаційному просторі: традиції, інновації, перспективи»).

Валентина Здановська,
мол. наук. співробітник НБУВ

Наукові бібліотеки: основні напрями інтеграції з закладами освіти, науки та культури

5 жовтня 2016 р. відбулося засідання секції «Наукові бібліотеки: основні напрями інтеграції з закладами освіти, науки та культури». У її роботі взяло участь близько 70 фахівців, серед яких – учені, спеціалісти українських і зарубіжних бібліотек та наукових установ, зокрема Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Державної науково-технічної бібліотеки України, Державної бібліотеки України для юнацтва, Бібліотеки Латвійського університету, Британської бібліотеки, Російської державної бібліотеки, Київського університету імені Бориса Грінченка, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Наукової бібліотеки Дипломатичної академії України при МЗС України, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв України, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Європейського університету, Харківської державної академії культури, Національного авіаційного університету, Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного

університету імені Тараса Шевченка, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана, Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Малої академії наук України та ін. Увага доповідачів була зосереджена на пріоритетних напрямках функціонування національного науково-інформаційного простору, роботі наукових бібліотек як його інтегруючих центрів поширення наукової інформації, виробленні механізмів реалізації завдань Стратегії розвитку вітчизняної бібліотечної справи на період до 2025 р. з метою формування науково-освітньо-інформаційного комплексу, який відповідав би найважливішим потребам сучасності.

Відкрив секційне засідання генеральний директор НБУВ, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України **В. І. Попик**, який зазначив, що бібліотечно-інформаційна галузь перебуває нині на самому вістрі процесів, зумовлених новітньою інформаційною революцією, формуванням суспільства знань і переходом людства до шостого технологічного укладу. В умовах, коли

наукова і технічна інформація стає безпосереднім чинником економічного, соціального поступу, мову потрібно вести вже не про поступове вдосконалення діяльності українських бібліотек, а про необхідність забезпечення їх швидкого, проривного, розвитку за пріоритетними напрямками, як це відбувається нині в усьому цивілізованому світі. Вимогою часу є розбудова в межах держави єдиного інформаційного поля, здатного забезпечити найбільш повний, зручний і швидкий доступ до всього багатоманіття джерел і форм ретельно опрацьованої за допомогою сучасних інтелектуальних пошукових систем наукової інформації в усій їхній сукупності для найбільш широкого кола споживачів. Національний науково-інформаційний простір має стати потужним інструментом забезпечення поступу науки, освіти, культури, піднесення інтелектуального, науково-технічного й економічного потенціалу України, захисту національних пріоритетів, протидії зовнішній науково-технічній і економічній експансії. Він передбачає злагоджене функціонування складної і, водночас, неформалізованої, гнучкої, мобільної інфраструктури, яка має органічно поєднувати зусилля широкого кола учасників науково-інформаційних процесів – спеціалізованих наукових бібліотек як провідних центрів соціальних комунікацій, інтеграції й поширення наукової інформації; державних і недержавних центрів науково-технічної інформації; видавничих та книготорговельних закладів; державних та приватних структур, покликаних підтримувати інноваційну діяльність венчурних фірм; окремих наукових установ і навчальних закладів; наукових товариств та асоціацій, незалежних інформаційно-комунікаційних структур (сайти наукових і освітянських товариств, сегменти соціальних мереж та блогосфери тощо), які розбудовує наукове співтовариство.

На переконання доповідача, роль інтегруючого центру національного науково-інформаційного простору повинна й надалі належати спеціалізованим науковим бібліотекам, але за неодмінної умови, коли ці структури розвиватимуться у національному інформаційному просторі XXI ст. вже не у своєму традиційному образі книгозбірень, а, насамперед, як провідники дійсно інноваційної соціокомунікаційної діяльності – центри вільного доступу до найрізноманітніших за походженням ресурсів наукової інформації, медіатеки, що забезпечують інтеграцію, систематизацію й поширення наукової інформації на всіх видах носіїв, органічну інтеграцію своєї роботи з усіма іншими учасниками інформаційно-комунікаційних процесів.

Велінням часу є формування спільними зусиллями різних за своєю природою учасників інформаційних процесів, але під науково-методичним і координуючим впливом бібліотек, єдиної, і водночас, оптимально розподіленої системи інформаційного забезпечення наукового, освітнього процесів із раціональним використанням функціонального розподілу сучасних технологічних можливостей (наприклад, каталогізація зусиллями самих видавництв, організація віртуальних читальних залів провідних бібліотек у навчальних закладах), упровадженням новітніх інтелектуальних систем пошуку і опрацювання інформації.

Учасникам секційного засідання було запропоновано для обговорення кілька блоків актуальних питань: теоретико-концептуальні засади розвитку бібліотечно-інформаційної сфери; інтеграційні та трансформаційні процеси в наукових бібліотеках України і світу; зарубіжний і вітчизняний досвід формування національних інформаційних ресурсів бібліотек; організація та надання доступу до інформації; нова парадигма розвитку бібліотечної освіти та підвищення кваліфікації кадрів бібліотечних фахівців у контексті взаємодії бібліотечно-інформаційних структур.

Перший тематичний блок об'єднав доповіді, присвячені теоретико-концептуальним засадам розвитку сучасної бібліотечно-інформаційної сфери. Директор Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Василенко** у своїй доповіді «Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотек у контексті забезпечення інформаційно-знанневих потреб суспільства», розглядаючи інформаційно-комунікаційну діяльність (ІКД) наукової бібліотеки (НБ) як комплекс взаємопов'язаних процесів, спрямованих на створення інформаційних продуктів і надання бібліотечно-інформаційних послуг з метою задоволення інформаційно-знанневих потреб суспільства, зазначила, що ІКД відбувається у двох взаємопов'язаних і взаємозалежних професійно-діяльнісних комунікаційних середовищах (виробничо-комунікаційному та сервісно-комунікаційному). Вона наголосила, що техніко-технологічні трансформації в суспільстві зумовили пошук оптимальної моделі НБ, визначення її місця, ролі та суспільно-значущих функцій у сучасному світі. В умовах становлення глобальної системи масових комунікацій, розбудови єдиного національного інформаційного простору України відбуваються швидкі зміни у галузях науки, освіти, культури, професійній діяльності населення. У цьому зв'язку НБ необхідно інтенсифікувати діяльність, спрямовану на створення інтегрованого інформаційно-комунікаційного середовища наукових бібліотек, розбудову нової стратегії задоволення інформаційно-знанневих потреб суспільства. Важливим каталізатором цих процесів є консолідація зусиль провідних наукових бібліотек щодо розроблення і реалізації міжвідомчих проєктів не тільки з формування інтегрованих ресурсів, а й упровадження комплексної сервісно-орієнтованої моделі в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

З другого тематичного блоку варто виокремити доповіді, в яких висвітлювалися інтеграційні та трансформаційні процеси в наукових бібліотеках України і світу. Основні напрями стратегії розвитку Державної науково-технічної бібліотеки України розкрила в. о. директора цієї установи, д-р екон. наук **А. Г. Жарінова**. Доповідачка підкреслила, що особливу увагу сьогодні ДНТБ приділяє розвитку міжнародного співробітництва з зарубіжними бібліотеками, інформаційними органами, видавництвами, фірмами, громадськими організаціями. На її переконання, нині невідкладного реформування потребує система управління інтелектуальним розвитком. Воно дасть змогу зробити рішучі кроки в напрямі формування суспільства знань, сприятиме зростанню конкурентоспроможності вітчизняних освіти, науки, технологій.

Про поглиблення співпраці Національної історичної бібліотеки України із закладами освіти, науки, культури йшлося у доповіді генерального директора цієї установи, заступника працівника культури України **А. В. Скорохвато-вої**. Доповідачка наголосила, саме цей пріоритет сприяє інноваційному розвитку бібліотек, їхній інтеграції у світовий інформаційний простір; допомагає вирішувати нагальні проблеми зі збереження національного культурного надбання (книжкових пам'яток); створює умови для залучення молодих фахівців до бібліотечної галузі, допомагає їм оволодівати професійними знаннями, навичками, дає змогу займатися самоосвітою, підвищувати свій культурний рівень. Свідченням плідної співпраці НБУ є такі проєкти: науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія України», що вважається унікальним енциклопедично-бібліографічним проєктом загальнонаціонального рівня; бібліографічний посібник «Українська дипломатія, 1917–1924: матеріали до бібліографії»; електронна колекція «Грінченкіана»; унікальний бібліо-

графічний проект «Історична Шевченкіана», присвячений 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка та ін.

Заст. директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук **С. М. Зозуля**, розкриваючи багаторічну співпрацю Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського з закладами освіти, науки, звернула увагу присутніх на необхідність поглиблення роботи з учнівською та студентською молоддю, упровадження таких її форм, як: науково-педагогічний лекторій, студії молодого науковця, дискусійний майданчик, спільні тематичні засідання, інтеграція дослідницьких зусиль у підготовці наукової продукції тощо. Нині особливо важливим напрямом інтеграції наукових бібліотек із закладами освіти, науки, культури є співпраця, спрямована на реалізацію концепції національно-патріотичного виховання.

На секційному засіданні були оприлюднені й інші доповіді, в яких аналізувалися актуальні питання бібліотечно-інформаційної сфери України, різні аспекти інтеграції наукових бібліотек із закладами освіти, науки та культури.

Цілий тематичний блок доповідей був присвячений презентації вітчизняного і зарубіжного досвіду формування національних інформаційних ресурсів бібліотек та надання доступу до такої інформації. Підвищений інтерес у присутніх викликала доповідь «Роль бібліотеки в якісних змінах університетської науки», підготовлена директором Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» **О. М. Бруй** та заступником директора з наукової роботи Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» **М. Л. Друченко**. Експерт бібліотеки Латвійського університету **Дайна Гаваре** у доповіді «Історична колекція бібліотеки Латвійського університету як частина культурної спадщини: дослідження, доступність, значення» наголосила, що їх установа спільно з іншими структурами забезпечує збереження і доступність історичних фондів як частини культурної спадщини. Основу наукової діяльності Латвійського університету становлять дослідження у сфері гуманітарних, соціальних, природничих, медичних, математичних і комп'ютерних наук, які проводяться з використанням структурних фондів ЄС і міжнародних програм з підтримки наукової діяльності. Вивчення історичної колекції і забезпечення її доступності стимулювали співпрацю багатьох інституцій – бібліотеки Латвійського університету, Інституту історії Латвії, Єлгавського музею історії та мистецтва імені Г. Еліаса, Національного архіву Латвії. Доповідачка зазначила, що у процесі вивчення історичної спадщини необхідна співпраця багатьох інституцій – бібліотек, архівів, музеїв, а також фахівців наукових інститутів. Тільки так можна максимально повно розкрити багатство змісту документів. Водночас, саме бібліотекам належить провідна роль у процесі пізнання, збереження та популяризації інтелектуальної і культурної спадщини.

Інший представник бібліотеки Латвійського університету **Ілга Мантініце** зазначила, що перед бібліотеками вишив сьогодні постало додаткове завдання: збереження і поширення інтелектуальних надбань вищого навчального закладу. «Acta Universitatis Latviensis», які готують до друку фахівці Бібліотеки, отримали визнання за кордоном, вони представлені в багатьох зарубіжних університетах і провідних бібліотеках світу (<https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/14>). Кожне видання містить метадані (автор, назва, предмет, вихідні дані, ключові слова та інші відомості) відповідно до міжнародних стандартів (Dublin Core, OAI-PMH), забезпечуючи сумісність з різними репозитаріями та пошуковими системами.

Досвідом формування та організації електронного каталогу «Explore the British Library» і надання доступу до інформації у бібліотеці поділилася куратор відділу європейських студій Британської бібліотеки **О. В. Керзюк**. Вона відзначила, що Каталог (56 млн записів) характеризується надзвичайною функціональністю та доступністю. Сьогодні «кожен землянин, котрий має доступ до комп'ютера, – наголосила доповідачка, – може переглянути записи в каталозі через пошуковий інтерфейс PRIMO корпорації ExLibris». Куратор поінформувала присутніх, що стратегічні орієнтири Британської бібліотеки щодо метаданих на 2015–2018 рр. викладені у документі «Unlocking The Value. The British Library's Collection metadata Strategy 2015–2018». У 2013 р. Британська бібліотека перейшла на нові стандарти каталогізації – RDA (Resource Description and Access – Опис та доступ до ресурсу). Саме ці інновації дають змогу якісніше представити інформаційну складову записів, або ж «розблокувати цінності» («Unlocking The Value») кожного видання, що описується. Особливо важливу роль у забезпеченні повнішого доступу до інформації, на думку фахівця, відіграє Авторитетний Контроль бібліографічних записів (Authority Control). Каталогізатори відділу європейських студій підключилися до створення авторитетних (офіційних) файлів (імена осіб та організацій) після переходу на RDA та реорганізації роботи самого відділу. О. В. Керзюк навела приклади пошуку творів українських авторів (творів Т. Шевченка та про Т. Шевченка в українському зібранні Британської бібліотеки найбільше – 472 результати, Івана Франка – 328, Михайла Грушевського – 115). Вона констатувала, що перед кожною бібліотекою постають нові виклики у зв'язку зі стрімким зростанням кількості метаданих, їх різноманітності, а також зі суттєвим скороченням фінансування бібліотек. Саме тому тісна співпраця бібліотек світу з питань каталогізації, вдосконалення старих метаданих, створення нових авторитетних файлів є життєво необхідною для подальшого успішного функціонування книгозбірень та забезпечення доступу читачів до бібліотечних ресурсів. На завершення О. В. Керзюк висловила надію, що українські каталогізатори підключаться також до міжнародної співпраці щодо створення авторитетних файлів авторів з України.

Головний бібліотекар Російської державної бібліотеки (Москва) **О. А. Долотова** окреслила основні напрями роботи сектору ООН і міжнародних організацій відділу ОФН РДБ. Доповідачка, відштовхуючись від тези: «сучасна бібліотека – центр додаткової освіти», висвітлила актуальні питання удосконалення комплексу бібліотечно-інформаційних послуг.

Теоретичні викладки доповідачів часто спричиняли в аудиторії активний обмін думками щодо використання нових механізмів, інструментів, моделей, напрямів інтеграції наукових бібліотек із закладами освіти, науки та культури загалом та взаємодії НБ у питаннях створення комплексних профільних і спеціалізованих інформаційних ресурсів з інтегрованим пошуковим апаратом, який має вирішальне значення для розвитку результативного функціонування національного інформаційного простору зокрема.

Не залишилась поза увагою учасників зібрання тематика, присвячена реалізації нової парадигми розвитку бібліотечно-інформаційної освіти, підготовки висококваліфікованих бібліотечно-інформаційних фахівців, поліпшення кадрової ситуації в галузі, піднесення якості підвищення кваліфікації кадрів. До обговорення означеної проблематики долучилися зав. кафедри Київського університету ім. Бориса Грінченка, д-р наук із соціальних комунікацій **О. В. Воскобойнікова-Гузєва** («Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності: проблеми дослідження і формування компетентностей»), старш.

наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Л. М. Дем'янюк** («Бібліотечна освіта в Ісламській Республіці Іран: процес становлення та сучасний стан»); доц. Київського університету ім. Бориса Грінченка, канд. наук із соц. комунікацій **В. Є. Сошинська** («Інтеграція можливостей інформаційно-бібліотечних установ України для фахової підготовки студентів напряму 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»); наук. співробітник НБУВ **С. М. Масловська** («Професійні потреби сучасного бібліотечного працівника: стан та шляхи вирішення»); провідний бібліотекар НБУВ **О. О. Зубенко** («Підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців у контексті взаємодії бібліотечно-інформаційних структур») та ін.

Академічну роботу секції урізноманітнила презентація проекту команди НБУВ «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні», спрямованого на інформаційну підтримку та сприяння творчій взаємодії наукової спільноти з талановитою молоддю. Після його представлення відбулося підписання Угоди про співробітництво між Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського і КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді», що ініціювало конструктивну дискусію стосовно тенденцій і перспектив співпраці КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді» з вітчизняними науковими бібліотеками різних систем та відомств.

Пізнавальними в цьому контексті стали доповіді керівника бізнес-школи «Graffiti» **Н. А. Дзюби** та керівника проекту InterConsulting **В. І. Коржневої**, в яких були розкриті стратегічне управління, фінансовий та управлінський облік, управління проектами, лідерство та менеджмент, організаційні та комунікативні навички, управління людським ресурсом, маркетинг та продажі. Аналізувалися форми роботи Центру: кейси практичні, проектна робота (eduScrum), командна робота, ділові розвиваючі ігри та коучинг (businesscoaching). Також були запропоновані: Програма «Свідомий вибір професії»; Проектний табір на канікулах; Майстер-класи з основ бізнесу; тренінги за напрямками: «Виховати в собі лідера», «Основи презентації», «Тайм менеджмент», «Емоційний інте-

лект», «Успішний в професії», «Побудова персонального бренду», «Старт кар'єри».

У рамках роботи секції відбувся круглий стіл «Актуальні питання стандартизації бібліотечної справи України», на якому розглядалися актуальні питання розвитку стандартизації бібліотечної справи в Україні, співпраці наукових бібліотек різних систем і відомств щодо імплементації міжнародних стандартів у практичну діяльність наукових бібліотек. Захід відкрила доповідь директора Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Василенко** «Взаємодія бібліотечно-інформаційних установ з питань впровадження стандартів ІСО». У процесі її обговорення акцентувалася увага на актуальності розроблення нормативно-методичної бази забезпечення успішного переходу вітчизняних бібліотек на використання нових національних стандартів України, гармонізованих зі світовими та європейськими нормативними документами. Присутні підтримали пропозиції Українського інституту науково-технічної експертизи і інформації як державної наукової установи, уповноваженої на здійснення функцій секретаріату ТК 144 «Інформація і документація» створити підкомітет «Бібліотечна діяльність» у складі Технічного комітету стандартизації ТК 144 «Інформація і документація» на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Учасники секційного засідання взяли активну участь в обговоренні вищезазначених питань, підтримали проект рекомендацій міжнародної наукової конференції та запропонували інтенсифікувати співпрацю між освітніми, науковими та інформаційними інституціями з метою розбудови в Україні цілісного науково-освітньо-інформаційного комплексу.

Оксана Клименко,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник НБУВ

Людмила Дем'янюк,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник НБУВ

Історія книжкової культури України

У засіданні секції «Історія книжкової культури України», яке відбулося 5 жовтня 2016 р., взяло участь понад 50 книгознавців, істориків рукописної та друкованої книги й бібліотечної справи, мистецтвознавців. Насамперед це співробітники Інституту книгознавства НБУВ, Інституту рукопису НБУВ, Українського католицького університету, Бібліотеки імені акад. М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України для дітей, Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана. До роботи секції долучилися і зарубіжні колеги з Центральної наукової бібліотеки НАН Білорусі (Мінськ) та бібліотеки Латвійського університету (Рига).

Тема «Історія книжкової культури» була обрана для обговорення на секції не випадково, адже саме широка джерельна база – фонди рукописних книг, стародруків, рідкісних та цінних видань XIX – першої половини XX ст., зарубіжної україніки у

бібліотечних фондах – дає змогу, вивчаючи конкретні книжкові пам'ятки, робити коректні узагальнення книгознавчих характеристик видань, певних історико-культурних явищ.

Учасникам засідання було запропоновано для обговорення кілька блоків питань: теорія книжкової культури та книгознавства; презентації наукових проектів з книжкового пам'яткознавства; дослідження окремих книжкових пам'яток; дослідження тематичних чи видових зібрань у бібліотечних фондах; історичні бібліотеки у складі сучасних бібліотечних фондів; дослідження різних категорій видавничої продукції. У вступному слові директор Інституту книгознавства НБУВ, д-р іст. наук, професор **Г. І. Ковальчук** поінформувала присутніх про ухвалення нових документів, важливих для спеціалістів, котрі працюють з історичними книжковими пам'ятками. Це, насамперед, оновлений «Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання», затверджений наказом Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 08 липня 2016 р. за № 936/29066. На Національну бібліотеку України імені

В. І. Вернадського, за цим Порядком, покладено збирання та зведення інформації про книжкові пам'ятки, що зберігаються в установах Національної академії наук України. В свою чергу, НБУВ підготувала Положення про книжкові пам'ятки, рідкісні та цінні фонди (колекції), що зберігаються в установах Національної академії наук України, а також Правила користування ними.

Виступаючи з доповіддю, присвяченою теоретичним та термінологічним питанням історії книжкової культури, **Г. І. Ковальчук** наголосила, що історія книжкової культури є актуальним науковим напрямом історико-книгознавчих досліджень, комплексною дисципліною, яка, крім історії книговидання, вивчає всі процеси, пов'язані зі створенням і функціонуванням книги в суспільстві, стан культури певного історичного періоду загалом і культури книги зокрема, включаючи вибір текстів, їхню тематику та жанри, редакційну культуру, зміни технології виготовлення книги, розвиток мистецтва книги, зміни форматів, матеріалів оправ чи оформлення обкладинок тощо. У нерозривному зв'язку з цим постає культура книгорозповсюдження через книжкову торгівлю чи бібліотечну справу, а також культура споживання книжкової продукції, тобто культура читання, збирання, захоплення книгами. І, нарешті, третій складник – культура книгоопису. Виокремленими компонентами книжкової культури позначаються не лише книги, тобто текстові матеріали (рукописні чи друковані), але й інші види передавання знакової інформації – ноты, карти, зображення. Безперечно, книжкова культура змінювалася з часом, залежно від розвитку виробничої сфери продукування книжок, від розвитку політичних і громадських відносин, науки та культури, насамперед – літератури, а найголовніше – від стану освіченості суспільства, від вміння й звички людей читати та писати.

Директор Інституту рукопису НБУВ, д-р іст. наук, професор чл.-кор. НАН України **Л. А. Дубровіна** відзначила, що поняття «книга», «книжкова культура» є базовими книгознавчими категоріями і, водночас, найбільш дискусійними в теорії книгознавства. Складнощі створення універсальної теорії книги та книжкової культури пояснюються тим, що книга впродовж віків була основним комплексним засобом соціальної комунікації і виконувала різні функції. Доповідачка розглядає рукописну книгу як факт книжної культури і артефакт рукописно-книжної спадщини, а також як комплексне джерело з історії духовної культури. Рукописна книга та рукописно-книжна культура співвідносяться як окреме і ціле, де рукописна книга є частковим, але системоутворюючим явищем рукописно-книжної культури. На переконання дослідниці, категоріальне поняття книги абстрагується від факту конкретної книги, у сукупності книжкової продукції вона виступає чинником рукописно-книжної культури, що акумулює всю різноманітність питань створення та поширення книги культури середньовічного періоду. Тому сьогодні в теорії книгознавства доцільно визначитися з поняттями «культура книги», «книжкова культура» та «книга в культурі», що уможливить представлення різних площин книгознавчих понять та комунікаційних функцій книги.

Доцент Українського католицького університету, канд. іст. наук **В. Я. Фрис** у доповіді «Книжна культура в Україні XI–XVII ст.: термінологія, проблеми, методи досліджень» аналізуючи історію, сучасний стан дослідження книжної культури в Україні, визначила відповідні джерела та підкреслила сутнісне навантаження основних термінів, які є визначальними для цього напрямку досліджень. Доповідачка окреслила коло питань, пов'язаних з книжною культурою в Україні (X–XVII ст.), які і сьогодні потребують ґрунтовних досліджень. Пропонуючи новітні методи роботи над вказани-

ми проблемами, **В. Я. Фрис** детально зупинилася на особливостях формування книжкової культури в сусідніх державах, на роботі бібліотечних установ, що займаються її вивченням (Білорусь, Росія), підкреслила необхідність створення єдиного наукового центру, котрий би визначав актуальні напрями історико-книгознавчих досліджень в Україні.

Теоретичні викладки стосовно першого блоку питань завершилися дискусією щодо використання термінів «книжна» чи «книжкова» культура, адже в наукових публікаціях активно вживаються обидва визначення. Було досягнуто згоди, що термін «книжна культура» доцільно застосовувати до рукописної книжності; коли ж йдеться про друковану книжку, то тут варто вживати термін «книжкова культура».

Важливе місце в роботі секції посіли презентації наукових проектів наших колег з інших країн. Завідувач відділу ЦНБ НАН Білорусі **О. В. Стефанович** ознайомив присутніх з цілою низкою міжнародних історико-книгознавчих проектів Центральної наукової бібліотеки НАН Білорусі, серед яких, насамперед, варто виокремити укладання фундаментального каталогу «Библиотека Радзивиллов Несвижской ординации». Магістр соціальних наук, експерт бібліотеки Латвійського університету **В. Клуґа** поділилася досвідом роботи бібліотеки Латвійського університету щодо виявлення автографів та дарчих написів на книгах латиською мовою до 1940 р.

Специфіку досліджень книжкових пам'яток презентували дві доповіді: реставратора Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка **С. А. Волощенко** про Церковний устав XVII ст. з фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка (характеристика побутування, кодикологічні особливості, структура та зміст рукописної пам'ятки) і старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Ю. К. Рудакової** щодо атрибуції за допомогою світових електронних ресурсів невеликого за обсягом видання (6 арк.) без титульного аркуша. Назва видання – «*Dictamen iocudu ualde stilo elegati conscriptu*» сформульована за початковим реченням, вихідні відомості визначені за бібліографією, друк датується приблизно 1495 р. Тож видання зараховано до складу колекції найбільш ранніх за часом друку видань – інкунабул.

Особливою оригінальністю вирізнялася доповідь зав. відділу НБУВ, канд. мистецтвознавства **Г. М. Юхимця**. Вона була присвячена зібранню запрошень на українські культурні заходи і, насамперед, художні виставки в Україні та виставки українських мистців за межами країни. Доповідачка продемонструвала найбільш цікаві запрошення із зібрання, зокрема, найдавніше запрошення-каталог «Виставка картин Христиана и Юлії Кронъ въ Киевскомъ городскомъ музее», датоване 1911 р.; запрошення на виставку видатного українського художника Порфирія Денисовича Мартиновича (1850–1933), що експонувалася 1951 р. в Харківському державному музеї образотворчого мистецтва, в якому розміщено 15 чорно-білих репродукцій творів художника 1870–1880 рр. та ін. Систематизація, дослідження зібрання запрошень є важливим підґрунтям для створення наукового каталогу, якому немає аналогів.

Навчальні книги діаспори у фонді відділу зарубіжної україніки НБУВ проаналізувала зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук **Т. Д. Антоноук**. Найчисельнішими серед них, за словами доповідачки, є підручники української мови, літератури, історії та географії України. Було охарактеризовано найбільш популярні в діаспорі видання для початкової і середньої школи, виокремлено кілька етапів підручникотворення українського зарубіжжя.

Зав. сектору Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» **І. О. Литвиненко**, порушивши питання формування фонду цього підрозділу (він був створений у 2011 р.),

основну увагу приділила науково-популярним серіям видань XIX – поч. XX ст. Серед них: «Бібліотека Гешен», «Класики точних наук», «Бібліотека для самоосвіти», «Бібліотека економістів», «Нові ідеї в хімії», «Нові ідеї в фізиці» (назви серій подано в перекладі). Серійні науково-популярні видання, як справедливо підкреслила доповідачка, й сьогодні залишаються важливим джерелом наукового знання, непересічним явищем історії книги та книжкової культури.

Низку доповідей учасників секційного засідання було присвячено історичним колекціям у складі сучасних бібліотек. Як завжди цікаво виступив директор Бібліотеки ім. акад. М. О. Лавровського Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, завідувач Музею рідкісної книги **О. С. Морозов**. Він розповів про одну з найцінніших складових фондového зібрання університетської бібліотеки – особову книжкову колекцію літературознавця, критика, письменника, публіциста, педагога та видавця С. П. Шевирьова (1806–1864). Ця колекція була придбана Ніжинським історико-філологічним інститутом 1876 р. і тоді ж опрацьована відомим бібліографом С. І. Пономарьовим. У XX ст. зібрання С. П. Шевирьова було розпорочене, а з 2014 р. співробітники Бібліотеки і Музею розпочали роботу з його виокремлення і введення описів книжок до відповідної бази даних, яка нині містить понад 6 тисяч записів.

Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **О. С. Рабчун** у рамках співпраці з колегами з Бібліотеки імені Врублевських Академії наук Литви виявила примірники видань Віленького університету у складі родового книжкового зібрання Урбановських та Стажинських, характеристиці яких і присвятила свій виступ.

Підвищений інтерес у присутніх викликала доповідь головного бібліотекаря НБУВ **Г. А. Рявкіної**, присвячена історії Центральної єврейської бібліотеки ім. Вінчевського, що існувала у Києві з 1923-го і до кінця 1930-х рр. На той час кни-

гозбірня, за наведеними доповідачкою даними, обслуговувала понад 5 тисяч читачів і мала книжковий фонд 120 тисяч томів єврейської літератури різними мовами. У виступі також йшлося про долю цієї бібліотеки під час нацистської окупації Києва, а також про виявлені залишки її фондів, що нині зберігаються у НБУВ.

Останній умовно виділений тематичний розділ секційного засідання стосувався історії вітчизняної видавничої справи. Цій темі була присвячена змістовна доповідь бібліотекаря I категорії Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» **О. Д. Дигас**. Присутні з особливою увагою вислухали інформацію про маловідоме видавництво наукових і науково-популярних книг «Матезис», що існувало в Одесі у 1904–1925 рр. За даними авторки, воно випустило 183 книги, переважно з математики, фізики, хімії, астрономії, біології. Важливе місце у його доробку посідали перекладні видання.

Доповіді і повідомлення, оприлюднені на секції, були присвячені різноманітним питанням історії книги, книжкової культури. Вони містили цікаву, вкрай потрібну для фахівців інформацію, викликали жваву реакцію у присутніх, ставали приводом для обговорення нових шляхів, форм і методів дослідження книжкових колекцій та зібрань. Після завершення секційного засідання для колег з інших бібліотечних установ країни, зарубіжних гостей були організовані екскурсії до Інституту рукопису та відділу стародруків і рідкісних видань Інституту книгознавства НБУВ.

Любов Дубровіна,

д-р іст. наук, професор, чл.-кор. НАН України

Галина Ковальчук,

д-р іст. наук, професор

Тетяна Мяскова,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник НБУВ

Бібліотека в структурі сучасних інформаційних комунікацій

У роботі секції «Бібліотека в структурі сучасних інформаційних комунікацій» взяли участь 40 осіб, зокрема провідні фахівці ДП «Український інститут інтелектуальної власності», кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури, Інституту соціальної та політичної психології, КНЕУ ім. В. Гетьмана, НТБ Київського національного університету технології і дизайну, кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету, НТБ Національного авіаційного університету, ДНТБ України, ДНАББ ім. В. Г. Заболотного, Національної бібліотеки України для дітей, НБУВ.

Присутнім було представлено 29 доповідей, в яких порушувалися актуальні питання впровадження інноваційних технологій з розкриття бібліотечних фондів; розвитку бібліотечного сегмента інтернет-середовища; удосконалення іміджевих комунікацій сучасної бібліотеки; висвітлювалися різні аспекти діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів національних бібліотек, оптимізації їх комунікації з користувачами за допомогою веб-технологій, а також комплекс проблем, пов'язаних з використанням національними бібліотеками соціальних мереж візуального контенту, впровадженням у бібліотечну практику мобільних додатків, корпоративними медіапродуктами сучасних бібліотек у науковому дискурсі

іміджевих комунікацій, критеріями визначення національного сегмента інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору, підходами до соціально-комунікаційних досліджень бібліотеками фінансових відносин, особливостями реалізації державної інформаційної політики щодо формування інформаційного суспільства.

Секційне засідання відкрив заст. гендиректора НБУВ, д-р іст. наук, професор **В. М. Горвий**. Він наголосив на значенні оптимізації та підвищення ефективності процесу соціальних інформаційних комунікацій у контексті розвитку національного інформаційного простору, його захисту від проявів інформаційної агресії та інших інформаційних небезпек в умовах глобалізації, підкреслив роль бібліотечних інституцій у виробленні методик управління цими процесами.

Керівник НЮБ НБУВ, старш. наук. співробітник, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак** у доповіді «Критерії визначення національного сегмента інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору» відзначила, що попри глобальний характер Інтернету, специфіка національних процесів інформатизації, політичного, економічного, культурного життя в різних країнах справляє вплив на формування характерних, властивих для цих країн, особливостей наповнення інформаційних ресурсів, що дає підстави говорити про формування

національних сегментів інформаційного простору. Наголошуючи на тому, що мовний, як і географічний (розташування хостингу, який визначається переважно фінансовими чи безпековими чинниками), підхід до визначення національних сегментів інфопростору в українських реаліях є недостатньо ефективним, доповідачка обґрунтувала доцільність застосування до окреслення української блогосфери принципів блоггової україніки. Такий підхід, на переконання Ю. М. Половинчак, необхідно поширювати на весь контент і визначити Укрнет як сукупність усіх ресурсів і дискурсів, створених українцями, українською та іншими мовами, що прямо чи опосередковано стосуються української тематики. Включення до переліку не лише ресурсів і контенту, а й дискурсу, пов'язане з такою важливою характеристикою інтернет-комунікації, як інтерактивність – участь користувачів у творенні контенту.

Старш. наук. співробітник НБУВ, д-р наук із соц. комунікацій **Т. Ю. Гранчак** у доповіді «Використання національними бібліотеками соцмереж візуального контенту» презентувала результати аналізу специфіки використання національними бібліотеками світу і України соціальних мереж візуального контенту. У виступі були розкриті особливості окремих мереж як платформ представлення бібліотечних продуктів та послуг, підходи до використання таких платформ окремими бібліотеками. Доповідачка обґрунтувала доцільність застосування національними бібліотеками комплексного підходу до використання різноформатних соціальних медіа з метою досягнення синергетичного ефекту у представленні фондів і адресності в обслуговуванні, вироблення стандартів опису представлених у соціальних мережах документів з метою підвищення ефективності організації та управління інформацією. Також була запропонована формула визначення ефективності бібліотечної сторінки в соціальних мережах візуального контенту.

Наук. співробітник НБУВ **Л. А. Поперечна** у доповіді «Корпоративні медіапроекти сучасних бібліотек у науковому дискурсі іміджевих комунікацій» звернула увагу присутніх на те, що ефективним інструментом комунікаційної діяльності певної установи чи організації (корпорації), каналом поширення інформації про неї (створеним, керованим й наповнюваним самою корпорацією для реалізації її стратегічних завдань) є корпоративні засоби масової комунікації (ЗМК), які в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі трансформувалися в спеціальну медіа-систему і набули ознак медіапроектів, що продукують медіаресурси іміджевого характеру, які отримали назву «корпоративні медіа». Доповідачка відзначила, що хоча проблематика корпоративних ЗМК перебуває у колі наукових інтересів дослідників вже тривалий час, перше фундаментальне дослідження, в якому з'ясовується сутність поняття «корпоративні медіа», визначаються їх типи, завдання та функції, надаються практичні рекомендації щодо створення медіаконтенту, пропонується нова модель оцінювання соціокомунікаційної ефективності корпоративних видань як засобу масової інформації та PR-проекту, з'явилося лише недавно. Ним стала монографія Д. Олтаржевського «Основи та методи діяльності сучасних корпоративних медіа» (2013). Було також підкреслено, що незважаючи на тенденцію зростання кількості корпоративних медіаресурсів у сучасних бібліотеках на тлі нагальної соціокомунікаційної потреби в якісних корпоративних ЗМК, означена проблематика ще не стала предметом широких наукових зацікавлень учених-бібліотекознавців, й досі лишається малодослідженою. За висновком Л. А. Поперечної, в умовах динамічного розвитку практичної сфери функціонування корпоративних бібліотечних медіа актуалізується потреба переосмислення їх

статусу й зростаючого значення в реалізації іміджевої стратегії бібліотечної установи.

Наук. співробітник НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій **В. І. Бондаренко** свій виступ «Мобільні додатки в бібліотечній діяльності: зарубіжний досвід» присвятила розкриттю досвіду зарубіжних бібліотек зі створення мобільних додатків та аналізу перспектив адаптації цього досвіду до вітчизняних реалій. Як зауважила дослідниця, на сьогодні зарубіжні бібліотеки створюють додатки двох видів: перший – це загальнобібліотечний додаток, який дає змогу отримати не тільки загальну інформацію про бібліотеку, а й скористатися електронним каталогом та послугами особистого кабінету; другий – тематичний (колекційний) додаток. Такі додатки, як правило, присвячуються важливим пам'ятним датам, історичним подіям, видатним постатям, цінним національним ресурсам і створюються з метою популяризації національного культурного надбання. Вони, формуючи маркери національної ідентичності, виступають важливим складником системи реалізації політики пам'яті.

Як зазначила доповідачка, національні (державні) бібліотеки створюють як загальнобібліотечні, так і тематичні (колекційні) додатки, а ось публічні та університетські – віддають перевагу загальнобібліотечним додаткам. При цьому В. І. Бондаренко зауважила, що зарубіжні бібліотеки в питаннях створення мобільних додатків отримують фінансову підтримку держави. Вітчизняні ж книгозбірні через відсутність такої підтримки наразі не пропонують користувачам згаданих послуг, незважаючи на перспективність цього напрямку бібліотечного обслуговування.

Виступ мол. наук. співробітника НБУВ **Н. В. Тарасенко** «Бібліотеки в соціальних мережах: до питання стандартів діяльності» був присвячений проблемі вироблення фахових стандартів щодо підтримки функціонування в мережевому середовищі бібліотечних представництв. Обґрунтовуючи доцільність віднесення мережевих бібліотечних представництв до інформаційних продуктів бібліотек, доповідачка підкреслила актуальність розроблення і запровадження стандартів присутності бібліотек у середовищі соціальних мереж, які включали б, зокрема, сформовані на основі моніторингу присутності бібліотек у соціальних мережах та рекомендацій фахового середовища та стандарти дизайну обкладинки, інформаційного наповнення мережевої сторінки бібліотеки, посадові інструкції та норми праці бібліотечного фахівця зі створення і підтримки функціонування цього ресурсу.

На думку Н. В. Тарасенко, підґрунтя для пропозицій щодо загальних вимог чи стандартів створення мережевих сторінок бібліотек можуть скласти, запропоновані у бібліотекознавчій літературі, критерії їх аналізу, а саме, рівень надання інформації про бібліотеку, конвергентність, змістовність інформації, інтенсивність зворотного зв'язку тощо.

Завершуючи роботу, учасники секційного засідання обговорили і схвалили проект рекомендацій міжнародної наукової конференції. При внесенні пропозицій було зроблено наголос на тому, що:

1. У зв'язку з розвитком інформаційного суспільства Конференція констатує зростаюче значення бібліотек як науково-інформаційних центрів забезпечення суспільного розвитку, зокрема, у сфері наповнення соціальних інформаційних комунікацій якісною, необхідною для поступу суспільства інформацією. Бібліотечні установи мають активно використовувати три основних джерела наповнення системи комунікацій такими інформаційними ресурсами: введення в суспільний обіг найактуальніших для сучасного розвитку матеріалів з фондів бібліотек; акумуляція і розповсюдження но-

вої суспільно значущої інформації; відбір, систематизація інформації з глобального інформаційного простору, необхідної для розвитку України та забезпечення доступу до цього ресурсу відчизняним користувачам.

2. З метою підвищення ролі бібліотек у суспільних процесах, формування позитивного іміджу бібліотек та позиціонування бібліотечних установ як наукових, освітніх, культурних, громадських центрів посилити їх взаємодію із засобами масової комунікації, сприяти відкритості і прозорості їх діяльності.

3. Враховуючи актуальність проблеми збереження і зміцнення національної ідентичності, протидії інформаційним загрозам, ініціювати визначення на державному рівні, із залученням представників громадськості, експертного середовища, консенсусного підходу до формування національної пам'яті та ключових смислів, поширення яких є важливим для української спільноти, розробити рекомен-

дації просування ключових смислів національної пам'яті в соціокультурному дискурсі бібліотек.

4. З огляду на зміни характеру бібліотечно-інформаційної роботи, зумовлені впровадженням інтернет-технологій, зокрема поширення видів і форм роботи з соціальними медіа, розробити і унормувати науково-методичне забезпечення, критерії ефективності такої діяльності, внести відповідні корективи до посадових інструкцій та планів роботи.

5. Враховуючи стрімке зростання аудиторії, яка користується мобільними пристроями, сприяти активізації впровадження в процес бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів мобільних технологій – QR-кодів, мобільних додатків, СМС.

Тетяна Гранчак,

д-р наук із соц. комунікацій,
старш. наук співробітник НБУВ

Інтеграція національних наукових ресурсів та інтелектуальний доступ до інформації

Засідання секції «Інтеграція національних наукових ресурсів та інтелектуальний доступ до інформації» відбулося 6 жовтня 2016 р.

У вступному слові директор Інституту інформаційних технологій НБУВ, д-р наук із соц. комунікацій **К. В. Лобузін** зазначила, що тема інтеграції національних наукових ресурсів та кооперації зусиль наукових установ з формування інформаційного простору є актуальною та пріоритетною у діяльності бібліотечної спільноти України.

Секція об'єднала понад 40 учасників з різних наукових бібліотек. Їхній увазі були представлені доповіді з такої тематики:

- Корпоративні проекти наукових бібліотек.
- Впровадження системи авторитетних файлів.
- Нові технології та форми електронного інформаційного обслуговування користувачів.

Виступаючи з доповіддю «Бібліотечні каталоги нового покоління: інноваційні рішення для наукових бібліотек України» **К. В. Лобузін** ознайомила присутніх з розробкою Центру бібліотечних електронних ресурсів і технологій. Йшлося, зокрема, про корпоративний проект «Наука України: доступ до знань», учасниками якого є 71 установа. Він призначений для популяризації, підвищення рейтингу та доступності електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України. Було представлено портал проекту, його пошукова система, яка забезпечує користувачам зручну навігацію в інформаційних ресурсах бібліотек України за різними параметрами. Доповідка відзначила активну участь у проекті наукових бібліотек вишів та закликала долучитися до проекту. Представлений проект розглядався у тісному зв'язку з ресурсом «Науковці України», який формується на основі бібліографічних записів авторефератів, захищених в Україні кандидатських і докторських дисертацій. На думку **К. В. Лобузін**, джерелом наповнення цього ресурсу також мають стати зареєстровані бібліотеки-учасники проекту «Наука України: доступ до знань» через систему інтерактивного анкетування. Формування корпоративних документно-інформаційних ре-

сурсів, розроблення навігаційно-пошукового апарату тісно пов'язані з впровадженням системи авторитетних файлів.

Характеризуючи науковий ресурс «Цифрова бібліотека «Україніка», який перебуває на стадії розробки, **К. В. Лобузін** розкрила особливості його формування, джерела наповнення та специфіку доступу до повнотекстових матеріалів.

Під час обговорення доповіді присутні вносили конкретні пропозиції щодо удосконалення взаємодії з бібліотеками-учасниками корпоративних проектів та висловлювали побажання співпраці у розробленні авторитетних файлів.

Зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук **Н. Ф. Самохіна** продовжила тему корпоративної співпраці. У доповіді «Організація фонду електронних бібліотечних ресурсів як засіб доступу до наукової інформації» вона охарактеризувала ресурси «Наукова електронна бібліотека» та «Наукова періодика України», розкрила джерела формування та тематичне спрямування «Наукової електронної бібліотеки». Були також представлені статистичні дані наповнення ресурсу, зокрема, 36 тис. бібліографічних описів та 57 тис. електронних документів.

Торкаючись проекту «Наукова періодика України», **Н. Ф. Самохіна** на прикладі журналу «Бібліотечний вісник» детально проаналізувала пошуковий інтерфейс інформаційного ресурсу, його інтеграцію з реферативною базою даних «Україніка наукова» та інформаційними сервісами Google Академія. Статистичні дані використання ресурсу за останні роки засвідчили його популярність серед користувачів не лише в Україні, але й за кордоном. Цьому сприяють інформаційне наповнення ресурсу, індексація статей пошуковими системами, участь у проекті зарубіжних видань-партнерів НБУВ.

Наук. співробітник НБУВ **Л. В. Коновал** у своїй доповіді «Досвід національних цифрових бібліотечних проектів країн Сходу у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка» представила національні наукові цифрові проекти Китаю, Японії, Індії. Спираючись на багаторічні дослідження цифрових бібліотек різних країн світу, авторка виокремила загальні принципи формування контенту цифрової бібліотеки, види її колекцій, специфіку інтерфейсу. Увага присутніх зверта-

лася на особливості організації формування цифрових бібліотек, їх навігаційно-пошукових систем та представлення повнотекстових матеріалів для користувачів. На завершення доповідачка проаналізувала чинники, необхідні для успішної реалізації національної цифрової бібліотеки.

Формуванню національної цифрової бібліотеки «Україніка» на онтологічних підходах була присвячена доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **І. П. Перенесієнка** «Використання онтологій в організації електронних бібліотечних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки». Автор торкнувся змісту поняття «онтологія», її типології та значення для представлення цифрових ресурсів. Було, зокрема, проаналізовано використання онтологій для організації тематичних електронних ресурсів бібліотеки «Україніка», яка кумулює повнотекстові документи з питань українознавства – історії, літератури, мовознавства, географії тощо. На думку І. П. Перенесієнка, для структурованого подання інформації необхідно проводити певне узагальнення предметної області (у даному випадку українознавства), що забезпечує управління, представлення, розкриття та пошук інформації у рамках всієї БД. На прикладі бібліографічного опису документа доповідач презентував модель побудови онтологічної структури, яка реалізована на основі дерева знань з питань «Україніки».

Про розроблення та впровадження системи авторитетних файлів йшлося у виступі зав. сектору Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ» **І. М. Баньковської** «Авторитетні файли: створення та розвиток: досвід Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ». Доповідачка детально описала етапи роботи над авторитетними файлами в НТБ, розпочатої у 2016 р., враховуючи такі чинники: технічні можливості АБІС АLEPH 500 щодо ведення авторитетних файлів; вимоги до авторитетних записів, які визначаються стандартами їх ведення (MARC 21 для представлення авторитетних даних, RDA, FRBR); особливості організації та ведення багатомовних авторитетних файлів. І. М. Баньковська розповіла про отриманий ресурс – понад 5 тис. авторитетних записів, про труднощі, які виникали в процесі роботи, окреслила шляхи їх подолання.

Розробленню системи авторитетних файлів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського присвятила свою доповідь «Місце авторитетної роботи в пріоритетних напрямках діяльності наукової бібліотеки» наук. співробітник НБУВ **О. В. Ісаєва**. Вона розкрила функції авторитетних файлів та етапи їх формування, розповіла про функціонування в НБУВ Групи формування національних баз даних авторитетних записів, яка здійснює авторитетну роботу зі створення авторитетних файлів «Імена осіб», «Найменування організацій». У рамках роботи над корпоративними проектами «Наука України: доступ до знань» та «Науковці України» Група забезпечує функціонування файлів авторитетних записів в АБІС для представлення інформації про вищі навчальні заклади, наукові установи, наукових співробітників, які мають власні видання або виступають у ролі редакторів, укладачів у виданнях, відображених в ЕК НБУВ та інших бібліотек. О. В. Ісаєва відзначила, що встановлені в довідково-авторитетному записі зв'язки між іменами науковців і найменуваннями установ з усіма можливими формами найменувань у різні періоди часу, в яких працюють вчені, дають унікальну можливість реалізації авторитетної роботи в різних проектах, а також створення корпоративної бібліотечної наукової мережі у веб-середовищі.

Під час обговорення доповідей І. М. Баньковської і О. В. Ісаєвої представник Британської бібліотеки **О. В. Керзюк** поділилася з присутніми на секції досвідом роботи з авторитетного контролю та створення авторитетних файлів у Британській бібліотеці. Вона

наголосила на важливості такої роботи, обґрунтувала необхідність співпраці у цій сфері бібліотекарів різних країн світу.

Низку доповідей було присвячено новим технологіям та формам електронного інформаційного обслуговування користувачів. Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Н. Ю. Каліберда** у доповіді «Бібліотечні послуги в електронному середовищі наукової бібліотеки» охарактеризувала комплекс електронних послуг НБУВ, спрямованих на задоволення інформаційних потреб наукових співробітників, аспірантів, викладачів та студентів вишів. Основними серед них є: інформаційно-бібліографічний сервіс «Віртуальна довідка»; інформаційні ресурси «Тематичний інтернет-навігатор»; «Джерела наукової інформації»; «Наукові реферативні огляди». Доповідачка детально проаналізувала функціональні можливості кожної бібліотечної послуги, їх характерні риси та ознаки. Було наголошено, що всі інформаційні ресурси користуються попитом у користувачів, зважаючи на комплексний підхід, який дає їм змогу за одним пошуковим запитом отримувати релевантну інформацію з усіх інформаційних ресурсів. Активне використання представлено-го комплексу електронних послуг підтверджує їх ефективність. А це, відповідно, передбачає постійне поповнення інформаційної складової вже існуючих ресурсів, упровадження на їх основі нових форм інформаційного обслуговування для забезпечення інтегрованого доступу до наукових ресурсів та інформації вітчизняним вченим.

Зав. сектору НБУВ **Н. В. Добра** у доповіді «Джерела наукової інформації для забезпечення інтегрованого доступу до зарубіжних та вітчизняних наукових ресурсів» детально охарактеризувала інформаційний ресурс «Джерела наукової інформації», зокрема мету його створення та джерелознавчу базу. Основними критеріями оцінки та відбору ресурсів для формування розділу «Джерела наукової інформації», на думку дослідниці, є: змістове наповнення, наявність повнотекстової, бібліографічної, реферативної інформації. За словами Н. В. Доброї, ця інформація знаходить подальше відображення у навігаційно-пошуковому апараті ресурсу. Статистичні дані звернення до ресурсу (понад 5 тис. користувачів, 46 тис. інформаційних запитів) свідчать про його популярність серед користувачів та необхідність постійного поповнення його інформаційної складової.

Мол. наук. співробітник НБУВ **Є. О. Корнілова** у доповіді «Тематичні наукові реферативні огляди: практика формування та перспективи» проаналізувала інформаційний ресурс, що формується відділом технологій дистанційного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Доповідачка розповіла про вибір тематики для наукових оглядів, процес їх наповнення та оформлення. Даний ресурс забезпечує користувачам зручний доступ до повнотекстових ресурсів за гіпертекстовими посиланнями у бібліографічних описах. Перспективою розвитку цього напрямку електронного науково-інформаційного обслуговування, як заповнила **Є. О. Корнілова**, є вивчення інформаційних потреб наукової аудиторії користувачів і соціально значущих тем для формування плану підготовки реферативних оглядів.

Всі виступи викликали підвищений інтерес у слухачів та жваве обговорення проблем, пов'язаних з організацією корпоративної взаємодії бібліотек, державною підтримкою впровадження проектів, особливостями формування системи авторитетних файлів у різних бібліотеках.

Катерина Лобузінна,

д-р наук із соц. комунікацій,

директор Інституту інформаційних технологій НБУВ

Людмила Коновал,

наук. співробітник НБУВ

Біографіка, біобібліографія та біографістика в науково-комунікаційному просторі незалежної України

До програми роботи секції, організованої Інститутом біографічних досліджень НБУВ, було включено 27 доповідей та повідомлень науковців, бібліотечних фахівців, викладачів навчальних закладів з різних міст України та зарубіжжя. Відкриваючи засідання, генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень, чл.-кор. НАН України **В. І. Попик** зазначив, що тематика секції зумовлена назрілою необхідністю з висоти набутого впродовж останніх десятиліть теоретичного, методичного, практичного досвіду осмислити сучасний стан, основні тенденції розвитку наукових біографічних досліджень, літературно-біографічної творчості та біографічно-інформаційної справи в Україні; окреслити коло проблем, які залишаються неопрацьованими або тільки-но починають усвідомлюватися фахівцями; визначити пріоритети, на які необхідно спрямувати дослідницькі зусилля; розібратися у самому науковому інструментарії нашого «цеху», зрозуміти, наскільки він відповідає завданням постановки і вирішення актуальних для біографістів та бібліографів проблем.

Провід. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **С. М. Ляшко** у доповіді «Бібліотечна біографіка: до проблеми термінології» розкрила дилему методологічного вибору між обґрунтуванням необмеженої кількості галузевих біографік/біографістик («бібліотечна», «музична», «літературна» тощо) та виокремлення галузевої біографіки/біографістики як одного з її загальних напрямів. Виступ **С. М. Ляшко** викликав дискусію, оскільки зачепив нагальні питання, пов'язані як з теорією та методологією, так і з практикою біографічної справи.

Доповідь провід. наук. співробітника НБУВ, д-ра іст. наук, професора **Л. І. Буряк** «Три жіночі біографії в інтер'єрі покоління шістдесятників» була присвячена аналізу нарративних портретів Михайлини Коцюбинської («Книга споминів», 2006), Алли Горської («Душа українського шістдесятництва», 2015), Ірини Жиленко («Ното feriens: спогади», 2011). Кожен з нарративів – це полюс індивідуальності, унікальний синтез автобіографії і біографії, втілення присутності трьох талановитих представниць покоління шістдесятників у системі часових, світоглядних і культурних координат. У контексті біографічних студій жіноча біографія/автобіографія розглядається як концепт, своєрідна точка відліку, яка не лише репрезентує постать жінки у повноті таланту і неординарності, а й дає ключ до більш повного розуміння епохи, дозволяє під іншим кутом зору аналізувати події, людей, їхні вчинки, актуалізує методологічно-контекстуальні проблеми біографіки/біографістики.

Проф. Національного університету біоресурсів та природокористування України, д-р філол. наук **С. С. Кіраль** у доповіді «Діяльність Трохима Зіньківського як бібліографа в контексті історії українського мовознавства» порушив комплекс питань стосовно національно-мовленнєвих процесів кінця XIX ст., які спрямовували українську мову в русло загальноукраїнської єдності та європейської цивілізації.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. П. Марченко** у виступі «Образ сучасника в дитячій книзі України (2010–2016 рр.)» відзначила, що покоління, яке вийшло на Майдан, витворило нову парадигму транслявання індивідуальних досвідів своїм наступникам. Відмовившись від лінійного викладу життєпису, від характеристик-«ярликів» і намагання ідеалізувати та романтизувати персонаж біографічної оповіді, новітні українські автори творять, насамперед для дітей, цікаві багатогранні персонажі, пафос представлення яких дитині полягає в їхній людяності, а не винятковості (скажімо, абетки-енциклопедії «Видавництва Старого Лева» про А. Шептицького (2015) та І. Франка (2016)). Доповідачка наголосила: до дитячого читання нині активно входить герой-сучасник. Та якщо раніше йшлося про спортсмена, культурного діяча, вченого, то останні кілька років набувають поширення оповіді про героїв Небесної сотні та учасників АТО.

Доц. Харківської державної академії дизайну і мистецтв, канд. іст. наук **В. Т. Петрикова** у доповіді «Авторські концепції розвитку національної бібліографії в Україні» відзначила, що, ґрунтуючись на авторських концепціях вітчизняних бібліографознавців, стає можливим створити уніфіковану парадигму системного поняття «національна бібліографія України». При цьому постає проблема співвідношення авторських концепцій стосовно теоретичних, організаційно-управлінських, методичних питань бібліографії як феномена національної культурогенези.

Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Н. І. Любовець** у виступі «Новітні видавничі серії українських мемуарів у контексті соціальних комунікацій» відзначила, що сьогодні в Україні представлено лише шість серій цієї тематики, заснованих здебільшого видавництвами та громадськими організаціями, а саме: «Сучасна мемуаристика», «Мемуари і документи», «Мемуари», «Українські мемуари», «Мемуари. Щоденники», «Українська воєнна мемуаристика». З огляду на значення мемуарів у процесі національної історії та пам'яті, доповідачка цілком слушно звернула увагу присутніх на необхідність заснування окремої академічної мемуарної серії, до створення якої могли б долучатися вчені академічних установ та вищих навчальних закладів.

Голов. бібліограф Національної історичної бібліотеки України **Т. А. Приліпко** у повідомленні «Біобібліографічні посібники Національної історичної бібліотеки України» висвітлює досвід формування баз даних з історії України, а також укладання персональних біобібліографічних покажчиків, у т. ч. спільно з Інститутом історії України НАН України. Окремо доповідачка зупинилася на серії видань «Національна історична бібліотека в особах», що налічує вже вісім випусків, в яких розкривається внесок працівників бібліотеки не тільки у творчий набуток НБУВ, а й всієї бібліотечної галузі країни.

Тетяна Котлярова,
мол. наук. співробітник НБУВ

Інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек

Засідання круглого столу «Інтелектуальна власність та проблеми авторського права в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек» відбулося 6 жовтня 2016 р. У його роботі взяли участь науковці, провідні фахівці Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, Укрпатенту,

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки для дітей, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки, наукових бібліотек вищів, головний редактор журналу «Інтелектуальна власність в Україні».

У доповідях та повідомленнях учасники круглого столу порушили низку актуальних питань, а саме:

- політика в сфері інтелектуальної власності стосовно науково-дослідних установ та бібліотек;
- роль бібліотек у системі інтелектуальної власності;
- законодавство з питань авторського права у контексті діяльності бібліотек;
- використання бібліотеками ліцензій відкритого доступу Creative Commons;
- особливості права власності на охорону баз даних;
- охорона об'єктів інтелектуальної власності в мережі Інтернет;
- проблематика охорони інтелектуальної власності в Україні в дисертаційних дослідженнях;
- роль міжнародних правових актів з авторського права в формуванні національного інформаційного простору та ін.

Засідання розпочалося вступним словом директора Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України **Ю. М. Капіци**. Він наголосив на важливості вирішення питань інтелектуальної власності для інноваційного розвитку України та її інтеграції у європейську спільноту. Були окреслені нагальні проблеми захисту інтелектуальної власності в процесі євроінтеграції України. Зокрема відзначалося, що в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій, переходу до видання та розповсюдження наукових журналів, книг у цифровій формі, тотального оцифрування культурної спадщини та надання доступу до творів за допомогою Інтернет пріоритетного значення набуває докорінне оновлення традиційних моделей авторського права, яке застосовується у бібліотечній діяльності.

Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **О. Г. Кириленко**, у доповіді «Принципові положення політики інтелектуальної власності НБУВ» підкреслив, що успішна діяльність сучасної наукової бібліотеки, як ніколи, залежить від вирішення проблем охорони інтелектуальної власності. Саме тому, наголосив доповідач, політика інтелектуальної власності НБУВ формується як цілеспрямована діяльність у межах національної стратегії розвитку інтелектуальної власності, міжнародних законодавчих актів, а також концепції розвитку наукової та бібліотечно-бібліографічної діяльності книгозбірень. Політика інтелектуальної власності НБУВ спрямована, насамперед, на регулювання стосунків між бібліотекою і працівниками, котрі перебувають у трудових відносинах з нею, установами, з якими вона співпрацює, а також з користувачами щодо дотримання норм законодавства з інтелектуальної власності.

Головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України **О. М. Збанацька** у своєму виступі «Відображення терміносистеми інтелектуальної власності в інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України» виокремила особливості відображення термінологічного апарату сфери інтелектуальної власності у інформаційно-пошуковому тезаурусі, який Національна парламентська бібліотека України почала розробляти у 1997 р. з метою уніфікації пошукового образу документа.

Представник корпорації «Науковий парк Київського національного університету ім. Тараса Шевченка» **О. А. Санирикін** присвятив свій виступ проблемам боротьби з плагіатом. Головн. редактор журналу «Інтелектуальна власність в Україні» **І. В. Абдуліна** наголосила на тому, що в теперішніх умовах діяльність бібліотек потребує нових

правових підходів. У першу чергу, на думку доповідачки, правового врегулювання потребує розроблення бібліотеками своїх бізнес-проектів.

Про прикладні аспекти укладання авторських договорів у видавничій справі йшлося у виступі старш. наук. співробітника Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України **Д. С. Махновського**. Доповідач зазначив, що Центр, який він представляє, спільно з Видавничим домом «Академперіодика» НАН України щойно завершив підготовку рекомендацій для наукових установ НАН України щодо використання ліцензій вільного доступу для наукових видань, які розміщуються у цифровій формі. У документі виписана низка застережень стосовно їх використання користувачами.

Старш. наук. співробітник Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України **Т. Г. Косско** у своїй доповіді розглянула правові засади охорони торговельних марок та доменних імен у мережі Інтернет.

На завершення співробітники відділу з охорони інтелектуальної власності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського презентували присутнім інформаційно-аналітичний дайджест «Актуальні проблеми інтелектуальної власності в інформаційній сфері».

Під час засідання круглого столу відбувався обмін практичними й теоретичними напрацюваннями щодо проблем інтелектуальної власності.

Присутні були одностайні у думці, що стратегічними напрямками вирішення проблем охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек України є:

- налагодження ефективної комунікації з органами державної влади та установами, бібліотеками, що займаються науковими і прикладними аспектами охорони інтелектуальної власності;
- розроблення і внесення змін до законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про авторське право і суміжні права», «Про обов'язковий примірник документів»;
- підготовка необхідних документів для приєднання України до Марракеського договору;
- участь у заходах Всесвітньої організації інтелектуальної власності з дотримання вимог авторського права в бібліотеках і архівах;
- удосконалення нормативно-правової бази, стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до завдань формування сучасних електронних ресурсів як основи інтеграції українських бібліотек у світовий інформаційний простір;
- актуалізація проблематики бібліотекознавчих досліджень, пов'язаних з охороною інтелектуальної власності;
- передбачення у системі підвищення кваліфікації проведення занять з тематики охорони інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній діяльності.

Учасники круглого столу також мали змогу познайомитися з книжковою виставкою «Інтелектуальна власність у інформаційному просторі України».

Олександр Кириленко,
канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ
Лариса Литвинова,

канд. наук із соц. комунікацій, наук. співробітник НБУВ

Архівна спадщина в інформаційному просторі: традиції, інновації, перспективи

6 жовтня 2016 р. у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» відбувся семінар «Архівна спадщина в інформаційному просторі: традиції, інновації, перспективи», в якому взяли участь 26 фахівців у галузі архівознавства, джерелознавства, бібліотекознавства, історії науки, чії наукові дослідження зосереджено на створенні, інформаційному використанні та збереженні національних архівних історико-культурних та наукових ресурсів. Вони представляли провідні зарубіжні і вітчизняні бібліотечні та архівні установи – Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (Інститут архівознавства, Інститут рукопису та інші структурні підрозділи), Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Центральну наукову бібліотеку імені Якуба Коласа НАН Білорусі, Центральний державний електронний архів України, Центральний державний науково-технічний архів України (м. Харків), Науково-технічну бібліотеку Національного авіаційного університету, бібліотеки Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди та ін.

Головну увагу учасники семінару зосередили на теоретичних і науково-прикладних аспектах формування наукового архівного документного ресурсу як традиційного, так і електронного. Всі виступи викликали підвищений інтерес аудиторії і жваве обговорення.

Директор Інституту архівознавства НБУВ, канд. іст. наук **Л. М. Яременко** у своїй доповіді «Завдання та перспективи розвитку архівної системи НАН України» окреслила коло головних проблем та першочергових завдань архівної системи НАН України щодо гармонійного входження архівної спадщини української науки в національний інформаційний простір з урахуванням напрацьованих традицій, сучасних реалій та перспектив, пов'язаних з формуванням суспільства знань.

У доповіді академіка НАН України **О. С. Онищенко** «Проблеми повноти особових фондів видатних учених» наголошувалося на необхідності нормативного вирішення питання постійного зберігання документів особового походження в електронному вигляді (без електронного цифрового підпису). Доповідач закликав архівістів працювати над поповненням нормативно-методичної бази, документації з обліку та науково-технічного опрацювання особових архівних фондів вчених для забезпечення збереження максимальної повноти цих фондів.

Директор Центрального державного електронного архіву України, канд. іст. наук **Ю. С. Ковтанюк** і нач. відділу цього архіву **Ю. Г. Чернятинська** розкрили перспективи поступової заміни документів особового походження з паперовими носіями інформації на документи в електронній формі. У їхніх виступах йшлося також про оцифрування документів Національного архівного фонду (НАФ) та про функціонування документів в електронній формі як джерела історичної інформації.

Доповідь начальника відділу Центрального державного науково-технічного архіву України **А. О. Алексеєнко** була присвячена формуванню, зберіганню та використанню науково-дослідної документації з фондів цього архіву. Зокрема, порушувалося питання розширення правового статусу цифрових копій документів НАФ, детально аналізувалися напрацювання ІЦДНТА України щодо інтеграції науково-дослідної документації з фондів архіву у світовий інформаційний простір. На завершення свого виступу **А. О. Алексеєнко** презентувала методичні рекомендації «Підготовка довідково-інформаційних видань за архівною науково-дослідною документацією (із фондів ІЦДНТА України)».

Про використання інформаційного потенціалу та збереження записів українського музичного фольклору з колекції Осипа Роз-

дольського йшлося у доповіді, підготовленій колективом авторів на чолі з чл.-кор. НАН України **А. А. Крючиним**. Увагу слухачів у ній привернула інформація про відновлення (реставрацію) зчитаних записів та створення цифрових копій, ідентифікацію записів, пошук ілюстративних матеріалів, що стосуються відтворених записів. **А. А. Крючин** презентував компакт-диск «Український фольклор першої половини ХХ сторіччя. Вибірка з фоноколекції Осипа Роздольського. Том 2», де окремими треками розміщено фонограми з 41-го фоноциліндра.

У цілій низці доповідей висвітлювалися питання методологічного узгодження наукового описування, формування, використання та залучення до інформаційного простору архівних документів з історії української науки, зокрема документи академічних установ. Так, мол. наук. співробітник НБУВ **О. В. Березовська** у своїй доповіді здійснила комплексний джерелознавчий аналіз документів Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, представила цілісну характеристику розвитку основних напрямів роботи цього Інституту. Про архівний фонд Інституту географії НАН України як багатогранне джерело для дослідження розвитку географічної науки в НАН України розповіла голов. редактор НБУВ **Л. С. Воловник**. Наук. співробітник НБУВ **О. В. Січова** торкнулася питань формування архівного фонду науково-дослідного інституту за сучасних умов на прикладі архівного фонду Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Доповідь зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Г. В. Індиченко** була присвячена науковому співробітництву гуманітарних академічних установ України та Болгарії (50–60-ті роки ХХ ст.), реконструйованому завдяки документам з Архіву Президії НАН України. Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **А. І. Шаповал** поінформував присутніх про першу літню математичну школу в Каневі, інформацію про яку було зібрано на основі документів архіву академіка **Ю. О. Митропольського** з фондів Інституту архівознавства НБУВ (ІА НБУВ). Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Д. В. Байкеніч** у своїй доповіді проаналізував інформаційний потенціал архівних документів з капітального будівництва в АН УРСР (1946–1960 рр.), що відклалися в архівному фонді Президії НАН України.

Тематика та перебіг виступів продемонстрували як заінтересованість аудиторії, так і велику кількість білих плям та перспективних напрямів досліджень, пов'язаних з історією формування документного комплексу академічних установ як національного архіву української науки.

Низку запитань у присутніх та жваве обговорення викликали проблеми автоматизації процесів оброблення архівної спадщини, створення і розповсюдження інформаційних ресурсів з архівних фондів академічних установ. Не залишив нікого байдужим і огляд проблем формування особових фондів видатних українських та зарубіжних діячів науки і культури.

Багато цінної інформації про особливості формування та унікальний документний склад наукової спадщини білоруських вчених оприлюднили у своїх доповідях колеги з Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа НАН Білорусі, наук. співробітники **Т. І. Жук** і **М. М. Лис**. Зокрема, вони детально розповіли про рукописну спадщину Володимира Дубовки у фондах ЦНБ імені Якуба Коласа НАН Білорусі та про україністику в особовому архіві академіка **П. Ф. Глебкі**.

Питання формування і використання особових архівних фондів порушувалися й іншими учасниками семінару. Мол. наук. співробітник НБУВ **Т. В. Герасімова** розповіла про документальні джерела з історії авіації з особових фондів українських істориків авіації та фахівців авіаційної галузі, що зберігаються у різних архівах України, розкрила шляхи їх історичного розвитку.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Булгаков** здійснив огляд документів про вшанування пам'яті М. С. Грушевського, які відклалися в архівному фонді член-кореспондента НАН України П. С. Соханя в ІА НБУВ, проаналізував документи Комісії з вивчення творчої спадщини М. С. Грушевського, Міжнародного благодійного фонду Михайла Грушевського, поінформував аудиторію про видання та перевидання наукової спадщини вченого, про створення музею М. С. Грушевського тощо. Науковій спадщині академіка НАН України Г. С. Писаренка в ІА НБУВ та питанням формування архівної спадщини вченого присвятила свою доповідь наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Ю. О. Бойко**. Характеристику структури та документального складу особового фонду В. С. Косенка в Інституті рукопису НБУВ (ІР НБУВ) здійснила зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **В. В. Горєва**. Вона наголосила, що фонд становить важливу джерельну базу для дослідження творчості композитора та висвітлення генези його мистецьких пошуків. Доповідь старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Шипко** була присвячена аналізу групи джерел з архівного фонду академіка НАН України М. П. Семененка за період з 1952-го по 1984 р. з фондів ІА НБУВ. Оприлюднені документи висвітлюють роботу сесій Міжнародного геологічного конгресу, безпосереднім учасником яких був вчений, його діяльність як члена редакційних комітетів МГК тощо. Зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **О. П. Степченко** проаналізувала процеси формування, зберігання та використання в ІР НБУВ архівної спадщини відомого історика української архітектури, мистецтвознавця, музейника, оборонця пам'яток культури **С. А. Таранушенка**. Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. М. Шихненко** дослідив особові справи дійсних членів і член-кореспондентів НАН України за 1961–1965 рр. з фондів

Архіву Президії НАН України, розкрив інформативну наповненість цих документів для реконструкції біографії вітчизняних вчених.

Учасники семінару мали змогу ознайомитися з тематичними виставками архівних документів Інституту рукопису НБУВ: «Куліш Пантелеймон Олександрович (1819–1897) – український письменник, фольклорист, мовознавець, літературний критик, історик, етнограф, перекладач», «До 25-річчя незалежності України», а також з експозиціями наукових видань Інституту архівознавства НБУВ та Інституту рукопису НБУВ.

Підбиваючи підсумки роботи, співкерівник семінару **Л. М. Яременко**, відзначила складність роботи архівістів в опрацьованні документальної спадщини та її значущість для розвитку сучасного українського суспільства, для створення вітчизняних інформаційних ресурсів.

На завершення учасники семінару обговорили і підтримали проект рекомендацій міжнародної наукової конференції, наголосили на необхідності плідної співпраці архівних та бібліотечних установ України різного підпорядкування.

Семінар пройшов у атмосфері продуктивного діалогу та плідного обміну думками.

Лідія Яременко,

канд. іст. наук,

директор Інституту архівознавства НБУВ

Вікторія Горєва,

канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ

Ольга Степченко,

канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ

Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи

На засіданні семінару «Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи», що відбувся у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору», розглядалися завдання забезпечення збереження документів, які відносяться до важливих складових бібліотечної діяльності. У час електронних технологій ці питання набувають особливої актуальності.

Учасниками зібрання аналізувалися наукові підходи до питань збереження і консервації різних видів видань, зокрема друкованих журнальних та газетних екземплярів, проблеми оцінки потенційної міцності матеріальної основи різних документів під час довготривалого зберігання та ефективності антифунгальної обробки паперу, техніко-технологічні аспекти зі стандартизації паперу для друку, екологічні аспекти безпеки в науковій бібліотеці, сучасні можливості управління мікрокліматом у сховищах бібліотеки, особливості стабілізації матеріальної основи документів під час індивідуальної санітарно-гігієнічної обробки, а також перспективи збереження бібліотечних фондів на практиці роботи різних спеціалізованих бібліотек.

До роботи семінару долучилися представники наукових і спеціальних бібліотек України, а також працівники профільних установ України, зокрема, фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. А. Сухомлинського, наукових бібліотек Національного технічного університету України ім. І. Сікорського «Київський політехнічний інститут», Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана, Національного авіаційного університету, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного,

Національного науково-дослідного реставраційного центру України (м. Київ), Державної науково-технічної бібліотеки України, завідувачі бібліотек науково-дослідних установ НАН України (Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, Інституту математики НАН України, Інституту гідробіології НАН України), спеціалісти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Заст. генерального директора з наукової роботи НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Муха** у вступному слові, зазначивши, що проблеми забезпечення фізичного збереження документів на різних матеріальних носіях залишаються актуальними для бібліотек усіх рівнів, детально зупинилася на нових підходах до завдань з організації системної діяльності щодо збереження фондів, окреслила перспективи їх розв'язання. Вона поінформувала про проведення у 2016 р. експериментального дослідження концентрації шкідливих домішок в повітрі книгосховищ Бібліотеки. Що важливо, наголосила доповідачка, після ретельного аналізу отриманих результатів співробітниками відділу наукових технологій збереження фондів були надані практичні рекомендації відповідальним за збереження документів в обстежених відділах з метою поліпшення екології книгосховищ НБУВ.

Зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук, старш. наук. співробітник **М. М. Омельченко**, виступив з доповіддю «Наукові підходи до питання збереження і консервації періодичних видань у м'яких палітурках (журнали)». Він виокреслив цілу низку аспектів забезпечення збереження періодичних видань, а саме, характеристику матеріального носія інформації, оптимальну організацію книгосховищ, де зберігаються такі документи, особливості консервації

та реставрації журналів. Доповідач, характеризуючи різні методи скріплення та фальцювання журнальних сторінок, детально розповів про те, як ці технології впливають на фізичний стан документів під час зберігання у бібліотеці. М. М. Омельченко наголосив, що забезпечення збереження періодичних видань у бібліотеці – завдання постійне і завжди актуальне. Стаття у журналі – хоча й крапля в інформаційному морі наукової інформації, але вона може стати тією опорою, від якої залежатиме успішне вирішення проблеми, що розробляється науковцем.

Про комплексні дослідження стану збереження видань як необхідний крок покращення доступності інформаційних ресурсів бібліотеки йшлося у співповіді мол. наук. співробітника ЛННБУ ім. В. Стефаніка **Л. С. Дзендзелюк**, зав. відділу ЛННБУ ім. В. Стефаніка **Л. М. Льоди**, мол. наук. співробітника цієї бібліотеки **І. М. Пігель**.

Наук. співробітник НБУВ **Л. П. Затока** свою доповідь «Оцінка потенційної міцності матеріальної основи різних документів під час довготривалого зберігання» присвятила технологічним аспектам виготовлення паперу різних видів, питанням забезпечення сталого фізичного стану документів під час їх зберігання у бібліотеці. Вона відзначила, що на збереження документів на паперових носіях найбільше впливають: довговічність матеріалів, що застосовуються, тривалість впливу умов зберігання та навколишнього середовища, ступінь зносу в процесі використання, поводження з фондами співробітників та користувачів, біотичні та абіотичні фактори середовища та ін. Перелік чинників, котрі впливають на довговічність документів на папері, не залишається незмінним, з часом він оновлюється та розширюється. Знання цих чинників, наголосила **Л. П. Затока**, уможливує розроблення не лише загальних принципів та підходів до збереження фондів, а й визначає конкретні способи забезпечення довговічності матеріальної основи конкретних документів під час довготривалого зберігання.

Тема попереднього виступу набула свого розвитку у співповіді мол. наук. співробітника НБУВ **А. А. Остапенко** і зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук **М. М. Омельченка** «До питання вимог стандартів стосовно показників паперу для друку». Фахівці відзначили, що знижена довговічність матеріального носія інформації та його поживності пояснюється наявністю в ньому негідроксильних функціональних груп. У процесі старіння зменшується ступінь полімеризації целюлози, підвищується вміст низькомолекулярних фракцій, що знижує фізико-механічні властивості паперу. Такі хімічні процеси негативно впливають на збереження бібліотечних фондів. На завершення доповідачі поінформували учасників семінару про чинні стандарти на різні види паперу, призначені для спеціальних способів друку, які регламентують цю продукцію в Україні. Така інформація дає змогу правильно орієнтуватися при плануванні консерваційних заходів для документів, що зберігаються у бібліотеці.

Підвищений інтерес в учасників семінару викликали виступи, в яких пропонувалися конкретні шляхи вирішення питань мікробіологічної безпеки, екології книгосховищ та стабілізації документів.

Зокрема, це співповіді мол. наук. співробітника НБУВ, канд. біол. наук **Я. І. Савчука**, інженера-хіміка I категорії НБУВ **Н. Б. Баляниці**, зав. лабораторії Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України, канд. біол. наук, **А. І. Чуська**, провід. інженера Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України **Ю. Б. Письменної** «Оцінка ефективності антифунгальної обробки паперу», в якій було детально висвітлено особливості негативного впливу на матеріальну основу документів та повітря сховищ мікологічних забруднювачів. Виступ мол. наук. співробітника НБУВ **Я. І. Савчука**, де йшлося про те, як з потоками повітря у приміщення

книгосховищ потрапляють і осідають на поверхні книг спори та фрагменти міцелію мікроміцетів. Через підвищену відносну вологість повітря (ВВП) та вологовміст субстрату, а також завдяки наявності поживних речовин у папері, клеї, фарбі та інших елементах книг відбувається розвиток мікроскопічних грибів на їх поверхні. Доповідач ознайомив учасників семінару з результатами експериментальних досліджень на модельних зразках паперу для виявлення найбільш прийнятної концентрації з метою антифунгальної обробки уражених мікобіотою документів. У якості фунгіциду науковець застосовував речовину під торговою маркою «Валеус Д», яка містить у своєму складі комплекс полігексаметиленгуанідинів. Ця речовина входить до переліку дезінфектантів, рекомендованих положеннями чинного міждержавного стандарту з консервації документів ГОСТ 7.50-2002 «СИБИД. Консервация документов. Общие требования».

Не залишилась поза увагою учасників семінару співповіді наук. співробітника НБУВ, д-р. мед. наук **О. В. Сурмашевої**, провід. наук. співробітника ДУ «Інститут громадського здоров'я імені О. М. Марзєєва НАМН України», канд. біол. наук **Н. О. Ніконової** «Збереження фондів : екологічний аспект безпеки в науковій бібліотеці». І це цілком зрозуміло, адже екологічні, медичні аспекти безпеки установ та їх працівників не часто обговорюються бібліотечною спільнотою. За інформацією доповідців, частка хворих алергією через мікроскопічні гриби серед атіпічних захворювань сьогодні становить 3–57 %, серед хворих ринітом і бронхіальною астмою – до 78,5 %. Зі всіх видів грибів 50 видів ідентифіковані як причина алергічних захворювань. Тож, наголосили фахівці, постає нагальна необхідність вивчення розповсюдження алергенів грибової природи в умовах бібліотечних приміщень з гігієнічної точки зору. Реалізація заходів з забезпечення своєчасного контролю і виявлення мікробіологічного, т. ч. і мікологічного, обміненія приміщень, проведення профілактичних дій (санітарних днів), які направлені на зниження забруднення мікроорганізмами, особливо грибами, своєчасне проведення дезінфекції, на переконання доповідачів, дадуть змогу знизити обміненія книгосховищ, і це сприятиме профілактиці захворюваності алергіями бронхолегеневого характеру у користувачів та працівників бібліотеки.

Про важливість підтримання визначених параметрів температурно-вологісного режиму книгосховищ йшлося у виступі голови бібліотекаря НБУВ **Т. В. Кривої** «Сучасні можливості управління мікрокліматом у фондосховищах бібліотеки». Вона охарактеризувала переваги системи клімат-контролю, яка складається з великої кількості елементів: опалювальної системи, датчиків, кондиціонерів, системи фільтрації, а також електронного блоку управління (ЕБУ). Розумне управління клімат-контролем дає змогу організувати роботу кліматичної техніки залежно від ситуації: за зачиненими або відчиненими вікнами, за наявності або відсутності співробітників у приміщенні тощо. Управління даною системою можливе через Інтернет, мобільний телефон або iPad. Система клімат-контроль дозволяє знизити енерговитрати ресурсів, адже відбувається автоматичне відключення «зайвих» приладів, залишаються лише необхідні для підтримання нормативного температурно-вологісного режиму на даний момент часу.

Темі поліпшення фізичного стану книжкових пам'яток була присвячена доповідь провід. інженера-хіміка НБУВ **Л. М. Волосятих** «Особливості стабілізації матеріальної основи документів під час індивідуальної санітарно-гігієнічної обробки». Вона зазначила, що одним з основних напрямів постійно діючого комплексного екологічного моніторингу приміщень та фондів у НБУВ є проведення науково-прикладних обстежень на рівні окремої вибірки. Для практичного впровадження технології масової стабілізації матеріальної основи документів виконуються

обстеження фактичного фізичного стану стародруків, рукописних документів і колекційних видань, що зберігаються у спеціалізованих підрозділах Бібліотеки, на рівні кожної одиниці зберігання. Доповідка ознайомила учасників семінару з результатами обстеження та особливостями стабілізації фактичного фізичного стану рукописного фонду № 301 «Рукописи церковно-археологічного музею при Імператорській Київській Духовній Академії» (КДА), який зберігається в Інституті рукопису НБУВ (у 2016 р. за результатами обстеження рукописного фонду КДА № 301 необхідні стабілізаційні операції були здійснені стосовно 101 рукопису). Наголошувалося, що для оптимального досушування документів після стабілізаційної обробки вкрай важливо враховувати вид паперу документа, що оброблявся.

Під час дискусії, що виникла після заслуховування доповідей, обговорювалися перспективи запровадження новітніх технологій з різних наукових сфер – хімії, біології, матеріалознавства – для вирішення традиційних завдань забезпечення збереження фондів бібліотек. Неодноразово підкреслювалася думка про

доцільність обміну досвідом з проблем зберігання бібліотечних документів у несприятливих екологічних умовах сьогодення, а також про необхідність всебічного розвитку різних форм співпраці у галузі збереження та консервації документів у бібліотеках, музеях та архівах України на основі двосторонніх чи багатосторонніх угод. Висловлювалися пропозиції ініціювати вирішення стратегічних напрямів організації системної діяльності бібліотек, інших установ зі збереження бібліотечних та архівних фондів України на державному рівні шляхом створення нової загальноукраїнської програми збереження і захисту фондів у рамках сучасного реформування бібліотечної справи.

Людмила Муха,

канд. іст. наук,

заст. генерального директора НБУВ

Любов Затока,

наук. співробітник НБУВ

Довідково-бібліографічні ресурси: формування і використання

У семінарі «Довідково-бібліографічні ресурси: формування і використання» взяли участь провідні фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Одеської національної наукової бібліотеки, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету та ін.

Керівник центру науково-бібліографічної інформації НБУВ, д-р наук із соц. комунікацій **Т. В. Добко** висвітлила формування довідково-бібліографічних ресурсів у процесі науково-бібліографічної діяльності бібліотек упродовж ХХ–ХХІ ст., виділивши її основні етапи, що визначаються історичними умовами розвитку українського суспільства та актуалізацією певних аспектів змісту науково-інформаційної, довідково-бібліографічної діяльності, окреслила напрями еволюції їх науково-методичних засад. Доповідка констатувала: нині українські бібліотеки об'єднують свої зусилля щодо формування зведених електронних каталогів (поки що на відомчому і регіональному рівнях), є успіхи у справі створення загальнодержавних баз даних – реферативної «Україніка наукова», повнотекстової «Наукова періодика України» та ін. Бібліотека стає інтелектуальним центром, зростає її роль як професійного інформаційного посередника між інформацією і користувачем. Збільшення засобів і можливостей доступу до інформації підвищують рівень ефективності бібліотечного обслуговування, сприяють комфортному самообслуговуванню віддалених користувачів.

Проблема трансформації довідково-бібліографічного апарату (ДБА) наукової бібліотеки порушувалася у доповіді наук. співробітника НБУВ **В. А. Шкаріної**. Вона акцентувала увагу на складнощях дослідження ДБА бібліотеки як єдиної системи у той час, коли стрімко розвивається та домінує над традиційною його електронна складова. Виокремивши термінологічний, теоретичний та практичний аспекти питання, дослідниця зазначила, що електронне середовище неминує зближує учасників системних документних комунікацій. Наукова бібліотека бере активну участь в інформаційному процесі: застосовує методи поглибленого аналітико-синтетичного опрацювання документів, формує інтегровані ресурси з розширеними пошуковими можливостями, орієнтує користувачів у багатоплановому онлайн-сервісі

довіщи та надає стандартизовані вихідні формати опису електронних ресурсів для наукового обігу.

Про формування краєзнавчих науково-інформаційних ресурсів йшлося у двох наступних доповідях. Зав. відділу Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ), канд. іст. наук **Л. І. Саснюк** виокремила основні етапи зародження та становлення краєзнавчої діяльності на Одещині, ознайомила аудиторію з новими формами представлення краєзнавчої інформації на сайті ОННБ: серією краєзнавчих та біобібліографічних покажчиків, ретроспективною конверсією картотеки «Вулиці Одеси», технологією поширення інформації про науково-інформаційні продукти і послуги бібліотеки у соціальних мережах. Мол. наук. співробітник НБУВ **С. І. Дзюбич** у доповіді «Краєзнавчі бібліографічні ресурси у відображенні Шевченкіани» презентувала результати дослідження бази даних «Т. Г. Шевченко: метабібліографія», створеної у відділі національної бібліографії НБУВ у рамках проекту «Бібліографічна Шевченкіана». Аналіз краєзнавчих бібліографічних покажчиків, виданих обласними універсальними науковими бібліотеками, науковими установами регіонів, науковцями вищої школи, присвячених бібліографічній Шевченкіані, виявив різноманіття видів та жанрів відображених документів та засвідчив зростання інтересу обласних універсальних наукових бібліотек до шевченківської тематики, який значно зріс у зв'язку з відзначенням 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка.

Низку доповідей учасники семінару присвятили історичним джерелам. Заст. ген. директора НБУВ, канд. пед. наук, старш. наук. співробітник **Т. П. Павлуша**, зав. сектору НБУВ **О. О. Починок** розкрили тему «Календарі і пам'ятні книги у фондах НБУВ: формування та використання історичних колекцій». Вони дослідили рідкісні та маловідомі календарі, місяцеслови, адрес-календарі, довідкові книги-календарі, альманахи-щорічники, календарі-порадники галузевого та універсального змісту, що зберігаються у фондах НБУВ, їх використання читачами. Йшлося, зокрема, про «Буковинський календарь» (1885 р.), «Буковинско-руський місяцеслов» (1879 р.), «Новоросійський календарь», календар «Промінь» на 1907 р., виданий київським видавництвом «Початок», «Київський народний календарь», редактований О. Ф. Андріяшевим та «Календар на 1918–1919 гг. Харьковского Общества Любителей Природы» з автографом В. І. Вернадського. За даними доповідачів, найбільшим попитом у чи-

тачів НБУВ користуються: календар-альманах «Дніпро», календарі видавництва «Просвіта», народний календар «Село», календарі для осіб певної професії, зокрема: «Календарь пчеловода на все времена года», «Календарь виноградаря», «Календарь для учителей», «Юридический календарь», а також календарі, видані губернськими статистичними бюро та ЦСУ.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **С. Г. Закірова** розглянула губернські пам'ятні книжки Російської імперії як особливий вид історичного джерела XIX – початку XX ст., що містить ґрунтовний інформаційний ресурс. За словами дослідниці, на сторінках пам'ятних книг подано унікальний краєзнавчий фактографічний матеріал, який становить великий інтерес для нинішніх істориків і регіоналістів: різні за характером і формою викладу етнографічні, археологічні, статистичні відомості, що інформують про економічний розвиток, склад і заняття населення, природні умови регіону, стан освіти та релігійного життя. Особлива цінність пам'ятних книжок полягає у тому, що вони дають змогу «побачити» картину повсякденного життя краю очима її сучасників, простежити динаміку багатьох соціально-економічних процесів, що відбувалися упродовж минулих століть.

З доповіддю «Україна на міжнародній арені: відображення у довідково-бібліографічних виданнях» виступив старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. Я. Дуднік**. Він наголосив на актуальності даної тематики як в нинішній час (відзначення 25-річчя незалежності України й обрання її непостійним членом Ради Безпеки ООН), так і в історичному зрізі. Проаналізувавши видання, що зберігаються у фондах НБУВ, дослідник систематизував збірники документів, енциклопедії, довідники, словники, історичні хроніки, бібліографічні покажчики з питань міжнародного права і міжнародних відносин за тематичним принципом (українське питання на міжнародній арені у XX ст., історія і термінологія української дипломатії, представництва іноземних держав в Україні, зовнішня політика та міжнародне співробітництво суверенної України, євроатлантичний напрям інтеграції: Україна – НАТО; Україна – ЄС і Україна – Рада Європи, геополітика України; дипломатичний протокол та етикет). **О. Я. Дуднік** закликав активніше популяризувати довідково-бібліографічні видання, зокрема, маловідомі зарубіжні бібліографічні покажчики. Це дасть змогу користувачам поглибити історичні знання, сприятиме об'єктивності досліджень та розширить джерельну базу наукового пошуку.

Мол. наук. співробітник НБУВ **А. М. Колесніченко** всебічно охарактеризувала бібліографічні видання з етнографії та фольклору України як джерельну базу суспільствознавчих досліджень.

Про використання зарубіжних електронних інформаційних ресурсів та формування баз даних в Австрії розповів присутнім наук. співробітник НБУВ **М. А. Воробей**. Він розкрив можливості бібліографічного пошуку в Австрійському зведеному каталозі. Саме через пошукову систему останнього Австрійська національна бібліотека надає доступ до інформації 80 бібліотек Австрії (понад 10 млн назв). Доповідач ознайомив з іншими зведеними каталогами – газет, журналів та серіальних видань, можливостями ширшого пошуку німецькомовної та іншими мовами інформації через Віртуальний каталог у Карлсруе (Karlsruhe Virtual Catalog, KVK).

Мол. наук. співробітник НБУВ **А. О. Жабін** представив політематичний ресурс – пошукову платформу Web of Science, що об'єднує реферативні бази даних публікацій у наукових журналах, книг, матеріалів конференцій і патентів. Міжнародно визнана комплексна система наукового цитування, яка розробляється та надається компанією Thomson Reuters, охоплює понад 12 тис. журналів, 160 тис. матеріалів конференцій з усього світу. У доповіді йшлося про галузеві колекції Web of Science, можливості авторського та тематичного пошуку у базі даних Core Collection, його результати та перспективи застосування у наукометрії. Були розкриті

пошукові можливості Web of Science для українських користувачів, особливості реєстрації, стан цитування праць вітчизняних вчених у базі даних та представлення у ній українських журналів.

Учасникам семінару було презентовано дві ґрунтовні бібліографічні праці. Наук. співробітник НБУВ **І. Д. Войченко** розповіла про роботу над книгознавчим та бібліографічним дослідженням «Кобзар» Т. Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського» (автори: Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко. – Київ, 2015). Як з'ясувалося, у фонді НБУВ зберігається значне за обсягом зібрання кобзаріани – 387 видань (майже 1 тисяча примірників) мовою оригіналу та в перекладах 21 мовою світу, а також 6 рукописних «Кобзарів» із фондів Інституту рукопису. Унікальність колекції визначають, насамперед, рідкісні та раритетні видання, серед яких – усі прижиттєві «Кобзарі» (у т. ч. перше видання 1840 р.), видання XIX – першої половини XX ст., «Кобзарі» з колекцій та з автографами видатних істориків, культурних діячів, які можна віднести до категорії книжкових пам'яток. З книгою можна ознайомитися на сайті НБУВ: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_lib/kobzar/.

Значний інтерес викликав бібліографічний покажчик «Спеціалізовані вчені ради як складник розвитку Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України (1994–2014)», підготовлений фахівцями Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (укладачі: Л. Д. Березівська, Т. Л. Гавриленко, Л. М. Заліток, О. С. Покусова та ін. – Київ, 2016). Метою створення посібника є формування банку даних про тематику захищених дисертацій в Інституті педагогіки НАПН України з проблем педагогіки за 1994–2014 рр., розкриття історії та ролі спеціалізованих учених рад Інституту у підготовці науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, у пошуку інформації про наукові здобутки вітчизняних вчених. Бібліографічний покажчик містить відомості про захищені дисертації на здобуття наукових ступенів кандидата й доктора педагогічних наук. Видання розраховане на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів. Наразі воно є у вільному доступі на сайті ДНПБ: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/05/specializovani_2016.pdf.

Учасники семінару дійшли висновку, що інформаційна функція бібліотеки залишається основним змістом діяльності наукової бібліотеки. Тому не випадково у бібліотеках останнім часом надається великого значення підготовці методичних посібників, практичних рекомендацій зі складання бібліографічних покажчиків, оптимізації інформаційно-аналітичної та реферативної діяльності бібліотек в умовах інформаційних змін.

Враховуючи те, що електронне середовище неминуче зближує учасників інформаційного процесу, варто постійно узгоджувати термінологію бібліографії, інформатики та архівної справи, взаємно збагачуватися досвідом аналітико-синтетичного опрацювання документів, оперативніше поширювати інформацію про створені і заплановані до випуску бібліографічні покажчики, передплачені ресурси провідних світових виробників. Це сприятиме розвитку комплексних досліджень та формуванню цілісного наукового знання, вдосконалюватиме інтегровану систему вторинних інформаційних продуктів.

Семінар дав змогу ознайомитися хоча б з невеликою частиною довідково-бібліографічних ресурсів бібліотек, що пропонуються сьогодні українським користувачам, став стимулюючим чинником розвитку науково-інформаційної діяльності на інноваційних засадах.

Тетяна Добко,
д-р наук із соц. комунікацій,
керівник Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ
Віталіна Шкаріна,
наук. співробітник НБУВ

Бібліометричні технології та наукометричні дослідження

Зростання уваги наукової спільноти до оцінювання результативності дослідницької діяльності зумовило підвищений інтерес до семінару «Бібліометричні технології та наукометричні дослідження». У його роботі взяли участь представники усіх провідних інституцій бібліотечно-інформаційної сфери України.

Першими на семінарі з доповіддю «Проект «Бібліометрика Міжнародної асоціації академії наук» виступили зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук **Л. Й. Костенко** і ст. наук. співробітник Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**. Вони презентували ініційований Україною проект створення єдиної системи моніторингу та підтримки експертного оцінювання науки в рамках Міжнародної асоціації академії наук (МАН). Його пропонується розгорнути на базі проектних рішень, апробованих у НБУВ при створенні інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки». На переконання доповідачів, реалізація подібних систем в академіях наук – членах асоціації – з подальшою їх інтеграцією дасть змогу створити загальну інформаційну базу для порівняння розвитку пріоритетних напрямів країн-учасниць корпоративної програми, оцінювання їх наукового потенціалу, виявлення перетину дослідницьких інтересів, прогалин у плануванні науки, активізації контактів, обміну досвідом та ін. Така ініціатива вже одержала підтримку Ради МАН, яка рекомендувала обрати в якості базових структур для реалізації регіональних бібліометричних систем наукові бібліотеки та інформаційні центри академії наук – членів МАН.

Директор ТОВ «ЕВЕРУМ», канд. іст. наук **Д. В. Соловйченко** поінформував присутніх про діяльність товариства, яка спрямована на покращення забезпечення електронними інформаційними ресурсами наукометричної системи Web of Science компанії Thomson Reuters університетських та науково-дослідних установ України. Використання цього ресурсу, наголосив доповідач, має забезпечити розбудову національних наукометричних інструментів промоції та оцінки наукової продуктивності українських вчених, яка є невід’ємним елементом національної стратегії переходу від економіки ресурсів до економіки знань.

Директор Наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, канд. іст. наук **В. О. Копанєва** розповіла учасникам семінару про започаткування у закладі навчального курсу з наукометрії для аспірантів і студентів. Доповідачка зазначила, що сьогодні зростає інтерес суспільства до оцінювання результативності наукової діяльності. Тому нагальним стає завдання підвищення загального рівня знань з наукометрії, що потребує розроблення відповідного навчального курсу для аспірантів і студентів. В. О. Копанєва детально розкрила особливості розробленого навчального курсу та висловила готовність надати допомогу щодо розгортання подібних проектів у інших вищих навчальних закладах України.

Наук. співробітник НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій **Т. В. Симоненко** у доповіді «Бібліометрика глобального виміру – нова парадигма» звернула увагу присутніх на необхідність побудови інформаційно-аналітичної системи, яка забезпечить максимально повне покриття наявних наукових ресурсів і дасть змогу отримати статистично достовірну картину стану світової науки. Доповідачка розкрила можливості її реалізації шляхом створення та інтеграції інтероперабельних національних бібліометричних систем. Було також визначено доцільність вибору Google Scholar в якості базової бібліомет-

ричної платформи, а її онтологічної системи – для представлення галузей знання. На завершення Т. В. Симоненко розглянула підходи до створення інструментарію аналітичних обчислень для експертного оцінювання та прогнозування розвитку науки.

Мол. наук. співробітник Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, канд. техн. наук **І. В. Балагура** у своїй доповіді «Визначення інноваційних напрямів у педагогіці» відзначила, що дослідження вітчизняних педагогів слабо висвітлюються в зарубіжних виданнях, крім спеціалістів, які розробляють проблеми педагогіки у фізичному вихованні. Подібні результати засвідчує і аналіз мереж співавторів за базами даних «Україніка наукова» та Google Scholar. Представлений доповідачкою аналіз української патентної бази відображає інноваційний потенціал за напрямом інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, що зумовлено стрімкими процесами інформатизації в освіті та поширенням дистанційного навчання в Україні та світі. На завершення І. В. Балагура наголосила, що українським науковцям у своїх дослідженнях слід зважати на світові тенденції. Було рекомендовано нашим науковцям обирати для публікацій ті закордонні журнальні видання, які мають високий імпаکت-фактор.

Провідний бібліотекар Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» **А. В. Кузнецов** у доповіді «Автоматизація бізнес-процесів проведення наукових заходів» проаналізував діяльність ТОВ «Видавничка служба УРАН» — технологічного інтегратора та оператора низки науково-інформаційних проектів для науки та освіти. Велику увагу доповідач приділив розробленню компанією програмно-технологічних рішень для сфери науково-інформаційної аналітики та індустрії розповсюдження наукової інформації. Підвищений інтерес у учасників семінару викликала інформація про проект «Наукові конференції України», що ґрунтується на технологічній платформі Open Conference Systems. Як зазначив А. В. Кузнецов, цей ресурс комплексно обслуговує процеси організації та проведення наукових конференцій в Україні. Йдеться не тільки про організацію, проведення заходів, а й підготовку публікацій і післяпублікаційну підтримку збірників матеріалів таких заходів. Означений ресурс розвивається на засадах добровільного партнерства університетів України.

Ціла низка виступів була присвячена аналізу можливостей аналітичних інструментаріїв провідних наукометричних систем та альтернативних мережевих інформаційних ресурсів щодо оцінювання наукової сфери України.

Після обміну думками учасники семінару дійшли висновку про доцільність:

- активізації процесу створення профілів вчених, наукових установ і вищих навчальних закладів на бібліометричній платформі Google Scholar. Такі профілі мають розглядатися як Google-декларації результативності їх дослідницької діяльності;
- розроблення навчального курсу з бібліометричних технологій та наукометричних досліджень і започаткування його викладання магістрам, аспірантам та докторантам усіх спеціальностей.

Леонід Костенко,
канд. техн. наук, зав. відділу НБУВ
Олександр Жабін,
наук. співробітник НБУВ

Рекомендації

Міжнародної наукової конференції

«Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору»

4–6 жовтня 2016 р. у Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Інформаційно-бібліотечною радою НАН України, Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук проведено міжнародну наукову конференцію «Бібліотека. Наука. Комунікація : формування національного інформаційного простору».

Конференція продовжила традицію щорічних наукових форумів, започаткованих НБУВ 1989 р.

В центрі уваги учасників конференції перебували проблеми стратегії розвитку наукових бібліотек та формування національного науково-інформаційного простору; визначення пріоритетів та вироблення механізмів реалізації завдань загальнодержавної Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р.

Учасниками конференції обговорено питання місця і ролі бібліотек у структурі сучасних інформаційних комунікацій; основних напрямів інтеграції діяльності бібліотек та їх наукових ресурсів з закладами освіти, установами науки, культури, інформаційними та видавничими центрами України; розвитку партнерства у розбудові інформаційних ресурсів та електронних бібліотек; упровадження новітніх бібліотечних технологій і сервісів; удосконалення системи адресного інформаційного забезпечення наукових досліджень; організації інтелектуального доступу до інформації; особливостей застосування права інтелектуальної власності в інформаційно-комунікаційній діяльності бібліотек; розвитку наукометричних досліджень та використання бібліометричних технологій для активізації наукових досліджень; забезпечення більш тісної інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір.

Роботу кількох секцій та круглих столів було присвячено проблематиці збереження, дослідження й актуалізації в інтелектуальному і духовному житті суспільства вітчизняної рукописної, книжкової та архівної історико-культурної спадщини. Обговорено результати та завдання досліджень з історії книжкової культури України, проблеми введення в електронний науково-інформаційний простір рукописних та книжкових пам'яток, питання місця і ролі бібліотек як інтеграторів і поширювачів біографічного знання, біобібліографічної інформації; традиції, інновації та перспективи збереження і реставрації бібліотечних фондів.

У роботі конференції взяли участь вчені, спеціалісти українських бібліотек і наукових установ, а також колеги, гості з чотирьох зарубіжних країн. У рамках програми конференції відбулося спільне засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук і Асоціації бібліотек України.

У процесі обговорень констатувалося, що бібліотечно-інформаційна галузь перебуває нині на самому вістрі процесів, зумовлених новітньою інформаційною революцією, формуванням суспільства знань і переходом людства до шостого технологічного укладу. В умовах, коли наукова і технічна інформація стає безпосереднім чинником економічного і соціального поступу, мову потрібно вести вже не про поступове вдосконалення діяльності вітчизняних бібліотек, а про необхідність забезпечення їх швидкого, проривного, розвитку

за пріоритетними напрямками, як це відбувається нині у всьому цивілізованому світі.

У зв'язку зі значною інтенсифікацією процесів становлення інформаційного суспільства, конференція констатувала зростаюче значення бібліотек як науково-інформаційних центрів забезпечення суспільного розвитку, зокрема, у сфері наповнення соціальних інформаційних комунікацій якісною, необхідною для динамічного поступу України, інформацією. Бібліотечні установи мають активно використовувати три основні джерела наповнення такими інформаційними ресурсами системи комунікацій: введення в суспільний обіг найактуальніших для сучасного розвитку документів і матеріалів із фондів бібліотек; акумуляцію і розповсюдження нової суспільно значущої інформації; відбір, систематизацію та забезпечення національним користувачам доступу до контенту глобального інформаційного простору.

Вимогою часу є швидке перетворення вітчизняних бібліотек, насамперед спеціалізованих наукових, з традиційних книгозбірень доби друкарської культури на мультиресурсні, мультисервісні центри інтеграції, опрацювання та цілеспрямованого поширення наукової інформації, здатні максимально повно задовольняти стрімко зростаючі інформаційні потреби сфер науки, освіти, культури, державного управління, інноваційного поступу України.

Відзначаючи досягнення у розвитку науково-інформаційної діяльності бібліотек, розглядаючи її завдання і перспективи, учасники конференції водночас були одностайні у думці щодо глибоко помилкової і згубної для майбутнього України недооцінки сучасним політикомом, органами державної влади значення забезпечення широкого доступу до наукової інформації, ролі і місця спеціалізованих наукових бібліотек у вирішенні цього завдання.

Наголошувалося, що впродовж останніх років дуже гострою проблемою стало критичне недофінансування діяльності спеціалізованих наукових бібліотек. Зокрема, бюджетне забезпечення головного науково-інформаційного центру держави – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2016 р. порівняно з 2015-м зменшилося на 10,4 млн грн. Такий стан справ призводить до різкого скорочення інформаційного потенціалу спеціалізованих наукових бібліотек як через майже повне припинення закупівель зарубіжної наукової літератури, обмеження можливостей міжнародного книгообміну, так і через відсутність постійного і широкого доступу до провідних електронних баз світової наукової інформації. Поглиблення фактичної ізоляваності вітчизняного наукового співтовариства від світових ресурсів наукової, науково-технічної інформації з часом не може не позначитися негативно на науково-технічному потенціалі держави.

Брак фінансових ресурсів, різні перепони на рівні законодавчих, інших нормативно-правових актів знівеливали можливості технічного переоснащення бібліотек, упровадження новітніх форм і методів роботи, сучасних бібліотечних сервісів, цільового дистанційного інформаційного забезпечення потреб наукових досліджень через системи електронних комунікацій. Наявні технологічні можливості подальшого розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, до електронних ресурсів якої нині щодоби надходить понад 1 млн 100 тис. запитів, повністю вичерпані і потребують термінової модернізації.

У зимовий період дуже гостро постає проблема енергозабезпечення бібліотек. Холоднеча у читальних залах і книгозховищах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, площа будівель якої становить понад 50 тис. кв. метрів, щороку викликає гостре незадоволення читачів і бібліотекарів.

Незадовільне матеріальне становище бібліотек має і свої жорсткі соціальні виміри. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського через різке скорочення фонду заробітної плати середній зарібок кваліфікованих бібліотечних спеціалістів, з урахуванням переходу установи на неповний робочий тиждень і скасування доплат та надбавок, становить 2,6–2,7 тис. грн., з яких ще й вираховуються податки. Не кращою є ситуація і в інших провідних спеціалізованих наукових бібліотеках. Як результат, визначилася тенденція до відчутного відтоку з наукових бібліотек спеціалістів високої кваліфікації, а також інженерних кадрів, вкрай необхідних для розбудови електронних науково-інформаційних ресурсів, упровадження дистанційних бібліотечних сервісів. Наростає соціальна напруга у бібліотечних колективах. Через фінансові і кадрові проблеми провідні наукові бібліотеки України змушені скорочувати час обслуговування читачів, що суттєво зачіпає інтереси науковців та освітян.

Зазначені негаразди у діяльності спеціалізованих наукових бібліотек викликають значне невдоволення громадськості, що знаходить вияв у численних скаргах, критичних публікаціях на адресу влади у друкованих та електронних ЗМІ, у соціальних мережах, сюжетах телевізійних каналів.

Учасники конференції визнали, що не зважаючи на вкрай скрутні умови, в яких опинилися бібліотеки, нині вживаються певні, хоча й недостатньо скоординовані, заходи щодо поліпшення діяльності спеціалізованих наукових бібліотек. Ініціатива у цій роботі належить, насамперед, самому фаховому співтовариству науковців і бібліотекарів. Водночас, доводиться констатувати, що розроблена під егідою Міністерства культури України Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схвалена Урядом у березні 2016 р., є документом, розрахованим лише на певне покращення роботи публічних бібліотек, підпорядкованих Мінкультури України, а тому вона мало чим може допомогти справі кардинальної модернізації діяльності спеціалізованих наукових бібліотек. У Стратегії, на жаль, жодного слова не сказано про стратегічні завдання щодо задоволення інформаційних потреб науки, технологічного, інноваційного та соціального розвитку, роль і місце бібліотек у цій роботі. Комп'ютеризація тлумачиться не як упровадження новітніх інтелектуальних технологій для створення і оперування великими масивами знань, сервісів, покликаних забезпечити цільове інформування дослідницьких колективів, а просто – як оснащення бібліотек комп'ютерами для надання їм доступу до мережі Інтернет.

Існує потенційна небезпека того, що недостатнє опрацювання визначальних проблем розвитку наукової бібліотечно-інформаційної справи може у подальшому втілюватися у неефективні, а то й хибні, управлінські, організаційні рішення, зокрема, щодо формування напрямів діяльності бібліотек, цільових програм і проєктів, визначення обсягів і пріоритетів їх фінансування.

Зважаючи на викладене, спеціалізованим науковим бібліотекам, фаховому бібліотечному співтовариству необхідно спільними зусиллями розробити та запропонувати серйозні корективи курсу розвитку бібліотечно-інформаційної роботи. Нагальною потребою є розроблення

спеціальної стратегії розвитку наукових бібліотек, точніше – стратегії науково-інформаційного забезпечення науки, вищої освіти на найближчі десятиліття. Стратегія розвитку наукових бібліотек мусить бути спрямована на всебічний розвиток національного наукового інформаційного ресурсу, цілеспрямоване і максимально повне задоволення потреб наукових колективів і вчених, котрі здійснюють дослідження з пріоритетних напрямів науки і техніки, а також на утвердження провідної ролі наукових бібліотек у розбудові цілісного і багатокomпонентного національного науково-інформаційного простору.

У своїй діяльності спеціалізованим науковим бібліотекам слід виходити з того, що нині у формуванні національного наукового інформаційного ресурсу беруть участь численні державні і недержавні центри науково-технічної інформації; спеціалізовані науково-інформаційні мережі, які створюються академіями наук, міністерствами й відомствами, науковими інститутами і університетами, регіональними органами влади, видавництвами та редакціями фахових періодичних видань, книготорговельними організаціями, іншими структурами, функцією яких є підтримка інноваційної діяльності, на решті – науковими товариствами та асоціаціями вчених. Наукові бібліотеки мусять виступати інтегратором всього простору наукових комунікацій. Вони мають для цього системні можливості і повинні не лише надавати дослідникам інформаційний ресурс, але й орієнтувати їх у всьому обширі наукової інформації. Це зробить їх більш затребуваними науковим і освітянським співтовариством.

Розроблення сучасної стратегії розвитку бібліотечної науково-інформаційної справи вимагає значних інтелектуальних зусиль всього фахового бібліотечного співтовариства, теоретичних напрацювань, обов'язкової організації широких фахових обговорень за участю вчених і спеціалістів, які представляють установи Національної академії наук України, галузевих національних академій наук, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України та інших відомств. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського готова взяти найактивнішу участь у цій роботі, оскільки має значні теоретичні надбання з розроблення проблем стратегії розвитку бібліотечної справи, розбудови національного науково-інформаційного простору.

І. Конференція ухвалила рішення звернутися від імені її учасників до Президента України, Верховної Ради України, її профільних комітетів, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України, Національної академії наук України, галузевих національних академій наук, провідних наукових установ та бібліотек України з низкою пропозицій і рекомендацій щодо здійснення першочергових заходів, спрямованих на забезпечення пріоритетного розвитку бібліотечно-інформаційної галузі, розбудову національного науково-інформаційного простору як завдань, визначених сучасною інформаційною революцією та становленням суспільства знань, в якому інформація перетворюється на визначальну продуктивну силу суспільства.

1. Звернути належну увагу на невідповідність сучасного стану фінансового, матеріально-технічного, технологічного та кадрового забезпечення бібліотечно-інформаційної сфери завданням інформаційної підтримки піднесення економіки, розвитку освіти, науки та культури України, розбудови демократичної держави, відкритого громадянського суспільства, які

виконуються спеціалізованими науковими бібліотеками. Вжити невідкладних заходів щодо створення системи гарантованого бюджетного фінансування спеціалізованих наукових бібліотек, посилення соціального захисту їх працівників.

2. У процесі реалізації державної політики з розвитку бібліотечно-інформаційної галузі дотримуватися збалансованості у стратегічному плануванні, нормативному, матеріально-технічному та фінансовому забезпеченні як культурно-освітніх, так і науково-інформаційних напрямів діяльності бібліотек, уникаючи при цьому ухвалення необґрунтованих уніфікуючих рішень.

3. Внести зміни до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» з метою адекватного відображення у ньому нових реалій, пов'язаних з пріоритетністю інтеграції, зберігання та функціонування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, розвитком новітніх електронних бібліотечних сервісів, збереженням рукописних і книжкових пам'яток України, удосконаленням системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

4. Усунути існуючі розбіжності між законами України «Про науково-технічну інформацію» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» у тлумаченні сутності і правового статусу науково-інформаційної діяльності. Взяти при цьому до уваги, що в усьому світі вона вважається важливим окремим різновидом, невід'ємним складником наукової діяльності. Недооцінка в Україні ролі і значення наукової інформації, забезпечення нею дослідницького процесу за «залишковим принципом» вкрай негативно позначається на розвитку вітчизняної науки. Значною мірою такий підхід призвів до її відчутної ізоляції від світових наукових та інноваційних процесів. На відміну від патентування, ліцензування, стандартизації, метрології та контролю якості, науково-технічного консультування, унормуванням яких фактично обмежується чинний Закон України «Про науково-технічну інформацію», науково-інформаційна діяльність під впливом інформаційної революції, формування елементів суспільства знань (знаннєвого суспільства) перетворилася на важливий напрям наукової діяльності, пов'язаний з інтеграцією наукової інформації, її складним, наукомістким дослідницьким опрацюванням, створенням оригінальних високоінтелектуальних електронних інформаційних продуктів.

5. Здійснити оновлення та узгодження вітчизняного законодавства з питань авторського права та інтелектуальної власності (насамперед, закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про обов'язковий примірник документів») щодо правил, умов формування та використання бібліотеками фондів документів на електронних носіях, створення, за фінансової підтримки держави, масштабних е-бібліотек вільного доступу. Уможливити представлення бібліотеками у відкритому мережевому доступі електронних версій нових суспільно значущих видань, насамперед наукового, освітнього, суспільно-політичного та культурологічного спрямування, створених або опублікованих за кошти державного бюджету.

6. Для забезпечення дієвої участі вчених і спеціалістів бібліотечної сфери у реалізації Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», здійснення науково-методичної підтримки та громадського контролю виконання її завдань активізувати роботу Міжвідомчої координаційної ради з питань роботи бібліотек, утворити при Міністерстві культури України міжвідомчі робочі групи за окремими, визначеними згадуваною Стратегією, напрямками.

7. З урахуванням специфіки завдань, що вирішуються спеціалізованими науковими бібліотеками, та в інтересах роз-

витку тісної координації їх зусиль, поглиблення інтеграції науково-інформаційної, науково-дослідної, науково-аналітичної та методичної діяльності, забезпечення формування консолідованого національного науково-інформаційного простору, сприяння раціональному використанню фінансових і технічних ресурсів перетворити Асоціацію бібліотек України на Асоціацію наукових бібліотек України – науково-консультативний орган при Національній академії наук України. Розбудовувати діяльність АНБУ в тісній співпраці з національними галузевими академіями наук, міністерствами освіти і науки та культури України, Українською бібліотечною асоціацією.

Вважати пріоритетним завданням АНБУ вироблення та реалізацію стратегії діяльності спеціалізованих наукових бібліотек у науково-інформаційному забезпеченні потреб науки, вищої освіти, культури, державного управління, інноваційного розвитку України на найближчі десятиліття.

8. З метою підвищення ефективності організації, посилення координації фундаментальних та прикладних наукових досліджень, спрямованих на розв'язання нагальних проблем розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, а також консолідації творчого потенціалу наукових інституцій та вчених бібліотекознавчої галузі відповідно до завдань Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року утворити Міжвідомчу координаційну раду з науково-дослідних робіт у бібліотечно-інформаційній галузі на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розробити технологічну платформу для функціонування електронного інтегрованого ресурсу з інформування про наукові розробки в галузі бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства.

9. Для вдосконалення нормативно-методичної бази бібліотечно-інформаційної діяльності та стандартизації бібліотечної справи України організувати, за підтримки Українського інституту науково-технічної експертизи і інформації як державної наукової установи, уповноваженої на здійснення функцій секретаріату ТК 144 «Інформація і документація», підкомітет «Бібліотечна діяльність» у складі Технічного комітету стандартизації ТК 144 «Інформація і документація» на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

10. Для забезпечення успішного переходу вітчизняних бібліотек на використання нових національних стандартів України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, а саме: ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT) «Information and ocumentation – International library statistics: Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика»; ДСТУ ISO 16439:2016 (ISO 16439:2014, IDT) «Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries: Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек»; ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT) «Information and documentation – Library performance indicators: Інформація та документація. Показники функціонування бібліотек» підтримати ініціативу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо створення міжвідомчої робочої групи з підготовки уніфікованого робочого перекладу зазначених національних стандартів та розроблення науково-методичних рекомендацій щодо їх запровадження.

11. У процесі розроблення та практичного впровадження нових критеріїв оцінювання ефективності науково-дослідної діяльності спеціалізованих наукових бібліотек посилити увагу до показників формування ними власних електронних інформаційних ресурсів, створення науково-аналітичних

інформаційних продуктів, баз даних та інших об'єктів інтелектуальної власності.

12. Віднести розвиток електронних ресурсів спеціалізованих наукових бібліотек до головних пріоритетів їх діяльності; усунути існуючі штучні перешкоди на шляху технічного переоснащення наукових бібліотек. Передбачити можливість здійснення провідними спеціалізованими науковими бібліотеками закупівель комп'ютерної, мережевої та суміжної з нею периферійної техніки як технологічного, а не офісного, обладнання.

13. Внести зміни до законодавчих, інших нормативно-правових актів, які упорядковують питання оцифрування, одержання провідними спеціалізованими науковими бібліотеками від наукових установ, закладів освіти, авторів і видавництва обов'язкових електронних примірників видань України (у першу чергу наукових: авторефератів, дисертацій, монографій, підручників, матеріалів конференцій тощо), уможлививши вільне залучення їх до електронного обслуговування користувачів з науковою та навчальною метою. Врахувати при цьому, що категорична відмова Міністерства освіти і науки України (з 2011 р.) передавати електронні версії авторефератів дисертацій до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з посиланнями на чинне законодавство про обов'язковий примірник документів до цього часу викликає гостре невдоволення наукового співтовариства.

14. Ініціювати зміни в нормативно-правових актах України щодо вдосконалення механізму контролю та відповідальності за доставляння обов'язкових примірників документів, у тому числі електронних видань (закон України «Про обов'язковий примірник документів», постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10.03.2002 р. № 608).

15. Забезпечити системну підтримку поглибленню співробітництва спеціалізованих наукових бібліотек з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, науковими установами, університетами, громадськими організаціями, видавництвами, ЗМІ та іншими інституціями з метою формування інтегрованих бібліотечно-інформаційних та аналітично-інформаційних ресурсів, удосконалення організаційно-методичних засад розвитку бібліотечного сегмента національного інформаційного простору.

16. Надати пріоритетного значення організації проблемно-орієнтованих бібліотечних веб-порталів загальнодержавного характеру на базі національних спеціалізованих наукових бібліотек, створенню інтегрованих електронних бібліотек, зорієнтованих на потреби окремих категорій кваліфікованих користувачів.

17. Сприяти ухваленню Верховною Радою України Закону України «Про приєднання України до «Угоди про ввезення матеріалів освітнього, наукового та культурного характеру», затвердженої П'ятою сесією Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури (1950 р.) та «Найробським протоколом» (1976 р.), за якими предмети міжнародного книгообміну відносяться до числа документів, а не товарів, а тому звільняються від оподаткування та митного оформлення. Взяти при цьому до уваги, що за даними ЮНЕСКО, до цієї Угоди приєдналися всі країни Європи та 7 держав на просторах колишнього СРСР.

18. Відновити, визначивши в оновленому законодавстві про державні закупівлі, можливості здійснення попередньої оплати (передплати на наступні календарні роки) за окремими бюджетними програмами онлайн-доступу бібліотек, наукових інститутів та університетів до провідних зарубіжних електронних баз наукової інформації, як це було вже раніше

передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 р. № 741, але потім необґрунтовано скасовано у березні 2014 р.

19. Розв'язати питання щодо надання провідним спеціалізованим науковим бібліотекам можливостей здійснення оперативних закупівель наукових видань, іншої суспільно важливої літератури поза довготривалими процедурами державних закупівель та відшукати фінансові можливості для поповнення їх фондів.

20. Сприяти розвитку співпраці бібліотек з Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів, іншими громадськими видавничими та інформаційними організаціями у галузі вироблення механізмів модернізації державної інформаційної та видавничої політики, зокрема, щодо програм бюджетної підтримки книговидання в інтересах поповнення бібліотечних фондів, здійснення бібліотеками закупівель друкованої продукції, документів на усіх інших видах носіїв.

21. Забезпечити нормативне врегулювання питань формування мережі віддалених користувачів для тих електронних ресурсів бібліотек, які не можуть відкрито оприлюднюватися у мережі Інтернет через обмеження, встановлені законодавством про авторське право, зокрема, шляхом упорядкування створення та функціонування віртуальних читальних залів у провідних спеціалізованих наукових та публічних бібліотеках, а також у наукових установах та спеціалізованих наукових бібліотеках вищих навчальних закладів. Передбачити на найближчу перспективу розбудову в Україні системи єдиного електронного читачького квитка, який уможливив би доступ віддаленим користувачам через мережу Інтернет до ресурсів різних бібліотечних установ – як це робиться нині у більшості провідних зарубіжних країн.

22. Створити на основі, розроблених Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, проектних рішень інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки» єдину загальнодержавну систему бібліометричного моніторингу наукових комунікацій для експертного оцінювання та прогнозування розвитку дослідницької діяльності.

23. Запровадити викладання магістрам, аспірантам, докторантам усіх спеціальностей, фахівцям науково-організаційних та управлінських структур, у рамках підвищення їхньої кваліфікації, навчального курсу з бібліометричних технологій та наукометричних досліджень.

24. Сприяти пріоритетній модернізації матеріально-технічної бази Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка належить до двадцяти найбільших бібліотек світу, Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, бібліотек галузевих національних академій наук, інших провідних наукових бібліотек України, котрі роблять найбільший внесок у забезпечення зростаючих інформаційних потреб сфер науки, освіти, культури, державного управління.

25. З урахуванням зумовлених інформаційною революцією якісних змін самого характеру сучасної бібліотечно-інформаційної роботи, зростання вимог до кваліфікаційного складу бібліотечних ІТ-спеціалістів (інженерних працівників) внести корективи до системи оплати їхньої праці, прирівнявши їх до інших категорій бібліотечних фахівців.

II. Учасники конференції закликають бібліотекарів, вчених, спеціалістів бібліотечної сфери, які здійснюють забезпечення інформаційних потреб сфер науки, освіти, культури, державного управління:

1. Спільними зусиллями, ґрунтуючись на новітніх законодав-

чих, інших нормативно-правових актах та стандартах, що регламентують функціонування бібліотечно-інформаційної сфери, розробити стратегію розвитку спеціалізованих наукових бібліотек, науково-інформаційного забезпечення науки і вищої освіти, формування національного науково-інформаційного простору на найближчі десятиліття та домогтися підтримки її реалізації органами державної влади і управління.

2. Спрямувати зусилля на розбудову системи цільового інформаційно-аналітичного забезпечення виконання дослідницькими колективами академічних та відомчих наукових установ, закладів освіти завдань державних наукових, науково-технічних і культурних програм, академічних дослідницьких програм та координаційних планів з пріоритетних наукових напрямів, ґрунтуючи цю роботу на укладанні договорів про співпрацю з заінтересованими науковими установами та навчальними закладами.

3. Розвивати систему бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі тісної інтеграції зусиль і можливостей бібліотек з науковими установами, закладами освіти, інформаційними центрами, архівами та музеями, видавництвами, редакціями наукових періодичних видань. Широко практикувати у цій роботі реалізацію спільних дослідницьких, інформаційних програм і проєктів, координаційних планів, прямих та багатосторонніх угод про співпрацю; узгоджувати дії щодо впровадження нових стандартів бібліотечно-інформаційної роботи, технічних умов та параметрів формування і поширення наукової інформації.

4. Приділяти першочергову увагу освоєнню і широкому впровадженню в практику роботи бібліотек сучасних методів управління цифровими колекціями та технологій електронного обслуговування. Зосередити зусилля на розгортанні комплексів дистанційних бібліотечно-інформаційних послуг і веб-сервісів (віртуальних читальних залів, особистих віртуальних кабінетів читачів, інтерактивних інформаційних служб) для забезпечення оперативного доступу наукових установ, закладів освіти та індивідуальних читачів до внутрішніх і зовнішніх джерел наукової інформації через інтернет-, екстранет- та інтранет-мережі, надаючи при цьому пріоритетного значення формуванню ресурсів широкого доступу. Констатуючи стрімке зростання аудиторії, яка користується мобільними гаджетами, сприяти активізації впровадження в процес бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів мобільних технологій – QR-кодів, мобільних додатків, СМС-бібліотек.

5. З метою активізації розбудови цілісного національного науково-інформаційного простору та забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів на основі інтеграційних проєктів долучитися до формування інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», започаткованого Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

6. Сприяти максимально повному інформаційному наповненню репозиторію «Наукова періодика України», розгорнутому Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, враховуючи при цьому великі інформаційно-технологічні переваги, пов'язані з забезпеченням його сучасними інтелектуальними пошуковими системами та можливостями індексування публікацій у провідних бібліометричних системах, що суттєво (в рази) збільшує запитуваність і цитованість матеріалів наукових журналів та продовжуваних видань, сприяє підвищенню їх наукового авторитету.

7. Взяти участь у започаткованому Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського формуванні фундаментальної електронної наукової бібліотеки «Україніка» як національної книжкової та документної колекції.

8. Підтримати ініціативу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо формування електронного Українського національного біографічного архіву, долучитися до реалізації цього віртуального науково-інформаційного проєкту шляхом участі у роботі віртуальної біобібліографічної лабораторії, покликаної сформувати масштабний інформаційний ресурс про людський потенціал України крізь віки у персоналіях представників усіх регіонів Батьківщини та зарубіжного українства.

9. Розгорнути систематичне формування корпоративного каталогу бібліотек наукових установ Національної академії наук України на технічній платформі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

10. Забезпечити суттєве розширення експертної, консультативної, інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек та інформаційних підрозділів наукових установ, закладів освіти, спрямованої на інтеграцію, опрацювання та цільове поширення у вигляді завершених та готових для ефективного оперативного використання інформаційних продуктів суспільно затребуваної інформації з актуальних питань соціально-економічного, суспільно-політичного, науково-технічного, інноваційного, культурного розвитку.

11. Враховуючи особливу актуальність проблеми збереження і зміцнення національної ідентичності, протидії інформаційним загрозам Україні, ініціювати визначення на державному рівні із залученням представників громадськості та експертного середовища консенсусного підходу до формування національної пам'яті, її ключових смислів, поширення яких є важливим для української спільноти, розробити рекомендації щодо просування ключових смислів національної пам'яті в соціокультурному дискурсі бібліотек.

12. Започаткувати спільно з Інформаційно-бібліотечною радою НАН України широке фахове обговорення проблем удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності з метою формування цілісної, ефективної системи цільового забезпечення потреб фундаментальної і прикладної науки з залученням вчених і спеціалістів наукових бібліотек, академічних установ та вищих навчальних закладів.

13. Активізувати систематичне вивчення проблем читання, інформаційних потреб, інтересів різних категорій читачів, установ та організацій, поклавши отримані результати в основу практичної діяльності з модернізації бібліотечно-інформаційної справи, збагачення форм і методів роботи бібліотек.

14. Здійснювати на постійній основі, з залученням допомоги зарубіжних інформаційних установ, системні заходи, спрямовані на підвищення інформаційної компетентності читачів-науковців, виховання у них культури систематичного читання наукової літератури іноземними мовами.

15. Розвивати науково-дослідну роботу бібліотек, удосконалювати підготовку кадрів спеціалістів вищої кваліфікації, підвищення кваліфікації працівників за напрямками пріоритетного забезпечення адаптації бібліотек до умов утвердження цифрової, мережевої культури, прискореної трансформації бібліотечно-інформаційної справи відповідно до вимог інформаційної революції та формування суспільства знань.

16. У стислі терміни привести наукові фахові періодичні видання бібліотечно-інформаційного профілю у відповідність з європейськими стандартами з метою включення їх до світових систем бібліометричної інформації, створити умови для більш широкого залучення до співпраці зарубіжних авторів та просування праць вітчизняних спеціалістів у галузі соціальних комунікацій до зарубіжних наукових видань.

17. Забезпечити надання бібліотеками як фаховими центрами інформаційних комунікацій методичної і практичної допо-

моги науковим установам та закладам освіти у справі вдосконалення організації і функціонування їхніх веб-сайтів, електронних інформаційних ресурсів, приведення їх у відповідність з можливостями і вимогами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

18. Вжити заходів щодо активізації й підвищення науково-методичного рівня використання бібліотеками соціальних мереж, блогосфери для пропаганди знань, можливостей використання читачами друкованих і електронних ресурсів бібліотек, пропаганди досягнень вітчизняних бібліотек, формування у суспільстві сприятливої для їх функціонування атмосфери. У використанні блогів, соціальних мереж дотримуватися корпоративної етики, уникаючи самореклами за рахунок необґрунтованих випадів проти інших бібліотек, вчених та спеціалістів бібліотечної галузі.

19. З метою збереження, вивчення та введення в активний інформаційний обіг наукової та культурної спадщини українського народу, інших етнічних груп населення, реалізувати на основі прямих договорів і формування скоординованих планів наукових досліджень та інформаційно-технічних заходів спільні з зарубіжними бібліотеками, науковими установами, інформаційними центрами, фондами та громадськими організаціями проекти оцифрування документів, підготовки наукових каталогів, бібліографій, формування баз даних та комплексних, у тому числі біобібліографічних та повнотекстових, ресурсів на електронних носіях.

20. У роботі з книжковими пам'ятками взяти за основу розроблені Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського «Положення про книжкові пам'ятки, рідкісні та цінні фонди (колекції), що зберігаються в установах Національної академії наук України» та «Правила користування книжковими пам'ятками, рідкісними та цінними фондами».

21. Активізувати співпрацю у галузі збереження, консервації документів у бібліотеках, музеях та архівах України на основі двосторонніх чи багатосторонніх угод, а також ініціювати розроблення нової державної програми збереження і захисту фондів у рамках сучасного реформування бібліотечної справи.

22. Посилити увагу до забезпечення збереження рукописних та книжкових історико-культурних фондів бібліотек. Зважаючи на загострення криміногенної ситуації навколо бібліотек, активізувати взаємний обмін інформацією щодо потенційних загроз бібліотечним фондам.

23. Активізувати роботу щодо захисту об'єктів права інтелектуальної власності – електронних каталогів, баз та банків інформації, інших інформаційних ресурсів, які створюються вітчизняними бібліотеками, а також щодо забезпечення охорони й правомірного використання інтелектуальних надбань вчених і спеціалістів бібліотечних установ.

24. Сприяти розширенню міжнародного співробітництва спеціалізованих наукових бібліотек, участі їх у реалізації двосторонніх та багатосторонніх науково-дослідних, науково-інформаційних проєктів, які організовуються світовими та регіональними бібліотечними і культурологічними асоціаціями, Міжнародною асоціацією академії наук (МАН), Українським комітетом славистів.

25. З метою підвищення ролі бібліотек у суспільних процесах, формування позитивного іміджу та позиціонування бібліотечних установ як наукових, освітніх, культурних, громадських центрів посилити їх взаємодію із засобами масової комунікації, сприяти відкритості і прозорості їхньої діяльності. Впроваджувати комплексні підходи до організації роботи бібліотек з громадськістю, ЗМІ, читачами, зокрема шляхом створення при бібліотеках прес-служб, використання соціальних мереж та блогосфери, організації прес-турів та прес-конференцій, навчальних семінарів, майстер-класів, презентацій, читачьких конференцій, проведення опитувань громадської думки.

26. Вживати систематичних цілеспрямованих заходів щодо формування у бібліотечному співтоваристві нового стилю мислення і ділової поведінки на основі категорій і понять сучасної цифрової культури. З метою підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців забезпечити включення до програм перепідготовки кадрів тематики, пов'язаної із цифровим кураторством (формування електронних ресурсів, контент-менеджмент, інтерактивне електронне бібліотечне обслуговування).

Оргкомітет конференції

Науковій бібліотеці Інституту історії України НАН України – 80

Влітку 2016 р. науковці, читацька громада відзначали 80-річчя від дня заснування Інституту історії України НАН України. Відповідно до постанови ЦК КП(Б)У про заснування науково-дослідної установи історичного профілю в системі Академії наук УСРР 23 липня 1936 р. був створений Інститут історії України НАН України.

Одночасно з Інститутом розпочала своє існування й наукова бібліотека. 22 грудня 1936 р. з'явився перший запис в інвентарній книзі, що поклав початок функціонуванню цього важливого для науково-дослідного інституту підрозділу.

Значну частину надбаного бібліотечного фонду становили унікальні стародруки, дорадянські видання. Документально оформлених на належному рівні паперів про джерела поповнення бібліотеки, на жаль, не збереглося. Правда, частково пояснити ситуацію можуть самі книги, а, точніше, ескібриси або штампи на них, дарчі підписи. Вони дають змогу прослідкувати «шлях» видання від друкарні через різних власників до бібліотеки Інституту історії України.

Велика кількість друкованої продукції надійшла до бібліотеки в різний час з приватних бібліотек В. Б. Антоновича, М. С. Грушевського, Д. І. Дорошенка, П. Г. Житецького, А. П. Ковалівського, М. М. Кордуби, І. Г. Турцевича, інших відомих учених. Особливо багато видань було надіслано з різних регіонів України і Росії до бібліотеки тогочасної Всеукраїнської Асоціації марксистсько-ленінських інститутів, а вже звідти вони потрапили до бібліотеки новоствореного Інституту історії України. Завдяки наполегливій праці співробітників Інституту за порівняно короткий час вдалося зібрати та укомплектувати унікальну за своєю науковою цінністю книгозбірню, яка стала невичерпним джерелом знань для багатьох поколінь суспільствознавців, у першу чергу істориків.

У роки радянсько-німецької війни більшість книжкового фонду залишилася в окупованому німецькими військами Києві. Нацистські загарбники завдали величезних збитків науковим установам міста, у т. ч. і бібліотекам. Ось як писала про ті часи Н. Полонська-Василенко: «Холодні приміщення, зруйновані бібліотеки, перекидання інститутів з одного приміщення до другого. В січні 1942 р. Українську Академію Наук закрили. Багато скарбів, зокрема книжкових, вивезено окупантами до Німеччини».

На момент повернення Інституту до Києва у 1944 р. фонди бібліотеки нараховували менше 20 тисяч книжок. Багато видань зникло, значна частина книжкового фонду була зіпсована. Тому бібліотека почала посилено комплектуватися: закупували літературу в магазинах, на букіністичних розкладках, розшукували, проводили обмін з іншими установами і, по можливості, доукомплектовували втрачені видання.

Певна частина книжкового фонду потрапила до бібліотеки Інституту після ліквідації його львівського відділу у 1946 р. Більше 11 тисяч книжок було передано до бібліотеки після входження до складу Інституту Комісії з історії Великої Вітчизняної війни АН УРСР. Оскільки всі каталоги під час війни загинули, багато часу співробітники бібліотеки витрачали на відновлення каталогів, передусім алфавітного. Вже наприкінці 1949 р. цю роботу вдалося завершити.

У жовтні 1950-го було утворено так званий спецфонд, до якого потрапили книги зарубіжної україністики та окремі ви-

дання 1920–1930-х рр. На довгі роки вони стали майже недосяжними для основної маси фахівців.

З 1960 р., після переїзду Інституту до будинку по вулиці Кірова (нині – М. Грушевського), 4, книжкові фонди постійно зберігаються в п'яти спеціальних книгосховищах. Видання розташовані за тематикою й розділені за хронологічним принципом. У розпорядженні користувачів є велика кількість біографічних довідників і покажчиків з історії, енциклопедій, словників, альбомів, атласів тощо. Додатково зібрано літературу з філософії, психології, логіки, політології, яка також має відповідні підрозділи. Та найбільшу цінність для науковців, зрозуміло, становлять історичні праці, які в хронологічному порядку розміщено за розділами «Історія України», «Історія СРСР» і «Загальна історія», «Допоміжні історичні дисципліни», «Енциклопедії, словники», «Історичне краєзнавство» та ін.

У процесі творчих пошуків учені насамперед спираються на документальні джерела – опубліковані літописи, законодавчі акти, збірки документів з певних проблем чи певного історичного періоду, яких у бібліотеці налічується багато сотень. Це, зокрема, фундаментальні публікації про козаччину «Джерела до історії України-Руси», «Архив Юго-Западной России», «Акты Западной России» та ін.; епохальний твір М. Грушевського «Історія України-Руси»; найкращі надбання української історіографічної спадщини – твори В. Антоновича, Д. Багалія, В. Голобуцького, М. Костомарова, П. Куліша, О. Лазаревського, М. Маркевича, Д. Яворницького.

Не можна не згадати численні комплекти старовинних журналів. Самі назви красномовно засвідчують тематичну спрямованість цих періодичних видань. Особливе місце у бібліотечних фондах займає часопис «Киевская старина» (1882–1906), переважна більшість номерів якого належала раніше бібліотеці Київської духовної академії. Користуються підвищеним попитом у дослідників «Записки НТШ» (1892–1937), «Літературно-науковий вістник» (1898–1931), «Отечественные записки» (1846–1884), «Русская старина» (1870–1907), «Русский вестник» (1819–1905), «Труды Киевской духовной академии» (1862–1911), «Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских» (1846–1848, 1858–1915), «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца» (1888–1896, 1898–1914) та ін. На зберіганні є і повний комплект «Українського історичного журналу» (з 1957 р.).

Із здобуттям Україною незалежності спецфонд бібліотеки був ліквідований. Вчені отримали доступ до раніше заборонених праць. Таким чином, наукова бібліотека Інституту перетворилася на осередок поглибленого вивчення минулого України на основі достовірних джерел.

Усі надходження до бібліотеки оперативно відображаються в алфавітному та систематичному каталогах. В останні десятиліття тут з'явилися нові тематичні підрозділи, зокрема, «Голокост», «Етнополітика», «Історична біографістика», «Історія окремих народів на території України», «Історія ОУН та УПА», «Національна пам'ять», «Персоналії істориків», «Політика і держава», «Політичні партії України», «Регіональна історія», «Україна незалежна».

Новий етап діяльності наукової бібліотеки розпочався із технічною «революцією» в Інституті, що відбулася на зламі століть. Упровадження комп'ютерних технологій дало змогу

органічно поєднати традиційні й нові форми інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів.

1 квітня 2003 р. бібліотеку реорганізували в науково-інформаційний відділ Інституту (зараз – відділ науково-технічної інформації). Нині тут працює чотири співробітники: зав. відділу Л. Я. Муха, головний бібліограф І. Л. Островська, два провідних бібліотекарі – О. І. Ваславик і А. В. Невмержицька. Працівниками відділу науково-технічної інформації ведеться електронний каталог бази даних Інституту, який постійно поповнюється новими надходженнями вітчизняної та іноземної літератури. Також в електронному варіанті у міру надходження реєструються періодичні видання, ведеться розпис картотеки праць співробітників Інституту. За 2006–2015 рр. картотека «Праці співробітників Інституту історії України НАН України» поповнилася 10 140 картками і нині налічує 19 720 електронних документів.

Інститутська бібліотека активно допомагає науковцям у їх нагнених і наполегливій праці. Так, упродовж 2003–2013 рр. наші працівники здійснювали інформаційно-бібліотечне забезпечення підготовки до друку багатотомної «Енциклопедії історії України», інших фундаментальних видань з вітчизняної історії. Ще на початку 80-х рр. співробітники бібліотеки розпочали наповнення каталогу «Історія міста Києва». Завдяки цій наполегливій і копійчій роботі у 2000–2001 рр. вийшов друком науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія міста Києва з найдавніших часів до 2000 року: Науко.-допом. бібліогр. покажчик» (у 3 т., 14 кн.). Покажчик вміщує полімовні бібліографічні відомості про книжкові та періодичні видання, що вийшли на теренах України і за її межами та висвітлюють історію, культуру міста Києва з XVII ст. до 2000 р.

У друкованому органі Інституту історії України та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України «Український історичний журнал», який виходить у Києві з 1957 р., співробітниками відділу ведуться постійні рубрики: «Нові надходження до бібліотеки Інституту історії України НАН України» та «Наукова література, видана Інститутом історії України НАН України».

З 1968 р. ми друкуємо «Український історичний журнал: Систематичний покажчик». Покажчик видається за постановою вченої ради Інституту. Працівниками відділу науково-технічної інформації Інституту історії України підготовлено систематичний покажчик змісту журналу за 2002–2011 рр., який є продовженням попередніх випусків. Розташування матеріалу в покажчику систематичне. Великої зручності йому надає іменний покажчик.

Підготовлено і видано «Праці Інституту історії України НАН України (1988–2005рр.): Бібліографічний покажчик» / уклад.: Л. Я. Муха, І. Л. Островська, А. В. Невмержицька, І. В. Рознюк. – К., 2006. – 597 с. У посібнику відображенні всі видання Інституту історії за останні 18 років, які друкувалися на власній поліграфічній базі.

Одним із важливих напрямів діяльності відділу науково-технічної інформації є підготовка і публікація «Каталогу видань Інституту історії України НАН України», який був започаткований у 2006 р.

У каталозі відбита наукова продукція Інституту, яка видається поліграфічною дільницею комп'ютерно-видавничого відділу. Каталог знайомить наукову та культурну громадськість з видавничою діяльністю провідного закладу в галузі вітчизняної історії. Представлені видання дають уявлення про основні напрями наукової діяльності Інституту.

Працівники відділу постійно організовують книжкові виставки до наукових конференцій, методологічних семінарів, круглих столів тощо. Цікаві експозиції наукових видань були організовані під час проведення таких заходів, як: «Вітчизняна війна 1812 року в контексті поступу всесвітньої історії», «Сучасна українська історіографія в інтелектуальних вимірах пострадянського культурного простору», «Ментальні мапи як інструментарій історика», «Перспективи вивчення історії Української революції (з нагоди 95-ї річниці проголошення УНР)», «Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні засади державотворення», «Історія сталінізму. Радянські нації та національна політика у 1920–1950-х роках», «Світовий досвід збереження культурно-історичних цінностей в умовах глобалізації», «Викладання більшових точок історії України ХХ століття у школах», «Суспільно-політична модернізація в країнах світу та її демократичний потенціал», «Візантійська спадщина Русі-України (X–XVII ст.)», «Українська гетьманська держава на соціополітичній мапі ранньомодерної Європи: типове й унікальне», «Національне питання в Україні: виклики сучасності, уроки історії», «Кримська (Ялтинська) конференція 1945 року: історичні уроки та актуальні проблеми світового устрою», «Перебудова: український контекст (до 30-річчя проголошення курсу)», «Шлях до незалежності: до 25-річчя прийняття Декларації про державний суверенітет України», «Історик та влада: наукові школи, генерації, співтовариства».

Упродовж останніх десятиліть відділ науково-технічної інформації веде активну роботу щодо розповсюдження з обмінно-резервного фонду наукової літератури, видрукованої редакційно-видавничим відділом Інституту. Література передається по книгообміну та як дари різним вищим навчальним закладам, установам, організаціям, окремим особам, які виявляють інтерес до історії України, тощо.

На базі Інституту історії України НАН України проходять навчальну практику студенти вищів, а саме: Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Київського університету ім. Б. Грінченка. Відділ науково-технічної інформації проводить практичні заняття з каталогізацій, обробки документів, з користування каталогами (алфавітним, систематичним, авторефератів та дисертацій, картотекою праць співробітників Інституту, каталогами іноземних видань), підбирає наукову літературу для написання дипломних та курсових робіт.

Відділ науково-технічної інформації плідно співпрацює з «Київською Малою академією наук учнівської молоді», секціями «Історія України», «Всесвітня історія» та секцією «Історичне краєзнавство», допомагаючи творчо обдарованим учням-членам МАН науковою літературою для написання науково-дослідних робіт. Кожного року співробітники відділу підбирають з обмінно-резервного фонду книжки для нагородження переможців ІІ (міського) етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів-членів МАН секцій відділення історії, а також учителів шкіл та членів журі.

Сучасний стан наукової бібліотеки, її досягнення і успіхи – це результат багаторічної копійчкої праці всіх поколінь її керівників, співробітників, фахівців, відданих обраній професії, основна мета якої – забезпечення збереження історико-культурної пам'яті українського народу.

Людмила Муха,
зав. відділу наук.-техн. інформації
Інституту історії України НАН України

Показчик змісту журналу «Бібліотечний вісник» за 2016 рік

- Дубровіна Л., Ковальчук Г.** Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського № 1 с. 3–11
- Воскобойнікова-Гузєва О.** Соціокомунікаційна діяльність бібліотек України в новітніх умовах № 1 с. 12–17
- Гранчак Т.** Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг № 1 с. 18–29
- Матяш І.** «Світова бібліотека українки» Євгена Слабченка як ідея і культурологічний проект народної дипломатії № 1 с. 30–40
- Стришенець Н.** Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access»): особливості впровадження № 1 с. 41–45
- Романуха З., Швецова-Водка Г.** Термінологія бібліографічного інформування № 1 с. 46–51
- Соколов В.** Дослідження суперекслібриса у сучасному книгознавстві № 1 с. 52–62
- Асєєв Г.** Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування № 2 с. 3–10
- Коновал Л.** Функціонування національних цифрових бібліотечних проектів у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка» № 2 с. 11–16
- Лалак О.** «Жива бібліотека» як інноваційна соціально-комунікаційна технологія міжкультурної інтеракції № 2 с. 17–21
- Керзюк О.** Партнерська співпраця Британської бібліотеки № 2 с. 22–25
- Колесникова Т., Біла Н.** Читацька активність студентів технічного ВНЗ (читання літератури іноземними мовами) № 2 с. 26–32
- Кропочева Н.** Інтеграція фахових педагогічних видань в європейський інформаційний простір № 2 с. 33–39
- Пастушенко О.** Динаміка розвитку дисертаційних досліджень книги і періодики в Україні (1992–2015) № 2 с. 40–46
- Ржеуський А., Веретеннікова Н., Малиновський О., Кунанець Н.** Роль бібліотек як соціальних інститутів в інформаційному забезпеченні e-Science № 3 с. 3–9
- Трачук Л.** Клієнтоорієнтована парадигма розвитку універсальних наукових бібліотек № 3 с. 10–17
- Кобєлев О., Мар’їна О.** «Інформаційний аналіз і консалтинг» у системі підготовки спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери № 3 с. 18–22
- Сафонова Т.** Застосування соціально-інформаційних технологій управління в бібліотеках № 3 с. 23–28
- Заліток Л.** Колекція «Фонд В. О. Сухомлинського» – складник національного науково-інформаційного простору № 3 с. 29–33
- Шаповал А.** Наукова спадщина С. Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського № 3 с. 33–39
- Зикун Н.** Зміна форматів української сатиричної публіцистики як пошук шляхів до читача № 3 с. 40–46
- Маркова В.** Перспективи розвитку книжкової комунікації № 4 с. 3–8
- Мар’їна О.** Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі № 4 с. 8–12
- Ржеуський А.** Використання хмарних технологій у бібліотеках № 4 с. 13–15
- Малиновський О.** Мультимедійні технології в бібліотечному обслуговуванні осіб з особливими потребами № 4 с. 16–20
- Веретеннікова Н.** Інформаційно-бібліотечне забезпечення проведення наукових досліджень віртуальними колективами № 4 с. 21–24
- Рудий Г.** Київська газетна періодика за денкінського окупаційного режиму № 4 с. 25–31
- Міщук С., Приймак І.** Житомирська публічна бібліотека: заснування та історія становлення (за матеріалами часопису «Волынские губернские ведомости») № 4 с. 32–36
- Ковпак В.** Бібліотечний ресурс як інформаційно-акумуляційний сегмент медійного дискурсу української еміграції № 4 с. 37–42
- Онищенко О.** Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи № 5 с. 3–6
- Гальченко О.** Науковий каталог писемних пам’яток як джерело і різновид наукових досліджень № 5 с. 7–14

Дікунова О., Лебедюк О. Створення бібліографічних покажчиків – складник інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки вишу № 5 с. 14–19

Антонюк Т. Відділ зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: пріоритети діяльності та перспективи розвитку № 5 с. 20–27

Соколов В. Бібліотечна діяльність комітетів піклування про народну тверезість у Київській губернії наприкінці XIX – початку XX ст. № 5 с. 28–35

Тодорцев-Хлача К. Модель центральної бібліотеки національної меншини у Хорватії: досвід функціонування та стратегія розвитку № 5 с. 36–42

Фрис В. Книгознавчі студії академіка Ярослава Ісасвича № 5 с. 42–46

Попик В. Стратегія розвитку спеціалізованих наукових бібліотек № 6 с. 3–6

Гранчак Т. Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті № 6 с. 7–14

Кунанець Н., Липак Г. Європейський досвід створення консолідованих інформаційних ресурсів № 6 с. 15–20

Каліберда Н., Ясінська О., Півнюк О. Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки № 6 с. 21–28

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Ляшко С. Бібліографія про українські персональні бібліографічні покажчики № 2 с. 47–50

Кізян О. Бібліографічний покажчик з художньої шевченкіани № 4 с. 43–44

Дуднік О. Бібліографічний покажчик літератури з питань світової економічної кризи початку XXI ст. № 5 с. 47–48

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ. КОНСУЛЬТАЦІЇ

Грудініна Н. Бібліографічне оформлення наукових праць № 3 с. 47–50

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Підсумки та пріоритети діяльності бібліотек науково-дослідних установ НАН України № 1 с. 63–66

Бібліотечні студії імені професора М. С. Слободяника № 2 с. 51–53

Енциклопедія Визвольної боротьби «"Подебрадський полк" Армії УНР» № 2 с. 54–56

Бібліотеки наукових установ НАН України: сучасні тенденції та завдання розвитку № 3 с. 51–52

Щорічний семінар Європейської групи RDA № 4 с. 45–52

Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» № 6 с. 29–52

ЮВІЛЕЇ

Науковій бібліотеці Інституту історії України НАН України – 80 № 6 с. 53–54

ОСОБИСТОСТІ

«Ми з тобою познайомилися, і все...» № 1 с. 67–68

* * *

Пам'яті Надії Федорівни Гриценко № 2 с. 57–58

«Не хочем вірить, що її нема...» № 2 с. 59–60